

II. Przegląd piśmiennictwa

A. Dział prawniczy

1. *Prawo karne, proces karny i inne nauki kryminologiczne*

Śliwiński St.: *Proces karny. Część ogólna*. Warszawa, Hoesick, 1936, str. 328.

Autor wykładu od szeregu lat prawo karne procesowe w Uniwersytecie Warszawskim. Obecnie ogłasza podręcznik przedmiotu, obejmując nim narazie część ogólną.

Jak zaznacza w przedmowie, cel pedagogiczny nakazał mu z jednej strony unikać nadmiernego ścieśnienia materiału, aby można wprowadzić czytelnika powoli i swobodnie w dziedzinę dotychczas dlań nieznaną, a z drugiej strony kazał unikać nadmiernego wchodzenia w nieistotne szczegóły i drobiazgowego uzasadniania poglądów.

To zamierzenie zrealizował w wykonaniu z oczywistą korzyścią dla opracowania-

Z szczególnym zadowoleniem należy zaznaczyć, że autor mając bezpośredni kontakt z judykaturą, zwrócił baczniejszą uwagę na te zagadnienia procesowe, które z braku wyraźnego rozstrzygnięcia w ustawie muszą powodować szczególne trudności i wątpliwości w życiu prawnym.

I tak zajmuje się nierozstrzygniętą w ustawie kwestią, czy rozprawa kasacyjna jest jawna (str. 89—91), następnie tzw. swobodnym dowodem przy badaniu okoliczności, mających jedynie znaczenie procesowe (str. 96—97 oraz 287—290), wypadkami wyroku umarzającego (str. 109), orzecnictwem na tle pojęcia pokrzywdzonego (str. 195), kolizją między oskarżonym i obrońcą (str. 203), sprawą dodatkowego wykazania, że pełnomocnictwo udzielono w prawidłowej formie (str. 209), znaczeniem milczenia (str. 215), tzw. „uzewnętrznieniem” orzeczeń i zarządzeń (str. 221), kwestią skazania alternatywnego (str. 223—224), rozważaniem, czy termin do złożenia kaucji kasacyjnej jest zawity (str. 243), wreszcie problemem, czy należy wezwać biegłych bez względu na ewentualne specjalne wiadomości sędziego (str. 314—315).

Te ustępy nadają książce dalsze znaczenie Czynią z niej cenny informator dla sędziego, prokuratora czy obrońcy, którzy

znajdą materiał, pozwalający wybrnąć z trudności czy wątpliwości. Tym więcej należy to zaznaczyć, że autor wielokrotnie idzie własnymi drogami, przez co pobudza i zmusza do odważenia argumentów i przemyślenia problemu do głębi, bo wyraźnie wskazuje na odmienne poglądy lub idące inną linią orzecznictwo.

Niech mi Szanowny Autor wybaczy, że zaprotestuję gorąco przeciw określeniu „sędzia jednoosobowy” (str. 258). Często się tak mówi i pisze, może ja sam nie byłem w tym kierunku bez winy w dawniejszych latach. Jeżeli jednak chcemy uczynić język prawniczy poprawnym (a do tego niewątpliwie dążymy wszyscy), musimy to wyrażenie skreślić. „Sąd jednoosobowy” z rozdziału VII kpk. brzmi ciężko, jest jednak logiczny, bo dopuszcza przeciwstawienie w postaci sądu więcej osobowego. Jak jednak wyobrazić sobie sędziego dwu- lub więcej osobowego bez sięgania w dziedzinę metafizyki? Osobiście zdecydowałem się używać w wykładach i w druku określenia „jeden sędzia orzekający”. Było najlepsze z wszystkich, które mi się nasuwały.

Kończę życzeniem, aby rychło była gotowa całość dzieła.

Prof. Józef Jan Bossowski (Poznań)

Encyklopedia podręczna prawa karnego. (Prawo karne materialne i formalne, karne skarbowe i administracyjne; socjologia i psychologia kryminalna; medycyna i psychiatria sądowa; kryminalistyka i więziennictwo). Pod redakcją prof. Wacława Makowskiego. Warszawa, Biblioteka Polska, bez roku: Tom pierwszy, *Aberratio ictus* — Ecuador, str. 400. Tom drugi, Egipt — międzynarodowe prawo karne, str. 401—907. Z trzeciego tomu dwa zeszyty, str. 909—1036.

O rozpoczęciu tego wydawnictwa informowałem na łamach „Ruchu” po ukazaniu się kilku pierwszych zeszytów. W ostatnim czasie publikacja posunęła się szybko naprzód. Ostatnio wydany zeszyt jest szesnastym z rzędu (dzieło wychodzi zeszytami w odstępach kilkumiesięcznych) i kończy się artykułem „nieletni”. Można zatem przyjąć, że wyszła drukiem więcej niż połowa dzieła.

Informację o zasięgu treści daje wyliczenie materii, objętych podtytułem. Jest tam (poza prawem karnym) psychologia i socjologia kryminalna, medycyna i psychiatria sądowa, kryminalistyka (technika śledcza) i więziennictwo. Jak z tego widać, treść sięga znacznie dalej, niż obiecuje tytuł, gdzie mowa tylko o prawie karnym („Encyklopedia prawa karnego”). Treść obejmuje szereg umiejętności, których nie można pominąć, jeżeli chce się dobrze przeprowadzić i rozstrzygnąć sprawę karną, również jeżeli chce się przewidzieć i zrozumieć konsekwencje orzeczenia (indywidualne i spo-

łeczne), a są to wszystko działy, leżące poza terenem prawa karnego i literaturą tego prawa nie objęte. Wynika z tego, że jedna publikacja (obecnie omawiana) daje materiał, którego poza jej ramami należałoby szukać w wielkiej (nawet bardzo wielkiej) ilości podręczników i rozpraw. Jest to pierwsze opracowanie tego rodzaju w języku polskim. Z literatury zagranicznej można wymienić jako odpowiednik jedynie ukończony w ostatnich miesiącach „Handwörterbuch der Kriminologie und der anderen strafrechtlichen Hilfswissenschaften” (pod kierunkiem Elstera i Lingemanna. Tom I str. 928. Tom II str. 1208, Berlin, Gruyter, 1933—1936)

Trzeba jeszcze zauważyć, że „Encyklopedia” mieści w niektórych działach materiał dotychczas nie opracowany w języku polskim, co ma znaczenie dla stworzenia względnie ujednolicenia słownictwa na danym odcinku.

Prof. Józef Jan Bossowski (Poznań)

K r z y ż a n o w s k i Józef: Proces Janosika. Odbitka z nrów 170, 171 „Przeglądu Współczesnego”. Warszawa, 1936, str. 40.

Janosik jest bohaterem legendy ludowej Tatr. Z zawodu „zbójnik”, herszt „hornych chłopców”. Legenda uczyniła zeń rycerza. Śpiewa się o nim pieśni po polskiej i słowackiej stronie. Kim był istotnie? Jak daleko odbiegła legenda od prawdy? Podjął się zbadania tego autor niniejszej pracy. Oparł się na aktach procesu zakończonym skazaniem na śmierć i straceniem Janosika w marcu 1713 w Liptowskim św. Mikuluszu. Uzyskanie aktów nie było łatwe. Były nawet informacje, że zginęły bezpowrotnie na długo przed przewrotem politycznym z r. 1918. Okazało się jednak po żmudnych poszukiwaniach, że są w krajowym Archiwum w Bratysławie.

Ponieważ w tej samej bandzie było dwu Janosików, trzeba zacząć od ustalenia tożsamości. Janosik z legendy — to Jerzy Janosik, urodzony 25. I. 1688 w Tarchowej koło Czaczy na Orawie, syn słowackiego chłopca. (Drugi Janosik pochodził z Długiegopola i był figurą drugorzędą; protokół sądowy notuje o nim jedynie, że „przez rok służył diabłom”). Koleje życia rychło wyrwały go z wsi rodzinnej. Uczestnik „powstania kuruców” przeciw cesarzowi pod hasłem wolności narodowej i swobody wyznania, potem żołnierz cesarski, spotyka się jako strażnik więzienia na zamku bytczańskim z więzionym tamże Tomaszem Uhorczikiem z Predmiera, głośnym hersztem zbójnickim. Ta znajomość zaważyła na jego losach, bo staje się naprzód towarzyszem Uhorczika, potem jego następcą. Kariera Janosika jako „zbojnika” jest krótka. Trwa zaledwie dwa lata. Z wyroku sądu komitatu liptowskiego zawisł na haku „za pośrednio ziobro”. Skazano go za rozboje dokonane w kilku komita-

tach węgierskich oraz na Morawach i Śląsku, i za to, że towarzysze jego zabili plebana z Demanicy, przy czym on był „przytomny” (tj. obecny). W toku procesu zarzucano mu również, że działał z pomocą <Ś> nieczystych, ale wyrok tego zarzutu nie podejmuje.

Autor kreśli sylwetkę psychologiczną „zbójnika” (str. 5) i podłoże społeczne „zbójnictwa” w owym czasie (str. 36—37).

Jak wiemy, legendy obchodzą się bezceremonialnie z prawdą dziejową. Również w sprawie Janosika. Jest bohaterem pieśni ludowej Tatr, a (jak zaznacza autor) może nigdy w Tatrach nie był, bo „zbijał” (tj. dopuszczał się rozbojów) po bogatych dziedzinach węgierskich. Gdy wskutek jego łupiestw nałożono na urzędników komitatowych obowiązek wynagrodzenia szkody, wyrządzonej napadany, aby tą drogą zmusić magistrature do większej gorliwości w ściganiu zbójników, i gdy zaszedł fakt, że jednemu z dostojników stolica liptowska musiała istotnie szkodę zapłacić, legenda i ten fakt nawskroś przeinaczyła. Głosiła, że był to okup, jaki stolica liptowska musiała złożyć cesarzowi za rzekomo bezprawne stracenie Janosika.

Prof. Józef Jan Bossowski (Poznań)

Nationalsozialistischer Kampf gegen das Verbrechertum. Monachium, 1936, str. 138.

Jest to praca zbiorowa. Autorami są szef policji Daluge i kierownik policji berlińskiej Liebermann v. Sonnenberg. Cel wydawnictwa propagandowy. Zmierza do uświadomienia społeczeństwa, ile krzywd i szkód wyrządzają przestępcy. Wykazuje się liczbami statystyki, do jakiego nasilenia doszła przestępczość w okresie wojennym i jak to nasilenie opadło od zapoczątkowania stanowczej akcji obecnego reżimu. Wskazuje się nie tylko na wzmogoną obecnie represję, lecz ilustruje się również metody prewencyjne (administracyjne pozbawienie wolności, wyrobienie w społeczeństwie „ochrony własnej” tj. pouczenie, jak strzec się przed mordercą, złodziejem, szantażystą, oszustem, czego muszą się szczególnie wystrzegać kobiety i dzieci, czego nie należy czynić w czasie podróży, stworzenie „poradni policyjnych w sprawach karnych”, do których może udać się zagrożony lub dotknięty przestępstwem, choćby nie zgłaszał formalnego doniesienia, plakatowanie „ostrzeżeń obrazowych”, które zwracają uwagę na pewne niebezpieczeństwo, ilustrując je przedstawioną graficznie akcją¹⁾ itd.).

W publikacji zwraca się kilkakrotnie uwagę na to, że przestępca to wróg społeczeństwa, wróg każdego uczciwego człowieka pracy, który ciężko zdobywa chleb codzienny dla siebie i swoich, dla-

¹⁾ Tekst podaje kilkanaście takich ilustracji.

tego społeczeństwo winno być również aktywne w walce z przestępstwem.

Nie szczędzi się ostrych zarzutów poprzedniemu reżimowi, że dopuszczał do gloryfikowania przestępstwa w literaturze i prasie, co łącznie z słabą reakcją i brakiem prewencji dało zastrasżające wyniki.

Prof. Józef Jan Bossowski (Poznań)

P o z n y s z e w S. W.: Psychologia kryminalna, Typy przestępne. Przełożył E. Wiśniewski. Łódź, Księgarnia Powszechna, 1936, str. 175.

Czytelnik, który przed rozczytaniem się w dziele Poznyszewa dowiadyuje się z karty tytułowej, że autor jest profesorem Państwowego Instytutu Psychoneurologicznego w Moskwie, z zaciekawieniem oczekuje jakiejś nowej psychologii kryminalnej, różnej od kapitalistycznej czy burżuazyjnej europejskiej psychologii, a opartej natomiast na marksistowskich przesłankach i na obiektywno-materialistycznym pojmowaniu człowieka. Nadzieje jego zostają szybko rozwiane, bo już z przedmowy tłumacza, a następnie z uwag rosyjskiego wydawnictwa, które w roku 1926 wydało referowaną właśnie książkę, okazuje się, że Poznyszew, będący także profesorem Międzynarodowej Akademii Nauk w Tuluzie, pielęgnuje dobre tradycje europejskiej psychologii. Autor jest nawet do tego stopnia przejęty naukową kulturą Zachodu, że w ostatnim zdaniu książki wypowiada głębokie przekonanie, „że podstawy badania, wyłożone w ni wiejszej książce — pozostaną niewzruszone” (str. 166). Redakcja „Lengiza” (tak się nazywa w typowym dla bolszewickich stosunków skrócie wydawnictwo państwowe w Moskwie i Leningradzie, które wydało rosyjski oryginał) nie podziela jednak tego przekonania. Dezawuuje zatem autora i dodaje rozgrzeszające go poniekąd oświadczenie, że zarówno sowiecka nauka kryminalna, jak i obiektywna (czytaj sowiecka) psychologia kryminalna są dopiero w stanie początkowym. Sądzymy, że oparcie się o solidne podstawy europejskiej psychologii nie wyszło książce na niekorzyść — i przechodzimy do krótkiego przedstawienia jej treści, do którego w końcu nawiąaliśmy szereg uwag krytycznych.

Po wstępnych rozważaniach, dotyczących przedmiotu, metod i zadań psychologii kryminalnej, w której na pierwszy plan wysuwa się poznanie całej osobowości przestępcy, historii jego życia i zależności od środowiska, autor poddaje krytyce teorię Lombrosa i jego szkoły o urodzonym przestępcy. W miejsce szukania zewnętrznych (antropologicznych) cech przestępczości zaleca badanie konstytucji psychicznej przestępcy, jako mniej lub więcej stałej ostoji, na której osadzają się oddzielne przeżycia. W skład kon-

stytucji psychicznej wchodzi: 1. umysłowe zdolności osobiste, 2. ogólne poglądy i przekonania, jakie utrwaliły się w umyśle człowieka, jego światopogląd, 3. charakter człowieka.

O typie przestępcy można mówić wówczas, kiedy składniki konstytucji psychicznej przestępcy powodują „podatność osobnika w kierunku popełnienia przestępstwa, wskutek czego dany człowiek wybiera drogę przestępstwa w takich okolicznościach, że inni ludzie, o ile im przychodzi do głowy myśl o przestępstwie, — wstrzymują się i przestępstwa nie popełniają” (str. 52).

Istnieją dwa zasadnicze typy przestępców; typ endogenny i typ egzogeny. O przynależności do typu pierwszego decyduje predyspozycja ku danemu przestępstwu, do drugiego — nacisk zewnętrznych okoliczności i zbyt słabe działanie „kryminorepulsywnej” części konstytucji. Stwierdzenie, do którego typu przestępca należy, jest niezwykle doniosłe dla oceny winy przestępcy i dla późniejszego oddziaływania wychowawczego w okresie penitencjarnym; nie dziw, że Poznyszew poświęca wiele uwagi sprecyzowaniu kryteriów, dzięki którym możliwe staje się zaliczenie przestępcy do danego typu

Wśród egzogennych przestępców wyróżnia autor dwa typy główne, rozpadające się na podtypy: do pierwszego typu należą tacy przestępcy, „którzy nie widzieli dostatecznie jasno innych nieprzestępnych wyjść ze swej sytuacji, mylnie sądzili o braku takich wyjść lub ich beznadziejności, nadzwyczajnej trudności, niedostępności dla nich itp.”; do drugiego typu należą ci, „którzy widzieli inne, nieprzestępne wyjście ze swej sytuacji, posiadali dostateczny spokój, aby ocenić i osądzić przedstawiające się im możliwości, lecz nie posiadali wystarczającej energii, aby w odpowiednim czasie wykorzystać nieprzestępne z trudnej sytuacji wyjście, jakie mieli na widoku — ponieważ nie odczuwali o tyle silnej niechęci do przestępstwa, aby dążyć z dostateczną wytrwałością do uniknięcia go”.

Z typologią egzogennych przestępców załatwia się autor krótko na paru zaledwie stronach. Widać, że interesują go oni bez porównania mniej niż przestępcy endogeni, którym poświęcone zostały cztery duże rozdziały. Wśród endogennych przestępców autor wyróżnia sześć głównych typów, charakteryzując je w sposób następujący:

1. przestępcy ideowi popełniają przestępstwo w imię pewnej ogólnej idei, której podporządkowują swą osobowość i swe zachowanie się;

2. rezonerzy w sposób solistyczny uzasadniają i usprawiedliwiają swe dążenia przestępcze ogólnymi ideami;

3. przestępcy z wyrachowania i premedytacji dążą do osiągnięcia pożądanych dla siebie lub osób bliskich celów ze szkodą dla innych lub nawet całego społeczeństwa — oczywiście należałoby jeszcze dodać — z dokładnie wykalkulowanym przebiegiem przestępstwa i uświadamianiem sobie spodziewanych następstw przestępstwa;

4. przestępcy emocjonalni znajdują w wykonywaniu przestępstwa uczuciowe zadowolenie;

5. przestępcy impulsywni to przestępcy, „których kompleks celowy sprowadza się do otrzymania przyjemnych czuć, związanych z dokonaniem jakiegokolwiek działania lub posiadaniem czegośkolwiek”;

6. moralni psychastenicy to przestępcy o chwiejnej strukturze moralnej, popełniający przestępstwo w stanie wewnętrznego rozwojenia i przewlekłej walki moralnej.

Oddzielne uwagi poświęca Poznyszew przestępcy zawodowemu, którego określa jako osobnika, popełniającego kilkakrotnie przestępstwa tego samego rodzaju skutkiem utrwalonej skłonności do zaspokajania swych przestępczych dążeń — przy czym zaznacza, łamiąc ustanowioną właśnie zasadę, że zawodowy przestępca nie musi być recydywistą, jak też recydywista nie musi być zawodowym przestępcą.

Na końcu książki tłumacz dodał zarys projektu kwestionariusza biologiczno-kryminalnego, opracowanego przez dra St. Batawiew.

Książka Poznyszewa daje niewątpliwie przegląd najważniejszych zagadnień psychologii kryminalnej, z których najdokładniej zostały opracowane zagadnienia typologiczne. Ale właśnie ta typologia obecnie, kiedy piszemy rok 1936, w którym ukazał się polski przekład książki, już nie zadowala. W ostatnich bowiem latach zaznaczył się tak żywy ruch pogłębiania podstaw teoretycznych każdej typologii i formułowania zasad tworzenia typów, że starsze badania typologiczne już nie mogą zadowolić, zwłaszcza jeśli nie były przedsięwzięte ze szczególną dbałością o czystość metody i konstrukcji. Nie ma nawet u Poznyszewa konsekwencji pod tym względem, co może być fundamentum divisionis: czy cecha przestępstwa, czy cecha względnie zespół cech osobowości. Tak np. na str. 86 znajduje się następujący passus: „Jeżeli przestępstwo jest tego rodzaju, że po odjęciu od jego składu jakiegokolwiek znamienia nie będziemy mieć już do czynienia z przestępstwem w ogóle, to winowajcy takiego przestępstwa stają się p o j e d y n c z y m i czyli u n i t a r n y m i typami”. Tutaj konstruuje się typ na podstawie cechy przestępstwa, kiedy w innych wypadkach autor słusznie opiera swoją typologię na cechach osobowości.

Wytknąłbym też Poznyszowi, że wywody jego są zbyt teoretyczne, pozbawione wszelkich konkretnych danych. A przecież czytelnik pragnąłby poznać na przykładach, jakich to przestępców zalicza autor do tego lub owego typu. Pragnienie to jest tym bardziej uzasadnione, że określenia typów nieraz nie są dostatecznie jasne. Tak np. z pojęciem typu impulsywnego łączy się w umyśle wyobrażenie człowieka gwałtownego i pobudliwego, działającego porywczo pod wpływem pewnych podniet i zgoła niewspółmiernie do ich znaczenia. Natomiast u Poznyszewa znajdujemy obok innych określeń także takie, że zwykle „przestępcy impulsywni działają spokojnie” (str. 145). Albo inne zastrzeżenie: zdawałoby się, że przestępcy impulsywni są psychologicznie pokrewni z przestępcami emocjonalnymi. Autor jest jednak innego zdania, skoro odróżnia typ przestępcy impulsywnego od emocjonalnego. Przytoczenie konkretnych przypadków ułatwiłoby czytelnikowi zrozumienie intencji autora i kontrolę jego teoretycznych wywodów. Okazuje się jednak, że nie można o to winić autora, lecz że cała wina spada na tłumacza, który nas informuje na wstępie, że rozmyślnie usunął z treści książki całą kazuistykę, uważając, że przykłady przerwałyby jednolity tok wywodów, utrudniłyby objęcie całokształtu analizy i wniosków autora, a wreszcie jako wzięte z innego środowiska nasuwałyby trudności w zastosowaniu do polskich stosunków. Argumentacja ta nie wydaje się nam jednak przekonywająca, gdyż Poznyszew niewątpliwie słusznie zaopatrzył książkę swą w przykłady po to, ażeby ułatwić czytelnikowi zrozumienie dzieła. Jeśli wywody autora oparte były na analizie przypadków charakterystycznych dla obcego dla nas środowiska, to zrozumienie tych wywodów jest w ogóle tylko możliwe przez zaznajomienie się z tą odmienną od naszej kazuistyką (zastrzegamy się jednak, że nie jesteśmy pewni tej odmienności kazuistyki). A wreszcie nie jest jasny argument o trudnościach w zastosowaniu obcych przykładów do naszych stosunków, bo niewiadomo jak w ogóle można obce przykłady zastosować do naszych stosunków, chyba tylko porównywać je z naszymi, co czytelnikowi mogłoby wyjść jedynie na korzyść. Częste są w „Psychologii kryminalnej” zawiłości stylistyczne, utrudniające czytanie, i nieustalone nazwy terminów. Trudno oczywiście, skoro się nie ma pod ręką oryginału, rozstrzygnąć, co kłasać należy na karb autora, a co przypada na odpowiedzialność tłumacza, a czasem zapewne także korektora. Nie chcemy mnożyć przykładów i ograniczymy się tylko do paru: str. 25: „Wskaźnikami właściwego rodzaju cech konstytucji przestępców stają się niekiedy właściwości form otoczenia i organizacji, układających się w świecie przestępnym”. Str. 31: „Dlatego też zauważa się u niego przerost czynnych (moto-

rycznych) procesach (sic) z lewej strony". Str. 49: „U ludzi, w konstytucji psychicznej, których nie można uchwycić typu przestępnego...”

Jeśli chodzi np. o chwiejność nazw terminów, to jako przykład podajemy, że niekiedy spotykamy się w książce w nazwą „nawroza” (brzmi to z rosyjska), a niekiedy „neuroza” (co znowu brzmi z niemiecka), natomiast nie natrafiliśmy na najczęściej dzisiaj używany termin „nerwica”.

Wątpliwości budzą także wyrazy jak „egzogenny” i „endogeny” (a także inne jak „kryminogeny”), jako przeniesione zbyt bezceremonialnie z języka rosyjskiego. Wolelibyśmy wyrazy „egzogeniczny” i „endogeniczny”, bardziej odpowiadające charakterowi zachodnio-europejskiej terminologii.

Ale najgorsze chyba to „Ribo” i „Sztern”, smutne okaleczenia znakomych nazwisk Theodula Ribota i Wiliama Sterna. W innym wypadku czytelnik staje nawet przed prawdziwą łamigłówką, kiedy autor odwołuje się w przypisku na str. 74 do „Psychologii fizjologicznej” prof. Cigena. Nie każdy zapewne domyśli się, że mowa tu o znakomitym psychiatrze i psychologu niemieckim Teodorze Ziehenie. Nie należy barbarzyństw rosyjskich przenosić na teren polski. Co wolno rosyjskiemu autorowi tego nie wolno.... polskiemu tłumaczowi, który zresztą bez złośliwości nazywa psychologów, zajmujących się psychiką przestępców, psychologami-kryminalistami.

Stefan Błachowski

(Poznań) -

2. *Prawo cywilne, handlowe i procesowe*

Waśkowski Eugeniusz, prof.: Teoria wykładni prawa cywilnego. Metodologia dogmatyki cywilistycznej w zarysie. Warszawa, Izba Adwokacka, 1936, str. 276.

Książka jest przeróbką wydanej w r. 1901 w języku rosyjskim monografii autora p. t. Uczenie o tołkowaniu i priminienii grażdanskich zakonów, z uwzględnieniem późniejszej literatury. W czterech rozdziałach o wykładni słownej, wykładni realnej, o logicznym rozwijaniu norm i o nowych prądach w teorii wykładni omówione są najważniejsze problemy hermeneutyki prawa cywilnego. Po szczegółowym zbadaniu procesu wykładni autor dochodzi do wniosku, że tylko metoda tradycyjna jest prawidłowa i wymaga jedynie sprecyzowania. Konieczne jest zwłaszcza ustalenie ścisłych granic korzystania w materiałach ustawodawczych oraz określenie warunków stosowania wniosków przez analogię i przeciwieństwo, poza tym metod dogmatycznego opracowania ustawodawstwa. Są to właś-

nie najważniejsze problemy hermeneutyki prawniczej, a wśród nich tak kapitalne zagadnienie jak wypełnienie luk w prawie. Niedostateczne jego rozwiązanie zapomocą tradycyjnych metod wykładni dało powód do całego szeregu prób, usiłujących oprzeć zastosowanie prawa na innej podstawie i stąd „nowe prądy” w teorii wykładni. Nie dają one także wyniku zadowalniającego i autor trafnie wykazuje ich słabe strony, polegające na niemożności znalezienia obiektywnego kryterium oceny sędziowskiej. Dlatego też sprzeczność między żądaniem, by sędzia mógł iść na równi ze swym czasem, uwzględniał tworzące się zwyczaje i nawyki, rozwijające się idee i powstające potrzeby, na co mu metoda tradycyjna nie zawsze pozwoli, a z drugiej strony, by rozstrzygnięcia jego nie były dowolne, sprzeczność, którą Saleilles nazywa straszną i bolesną, pozostaje nieusunięta. Na możliwość uwzględnienia w całości tych obu postulatów zapatruje się autor raczej sceptycznie, radząc wybrać z dwojga złego niniejsze. Za mniejsze zło zaś uważa stosowanie metody tradycyjnej. Na pocieszenie możnaby dodać, że tradycyjna teoria wykładni nie znajduje się jeszcze u szczytu doskonałości i bliższe jej zetknięcie się z wynikami nowoczesnej logiki możeby doprowadzić do rewizji i ściślejszego ustalenia wielu pojęć. W ten sposób „zło mniejsze” stałoby się jeszcze mniejszym. Rozważania autora zawarte w rozdziale o logicznym rozwijaniu norm są tego zachęcającym przykładem i stanowią najciekawszą część książki. Całość, oparta na głębokiej erudycji i trzeźwym sądzie, wnosi do szczupłej polskiej literatury hermeneutycznej dzieło bogatej treści i wnikliwego przemyślenia.

Prof. Alfred Ohanowicz (Poznań).

R o s e n g a r t e n Filip dr: Umowa o przechowanie. Rzeszów, Nakładem autora, 1936, str. 130.

Autor daje zarys monograficzny umowy o przechowanie wedle kodeksu cywilnego austriackiego, oparty głównie na komentarzach i podręcznikach, uwzględniając ważniejsze postanowienia Kodeksu Napoleona i kodeksu cywilnego niemieckiego, a następnie omawia tą samą instytucję wedle przepisów polskiego kodeksu zobowiązań. Praca systematycznie ułożona i różnice między dawnym a nowym prawem trafnie uwydatnione. Słabą jej stroną stanowi zbyt pompatyczna a stylistycznie mało poprawna przedmowa oraz niepotrzebne używanie terminów łacińskich na przemian z polskimi i to nawet w tytułach rozdziałów.

A.

O.

Stawski Józef: Waloryzacja zobowiązań prywatno-prawnych. Uzupełnienie drugie. Warszawa, F. Hoesick, 1936, str. 58.

Trzecie wydanie tej bardzo pożytecznej książki ukazało się w roku 1932 i zawierało sumiennie zebrane orzecznictwo za lata 1930 i 1931. Uzupełnieniem cennym jego jest wydana obecnie broszura, zawierająca zbiór Orzecznictwa Sądu Najwyższego za lata od 1932 do 1935. W ten sposób całe wydawnictwo zostało zaktualizowane. Waloryzacja zobowiązań prywatno-prawnych powoli staje się zagadnieniem przeszłości. Już została dokonana w przeważającej części. Posiada ona jednak jeszcze i obecnie znaczenie. Cennym jest praktyczne wydawnictwo, zawierające zbiór systematyczny orzecznictwa, odnoszącego się do zagadnienia waloryzacji, jak:) słusznie przez autora nazwany autorytatywny komentarz do przepisów o przerachowaniu. *Dr. J. K. Gidyński* (Poznań).

Biblioteka Prawno-Rolnicza, tom 1. Akcja Finansowo-Rolna (oddłużeniowa). Zeszyt 1. Ustawy i rozporządzenia w zakresie kredytu prywatnego. Wydawnictwo T-wa Oświaty Rolniczej, Warszawa, str. 208.

Jest to pierwszy zeszyt podjętej przez T-wo Oświaty Rolniczej nowej serii wydawnictw pod ogólną nazwą „Biblioteka Prawno-Rolnicza”, w ramach której zamierza Towarzystwo wydawać w formie oddzielnych broszur zarówno teksty poszczególnych ustaw i rozporządzeń, okólników władz itp. dotyczących każdego działu ustawodawstwa rolniczego, jak i różnego rodzaju komentarze do przepisów prawnych. W słowie wstępnym od wydawnictwa czytamy, że chce ono służyć „rolnikom-praktykom, działaczom społecznym, instruktorom rolniczym, urzędnikom państwowym i samorządowym, a także prawnikom i wogóle wszystkim tym osobom, które mają styczność z gospodarstwem wiejskim od strony stosunków i norm prawnych”. Czy jednak sam tylko przedruk tekstów ustaw i rozporządzeń w chronologicznym porządku, do czego ograniczono się w pierwszym zeszycie, zdoła na tyle uprzystępnąć „szaremu człowiekowi” w rolnictwie korzystanie z zawiłych przepisów ustawodawstwa finansowo-rolnego, aby mógł on „zdobyć potrzebne mu w swojej pracy wiadomości, należycie bronić własnych interesów i uniknąć wiele błędów”, — wydaje się przy tym charakterze omawianego wydawnictwa więcej niż wątpliwe.

Dla osiągnięcia tak szeroko przez wydawców zakrojonego celu praktycznej użyteczności wydawnictwa należałoby teksty ustaw bezwzględnie zaopatrzyć w szczegółowe objaśnienia i komentarze na wzór podobnych, lecz dzięki szczegółowo opracowanym komenta-

rzom, dużo pożyteczniejszych wydawnictw z omawianej dziedziny ustawodawczej.

Skorowidz rzeczowy oraz podany w wstępie w ogólnych zarysach podział ustaw oddźwięniowych wedle grup związanych ze sobą pokrewną treścią, nie jest w tym względzie wystarczającym przewodnikiem.

Mgr.

Adam Ostrowski

(Poznań).

Richter M. i Zarwincer P.: Kodeks ulg rolniczych.

Komentarz. Kraków, Księgarnia powszechna, 1936, str. 496.

Warunki, w jakich znajdują zastowanie i wykonanie przepisy prawne oraz postanowienia zawartych przez strony umów, ulegają częstym i różnorodnym zmianom. Uregulowanie kwestii wpływu tych zmian na stosunki prawne może mieć miejsce bądź w formie przepisów ogólnych, bądź w formie przepisów szczególnych. Przepisy ogólne są formułowane rzadko i przeważnie nie są w stanie przewidzieć z góry tych wszystkich zmian, jakie w stosunkach faktycznie zachodzą. Stąd szczególnie znaczenie przepisów specjalnych, których wydanie usprawiedliwiają zaszłe w międzyczasie zmiany i to w tym większym zakresie, im większe i bardziej nieoczekiwane są te zmiany oraz im bardziej trwałe są skutki, które one za sobą pociągają.

Konieczność wydawania przepisów szczególnych, wywołana zmianą warunków, została powszechnie uznana w ustawodawstwach i to nawet takich, które, jak np. ustawodawstwo francuskie, starają się utrzymać w formie niezmienionej raz przez strony zaciągnięte zobowiązania (por. np. motywy do francuskiej ustawy z 9 marca 1918, dot. czynszu najmu, Dalloz, Jurispr. gén. 1918. 450 uw. 5).

Zmiana warunków ekonomicznych w ostatnich latach spowodowała również ustawodawcę polskiego do wydania szeregu przepisów szczególnych. Zostały one wydane głównie w zakresie rolnictwa, gdyż skutki długotrwałego kryzysu specjalnie silnie dotknęły tę właśnie gałąź produkcji narodowej (por. okólnik Min. Skarbu z 8/11 1932). Przepisy takie mają już swoją bogatą historię. Między innymi zajmowało się nimi w czasie rewolucji francuskiej Zgromadzenie Narodowe, które uznało konieczność dokonania rewizji czynszów dzierżawnych ze względu na zmianę cen na produkty rolne (por. Dalloz, Jurispr. gén., 1927. 4. 310 uw. 5).

Przepisy prawne normujące tę kwestię w zakresie ustawodawstwa polskiego są bardzo liczne. Potrzebie ujęcia ich w jedną całość czyni zadość Kodeks Ulg Rolniczych, opracowany przez Richtera i Zarwincera, który w stosunkowo krótkim czasie doczekał się drugiego wydania. Dzieli się on na 6 rozdziałów, z których pierwszy zawiera przepisy, dotyczące konwersji i uporządkowania

długów rolniczych, drugi — przepisy dotyczące urzędów rozjemczych, trzeci — przepisy odnoszące się do banków państwowych i instytucyj kredytu zorganizowanego, czwarty — przepisy o instytucjach kredytu długoterminowego, piąty — przepisy o należnościach na rzecz skarbu państwa, a wreszcie szósty — przepisy, regulujące ulgi, przyznawane przez sądy. Zawarte w Kodeksie przepisy, zwłaszcza ważniejsze, zaopatrzone są licznymi uwagami, które powołują nietylko ustawodawstwo rolnicze oddłużeniowe, ale zawierają także szczegółowe wyjaśnienia, oparte na przepisach ogólnego prawa formalnego i materialnego. Uwagi ujęte są w sposób przejrzysty i jasny.

Dzięki tym zaletom Kodeks posiada bardzo duże znaczenie dla praktyki sądowej.

Nasuwać się jednak pewne wątpliwości w związku z materiałem, uwzględniony przy opracowaniu Kodeksu, oraz w związku ze sposobem opracowania uwag.

Kodeks nie uwzględnił bardzo ważnego działu przepisów, dotyczących parcelacji oddłużeniowej, a w szczególności ustawy z 12 marca 1932 w brzmieniu z 28 czerwca 1933 Dz. U. 1933, poz. 423 o spłacie uciążliwych zobowiązań gospodarstw rolnych drogą odstąpienia całości lub części gruntu na parcelację, a następnie rozporządzenia z 23 sierpnia 1932 w brzmieniu z 28 czerwca 1933 Dz. U. 1933, poz. 424, dotyczącego segregacji wierzytelności na nieruchomościach ziemskich parcelowanych w celu spłaty uciążliwych zobowiązań. Kwestia parcelacji oddłużeniowej w zakresie ustawodawstwa oddłużeniowego odgrywa poważną rolę i znaczenie jej niewątpliwie jeszcze bardziej wzrosło w chwili, w której zrealizowane zostaną pomysły ustawodawcze, mające na celu przyspieszenie parcelacji oddłużeniowej.

Nie wszystkie przepisy ustawodawstwa oddłużeniowego zostały przez Autorów omówione w sposób dostatecznie szczegółowy i z uwzględnieniem tych wszystkich wątpliwości, jakie powstają w praktyce. I tak np. w związku z art. 1 rozporządzenia z 24/10 1934 nie wyjaśniono w sposób bardziej szczegółowy pojęcia długu rolniczego, a w szczególności tego, czy przez dług ten należy rozumieć każdą obligację prawną, czy też tylko dług w znaczeniu potocznym, w odniesieniu do którego to ujęcia Autorowie skłaniali się w pierwszym wydaniu swej pracy. Następnie w sposób bardzo krótki wyjaśniono przepisy art. 46 rozporządzenia z 24/10 1934, mimo, że artykuł ten posiada dla wierzycieli bardzo ważne znaczenie i wierzyciele często powołują się na postanowienie w nim zawarte, aby zapewnić sobie możliwość natychmiastowego prowadzenia egzekucji.

Odnosi się to także do szeregu innych artykułów rozporządzenia z 24/10 1936, jak np. do art. 6 ustęp 2, art. 11 i innych, na tle stosowania których w praktyce powstają bardzo liczne wątpliwości.

Przy opracowaniu Kodeksu nie uwzględniono wreszcie ani judykatury Urzędów Rozjemczych, ani też judykatury Sądów Okręgowych. Wprawdzie ujęcie judykatury Sądów Okręgowych jest trudne z tego względu, że nie uzasadniają one swych wyroków, jednakże nie zmniejsza to bynajmniej interesu, jaki istnieje przy zapoznawaniu się z treścią wydawanych przez nie rozstrzygnięć. Judykatura ta ogłaszana jest tylko w bardzo szczupłym zakresie w periodycznych publikacjach prawniczych. Dlatego duże znaczenie miałyby uwzględnienie jej w takim specjalnym opracowaniu, jakie w zakresie ustawodawstwa oddłużeniowego rolniczego stanowi Kodeks Ulg Rolniczych.

Braki powyższe nie zmniejszają oczywiście tej dużej wartości, jaką Kodeks Ulg Rolniczych posiada dla praktyki. Nie jest zresztą wykluczone, że zostaną one uwzględnione przy opracowaniu następnych wydań. Działanie ustawodawstwa oddłużeniowego w zakresie spraw rolniczych zostało zakreślone na cały szereg lat i dlatego przypuszczać należy, że przez długi jeszcze czas nie zmniejszy się to zainteresowanie, z jakim do zagadnień ustawodawstwa oddłużeniowego rolniczego odnosi się opinia publiczna i praktyka sądowa.

Dr T. Ereciński (Poznań).

Świątkowski Henryk: Prawo oddłużeniowe rolne. Warszawa, Księgarnia Prawnicza, 1936, str. 400.

W sześciu działach zebrał autor najważniejsze ustawy i rozporządzenia, dotyczące oddłużenia rolnictwa wydane od r. 1932. Obejmują one przepisy o konwersji i uporządkowaniu długów rolniczych, o sądach rozjemczych do spraw majątkowych gospodarstw wiejskich, bankach państwowych, instytucjach kredytu długoterminowego oraz instytucjach kredytu zorganizowanego, wierzytelnościach Skarbu Państwa, ulgach udzielanych przez sądy i obniżeniu odsetek. Rozporządzenie o konwersji i uporządkowaniu długów rolniczych opatrzone jest krótkim komentarzem, opartym na orzecznictwie sądowym i wyjaśnieniach Centralnego Biura do spraw finansowo-rolnych. Wobec ciągłego wydawania nowych i nowelizacji dawnych przepisów w dziale oddłużenia rolniczego wydawnictwo, zbierające je w jedną całość i ułatwiające orientację zapomocą skrowidza, jest bardzo na czasie i odda niewątpliwe usługi informacyjne

A. O.

Dziurzyński Tadeusz, Fenichel Zygmunt i Honzatko Mieczysław: Kodeks Handlowy, Komentarz. Kraków, Księgarnia Powszechna, 1935, str. 1371.

Autorzy podzielili między siebie pracę w ten sposób, że Prof. Dr. Dziurzyński opracował art. 158—497 k. h., Dr. Fenichel art. 75—157, 542—580 i 630—697 k. h., zaś doc. Dr. Honzatko art. 1—74, 498—541 i 581—629, przep. wpr. k. h. opracowali wspólnie Prof. Dr. Dziurzyński i Dr. Fenichel. Pracę swą wydali autorzy częściami. Część pierwsza okazała się jeszcze przed wydaniem komentarza Prof. Dr. M. Allerhanda, dalsze części po wydaniu tego komentarza i po ukazaniu się pierwszych zeszytów komentarza Dr. Wróblewskiego. Począwszy od art. 500 powołują się autorzy na zdanie pomienionych dwóch komentatorów, w wielu wypadkach polemizując z ich zapatrywaniami.

Ogólnie oceniając omawiany komentarz należy stwierdzić, że stoi na wyżynie swego zadania, a z powodu polemik ze zdaniem innych komentatorów jest on bardzo ciekawy tak dalece, że bez omawianego komentarza nikt, poważnie zajmujący się prawem handlowym, nie może się obejść.

Jak każda praca ludzka tak i omawiany komentarz nie jest wolny od usterek, które jednakże w niczem nie osłabiają wartości komentarza i pobudzają jedynie do badań nad znaczeniem tekstu k. h.

Nie znalazłem naprzykład prawnego uzasadnienia dla uwagi 2 do art. 55 k. h. dotyczącej wykluczenia możliwości używania języka martwego (np. łacińskiego, hebrajskiego) przy prowadzeniu ksiąg handlowych. Taka zasada była zawartą *expressis verbis* w § 43 niem. kod. handl. i w art. 32 austr. kod. handl. dziś już nieobowiązujących.

Zasada art. 71 k. h. ma swoje korespondujące postanowienie w § 741 niem. proc. cyw., utrzymanym w mocy art. LII rozp. Prez. z 27. X. 1932 Dz. U. poz. 804; w praktyce jednakże mimo przepisu § 741 n. p. c. wnosząc pozew przeciw żonie handlującej przypozywa się męża i żąda się co do niego wyroku na poddanie się egzekucji do mienia wniesionego żony względnie i z mienia łącznego, by nie być narażonym na niespodzianki w toku postępowania egzekucyjnego.

Budzi też poważne wątpliwości zapatrywanie wyrażone w uwagach do art. 34 k. h., że w razie pozbycia przedsiębiorstwa bez firmy, firma przestaje istnieć i kupiec nie może jej używać do prowadzenia innego przedsiębiorstwa. Np. kupiec jednoosobowy prowadził przedsiębiorstwo pod zarejestrowaną firmą, składającą się z jego imienia i nazwiska i następnie sprzedał swe przedsiębiorstwo

bez firmy. Z jakiej racji nie wolno mu używać nadal swej firmy składającej się z jego imienia i nazwiska do prowadzenia innego swego przedsiębiorstwa?

Uwaga 5 do art. 33 jest nieścista: zezwolenie upadłego jest wymagane tylko wówczas, gdy we firmie mieści się jego nazwisko; poza tym wypadkiem syndyk może zbyć przedsiębiorstwo wraz z firmą.

Zakradły się też do komentarza nieścisłości redakcyjne w podawaniu tekstów ustaw będących w związku z kod. h. i tak przy art. VI u. w. k. h. podano ustawę z 28. 5. 1920 w tekście przestarzałym, gdyż ta ustawa została znowelizowaną rozp. Pana Prezydenta z 6. III. 1928 Dz. Ust. poz. 269, ustawą z 10. III. 1932 Dz. Ust. poz. 334 i rozp. z 28. XII. 1934 Dz. Ust. poz. 976.

Również przedrukowana ustawa z 18. III. 1925 Dz. Ust. poz. 243 o Izbach Morskich nie uwzględnia nowel z roku 1930, 1933 i 1934.

Przy art. XXIV u. w. k. h. należało podać tekst §§ 93—104 kod. bandi, tym bardziej, że instytucja „maklerów handlowych” znana prawu handl. niem. nie weszła w system prawa handl. polskiego (prawa i obowiązki pośredników wogóle, a więc i handlowych zostały uregulowane w art. 517—522 kod. zob.) mimo, że w przepisie art. 522 kod. zob. mówi ustawa o „pośrednikach handlowych”.

Wyliczenie w uwadze 1 do art. VI przepisów dotyczących „żeglugi morskiej” jest nieściśle. Przepisami dotyczącymi żeglugi morskiej, utrzymanymi w mocy art. VI są nie tylko ordynacja żeglarska z r. 1902 zmieniona w latach 1903, 1904 i 1933, lecz także ordynacja o rozbitkach (Reichsstrandungsordnung z 1874), ustawa o pomocy w niebezpieczeństwie morskiem (Seenotgesetz z 1913), ustawa o repatriacji żeglarzy z r. 1902, ustawa o badaniu nieszczęśliwych wypadków morskich (Gesetz betreffend die Untersuchung von Seeeunfällen z roku 1877) itd. Systematyczne zestawienie przepisów, dotyczących żeglugi morskiej i prawa morskiego, sięgające do listopada 1934, sporządził Dr Sowiński w swoim „Prawo morskie w zarysie” — Warszawa 1935.

Wartość praktyczną komentarza podnosi fakt, że autorzy uwzględnili wszystkie ustawy i rozporządzenia, mające związek z kodeksem handlowym; spis uwzględnionych ustaw i rozporządzeń podali autorzy na końcu komentarza. Skorowidz do komentarza ułatwia wyszukiwanie danej kwestii.

Komentarz doczeka się kilka wydań. Pożądanym by było i podniosłoby to jeszcze bardziej praktyczną wartość komentarza, żeby autorzy w przyszłych wydaniach uwzględniali kwestie opłat i podatków związanych z pewnymi czynnościami handlowymi. Na przykład: przy art. 75 k. h., że jawna spółka handlowa i komandy-

towa nie podlegają obciążeniu podatkiem dochodowym (art. 22 ust. o podatku dochodowym); przy art. 120 k. h., że rozliczenie spółników podlega opłacie stemplowej w myśl art. 131 i 132 ustawy o opłatach stemplowych itd. itd.

*Jan Hryniewiecki (Poznań) **

R o s m a r i n Seweryn: Wadliwe postępowanie egzekucyjne. Warszawa, Odbitka z „Polskiego Procesu Cywilnego”, 1935, str. 77.

Autor w swoich rozważaniach zajmuje się problemem skuteczności wadliwych aktów egzekucyjnych, przy czym rozpatruje głównie następstwa odchylenia od norm prawnych na zupełną bezskuteczność czynności egzekucyjnych lub ich zaskarżalność.

Pod tym kątem widzenia została przeprowadzona analiza skutków wadliwości tytułu wykonawczego, organu egzekucyjnego, stron, przedmiotu i rozmiarów egzekucji oraz jej sposobu i formy. Między innymi autor porusza ciekawą kwestię tzw. zmylenia egzekucji czyli skierowania jej do przedmiotów niebędących własnością dłużnika oraz związane z tym problemy niesłusznego wzbogacenia, odszkodowania itd. Oczywiście, że tego rodzaju egzekucja nie unicestwia praw osób trzecich, gdyż służy im powództwo z art. 567 kpc. (powództwo interwencyjne).

Należy zaznaczyć, że autor zakres swoich rozważań ograniczył do egzekucji przeprowadzonej przez komornika celem ściągnięcia wierzytelności pieniężnych.

J. Dąbrowski (Poznań)

S z y s z k o w s k i Wacław: O mocy obowiązującej samorządowych orzeczeń dyscyplinarnych przed sądem cywilnym. Warszawa, Palestra, 1936, str. 15.

Kwestia mocy obowiązującej w postępowaniu przed sądami cywilnymi rozstrzygnięć, wydanych poza postępowaniem cywilnym, nie jest uregulowana w sposób ogólny w kpc. W kpc. znajduje się tylko przepis szczególnie zawarty w art. 7, który dotyczy mocy obowiązującej w postępowaniu cywilnym ustaleń, poczynionych w postępowaniu karnym, a ponadto przepis, dotyczący orzeczeń władzy administracyjnej, który w art. 197 postanawia, że sąd może zawiesić postępowanie cywilne, jeżeli rozstrzygnięcie sprawy zależy od uprzedniego orzeczenia władzy administracyjnej, przez co pośrednio przyznaje, że orzeczenia wydane w postępowaniu administracyjnym posiadają wiążące znaczenie dla postępowania cywilnego.

Tym ostatnim problemem w węższym zakresie, a mianowicie tylko w odniesieniu do samorządowych orzeczeń dyscyplinarnych, zajął się adwokat Wacław Szyszkowski w rozprawie, która jest

przedmiotem naszego omówienia. Praca ta jest jednak tem ciekawszą, że została połączona z wyjaśnieniem stosunku funkcjonariuszy samorządowych do wykonywanej przez samorządy władzy dyscyplinarnej oraz dotknęła konfliktów, jakie powstać mogą pomiędzy orzeczeniami dyscyplinarnymi a ogólnymi przepisami o prawie pracy.

Ciekawe te zagadnienia zostały omówione przez Autora na tle judykatury Sądu Najwyższego, przy czym Autor poparł swoje rozważania licznymi uwagami z zakresu literatury, zwłaszcza francuskiej, dotyczącej prawa administracyjnego.

Z rozważań Autora wynika, że stosunek służbowy urzędników samorządowych ma charakter stosunku prywatno-prawnego, że orzeczenia dyscyplinarne, wydawane przez władze samorządowe mają charakter publiczno-prawny, a wreszcie, że sądy powszechne nie są powołane do badania trafności orzeczeń dyscyplinarnych pod względem materialno-prawnym, mogą natomiast badać, czy zapadły one zgodnie z przepisami formalnymi.

Powyższe uwagi Autora uważamy za trafne. Moc obowiązująca orzeczeń dyscyplinarnych władz samorządowych w postępowaniu przed sądami cywilnymi w zakresie prawa materialnego wynika z charakteru publiczno-prawnego samorządowych władz dyscyplinarnych. Wprawdzie Sąd Najwyższy, z okazji badania kwestii dopuszczalności drogi sądowej, szereg razy wypowiedział pogląd prawny, że dopuszczalność drogi sądowej zależna jest od tego, czy stosunek prawny, z którego wynika roszczenie skargi, oparty jest na prawie prywatnym, czy też nie (por. wyrok S. N. z 7/6 1929 V. C. 343/24, z 12/7 1929 III 2 C. 142/29 itp.), jednakże takie ujęcie nie jest wystarczające przy badaniu kwestii prejudycjalności orzeczeń, wydanych w postępowaniu, które ma charakter publiczno-prawny. W tym bowiem wypadku sam charakter postępowania wystarcza już do tego, aby uznać przed sądami cywilnymi moc obowiązującą orzeczeń wydanych w takim postępowaniu. Postępowanie dyscyplinarne jest zespołem norm publiczno-prawnych, podobnie jak procedura cywilna, i charakteru swego nie zmienia przez to, że przedmiotem jego są kwestie odnoszące się do stosunków prywatno-prawnych.

*Dr T. Ereciński (Poznań)**

Thon Albert- Krytyka kodeksu postępowania cywilnego ze stanowiska teorii procesu i doświadczeń praktyki. Warszawa, Wydawnictwo Rady Adwokackiej w Warszawie, 1936, str. 152.

Zamiarem autora w swej obszernej pracy było dać l. „próbę syntetycznego ujęcia zagadnień, wysuwających się na czoło w praktycznym stosowaniu k. p. c., celem usystematyzowania rozważań.

którymi winny być poprzedzone prace nowelizacyjne" oraz 2. „próbę skonfrontowania dróg praktyki sądowej z właściwą intencją ustawodawcy". Po omówieniu następujących się w praktyce niedomagań kodeksu postępowania cywilnego autor dochodzi do konkluzji, że rewizja kodeksu postępowania cywilnego domaga się gruntownego rozwiązania. Wprawdzie autor sam przyznaje, że „podjęcie prac nowelizacyjnych kodeksu postępowania cywilnego po upływie zaledwie trzech lat może nasuwać pewne wątpliwości". Zważywszy jednak niezwykle tempo wszelkich prac kodyfikacyjnych wypowiada się autor za koniecznością nowelizacji. Mimo jednak wszelkich wad, jakie kodeks postępowania cywilnego w sobie zawiera, uważam w dzisiejszym stanie rzeczy nowelizację za przedwczesną z uwagi na brak jednolitego ustawodawstwa na terenie całego państwa i to w tak ważnych dziedzinach prawa jak prawo małżeńskie, rzeczowe i spadkowe. Z punktu widzenia więc ekonomii pracy nowelizacyjnej uznać należy w dzisiejszym stadium prac nad ujednoczeniem ustawodawstwa cywilnego nowelizację kodeksu postępowania cywilnego za przedwczesną. Jako przykład niech posłuży historia nowelizacji procedury niemieckiej do roku 1900. Procedura niemiecka znowelizowana została do roku 1898 dwa razy. Pierwszy raz nowelą z 30. IV. 1886 r. (§ 929 p. 1), drugi raz nowelą z 29. III. 1897 (§ 749). Jak widać z tego, były to małe nowele, które dotyczyły jedynie dwóch paragrafów. Dopiero z wprowadzeniem kodeksu cywilnego uległa procedura niemiecka poważnej nowelizacji, a to w roku 1898. Nowela ta przeobraziła wtedy gruntownie procedurę cywilną, dodając 190 nowych paragrafów i zmieniając 204 paragrafy. Opierając się na tym doświadczeniu należałoby, zdaniem moim, poczekać z nowelizacją kodeksu postępowania cywilnego aż do ujednoczenia całego ustawodawstwa cywilnego.

J. *Dąbrowski* (Poznań)

Amos M. Sh. a. Wallon Er. P.: Introduction to French Law. Oxford, The Clarendon Press, 1935.

Wspomniani autorzy należą do znawców prawa francuskiego, co stwierdzają nie tylko posiadane tytuły ale również prace naukowe: prof. Amos jest autorem rozprawy *The Code Napoleon and the modern world* (1928), a dr Walton — prawa o zobowiązaniach w Egipcie (1920) ze specjalnym uwzględnieniem prawa francuskiego i angielskiego.

Poza przedmową książka dzieli się na 14 rozdziałów: pogląd ogólny, osoby, stosunki rodzinne, własność i prawa rzeczowe (2 rozdziały), zobowiązania w ogólności, kontrakty, quasi-kontrakty, występki, domniemania odpowiedzialności i prawa o odszkodowaniu,

prawa wierzycieli, małżeńskie prawo majątkowe, spadkobranie, prawo handlowe. Przeciętnie jeden rozdział zajmuje 25 stron; najwięcej stron (77) zajmują zobowiązania i umowy (rozdz. 6, 7 i 8), najmniej prawa wierzycieli (10 Str.); prawa rzeczowe i występki ok. 50, spadkobranie — 38, prawo handlowe — 21.

Z poszczególnych rozdziałów zostały napisane: przez Sir Amosa 1—5, 12 i 14, a przez dra Waltona: nota o źródłach prawa francuskiego w rozdziale 1 oraz 6—11 i 13. Pominięte zostały wyraźnie: prawo konstytucyjne, administracyjne, karne, organizacja, procedura i praktyka sądowa oraz prowadzenie procesów.

1. Gdy Francuzi ujmują zagadnienia w sposób teoretyczny, to Anglicy postępują inaczej: odnoszą się do zagadnień w sposób praktyczny. Wspomniany podział materiału zasadę tę potwierdza, autorzy zaś wyjaśniają, że książka jest przeznaczona dla prawników-praktyków angielskich, którzy coraz częściej spotykają się z prawem francuskim ze względu na wzrastające obroty handlowe, małżeństwa mieszane, inwestycje zagraniczne, podróże zagraniczne — pomiędzy Anglią i Francją oraz Anglią i kontynentem. Z tego powodu określają swą książkę jako przewodnik do sformułowania opinii w sprawach opartych na prawie francuskim (str. 2).

Ta sama zasada angielska występuje w treści poszczególnych rozdziałów. Rozdział I wyjaśnia niektóre zasadnicze pojęcia prawa cywilnego (majątek, prawa rzeczowe i osobiste, akty prawne i inne) lecz nie wszystkie. Rozdział II omawia kwestje z prawa osobowego, a rozdział III, którego większa część jest poświęcona małżeństwu; zawiera dalszy ciąg prawa osobowego (opieka, dzieci nieślubne, alimenty). O hipotece jest mowa w rozdziale V, a o przywilejach w rozdziale XI przy prawach wierzyciela.

2. Podręcznik zawiera przy poszczególnych kwestiach uwagi autorów o ważniejszych różnicach pomiędzy prawem francuskim i angielskim, które są przeznaczone, jak wyjaśniają, dla cudzoziemców. Między innymi mówią o 1. terytorialnym zasięgu wpływów prawa francuskiego i angielskiego w porównaniu z prawem niemieckim; podług zdania autorów, różnica między pojęciami prawnymi, instytucjami prawa i metodą logiki Anglii i kontynentu jest głębsza aniżeli różnica między systemem prawnym Francji i Niemiec (str. 4). Następnie, gdy we Francji zwraca się większą uwagę na *ratio legis*, to w Anglii na ducha historii prawa (str. 6, 11).

Autorzy podkreślają powagę orzecznictwa francuskiego, a zwłaszcza sądu kasacyjnego oraz jego teorie co do *actio de in rem verso* (str. 204), *abus des droits* (str. 55, 255), *astreintes* (185); w Anglii jednak orzecznictwo sądowe stawia się wyżej, gdyż orzecznictwo nie tylko ilustruje prawo, lecz stanowi prawo (str. 5, 6).

Natomiast we Francji większą powagę niż w Anglii mają komentarze i opinie uczonych (str. 8). Wyjaśniają brak we Francji różnicy pomiędzy rights in equity, a rights in law (str. 12), oraz różnice i podobieństwa przy zaręczynach (str. 55), hipotece (str. 380) i szeregu innych wymienionych w skorowidzu (str. 380).

3. Książka angielska o prawie cywilnym francuskim jest w literaturze prawniczej zawsze wydarzeniem poważnym. Znamy Anglików, że nie przywykli zajmować się obcym prawem, chyba że zaczepli ono o ich interesy handlowe lub finansowe. Tym bardziej mało piszą o prawie cudzoziemskim. Wprost odwrotnie jest u Francuzów i Niemców.

W porównaniu z innymi podręcznikami angielskimi o prawie francuskim względnie belgijskim wspomniany Wstęp, prawa francuskiego Amosa i Waltona wyróżnia się znacznie. Popularna dotychczas książka Butaye — de Laval (1918 r.) nie wytrzymuje z nim porównania. Gdy tamta jest najogólniejszym zarysem prawa cyw. franc. (belgijskiego), ta jest całym podręcznikiem; gdy tamta jest pisana przez praktyka-notariusza, ta jest pisana przez naukowców, którzy sami w praktyce zajmowali się prawem francuskim. Autorzy spędzili po 25 lat i więcej na studiach i w krajach, w których przeważało francuskie prawo cywilne.

Książka jest napisana z całą erudycją; z podanej przez autorów bibliografii wynika, że korzystali przy pisaniu Wstępu z 52 francuskich i 11 angielskich dzieł, a z pośród francuskich czerpali ze znanych powszechnie komentarzy: Aubry et Rau, Baudry-Lacantinerie, Collin-Capitant, Demogue, Josserand, Larombière, Planiol, Planiol-Ripert oraz z niektórych monografii (Mazeaud, Saleilles), źródeł (Fenet) oraz prawniczych pism francuskich i częściowo angielskich. Książka zawiera bardzo dużo przypisów. Na każdej stronie jest po kilka odsyłaczy do artykułów K. C. Nap., do komentarzy i pism prawniczych.

Niewątpliwie będzie to podręcznik, który długie lata zapanuje jako przewodnik prawa francuskiego zanim nie zjawi się inny gruntowniejszy lub obszerniejszy. W przyszłości może on służyć za wzór do napisania podobnego podręcznika dla Anglików o obowiązującym prawie cywilnym Polski, w której do dziś dnia prawo francuskie jeszcze obowiązuje.

Z powyższych względów pracę tę należy polecić dla teoretyków, jak również dla praktyków. *B. Boliński* (Łódź).

Allotband M.: Cofnięcie wniosków i oświadczeń w postępowaniu upadłościowym. Warszawa, „Polski Proces cywilny”, 1935, str. 22.

Allerhand M.: Z prawa upadłościowego. Warszawa, „Polski Proces cywilny”, 1936, str. 35.

- Allerhand M.: Z prawa upadłościowego i procesowego. Warszawa, „Polski Proces cywilny”, 1936, str. 24.
- Altman D.: Prawo upadłościowe, komentarz. Warszawa, Księgarnia Powszechna, 1936, str. 442.
- Apołłow K.: Przepisy o ochronie lokatorów. Piotrków, Stow. Prawników, 1936, str. 220.
- Arnold K.: Prawo o postępowaniu układoweni wraz z przepisami związkowymi z uwzględnieniem motywów K. Kod. Kraków, Frommer, 1936, str. 155.
- Barwiński Eug.: O spadkach, ich dziedziczeniu i podziale. Warszawa, Księgarnia Rolnicza, 1936, str. 64.
- Barwiński Eug.: O testamentach, darowiznach i umowach spadkowych. Warszawa, Księgarnia Rolnicza, 1936, str. 63.
- Basseches J. i Korkis I.: Kodeks cywilny z 1811, ob. w Małopolsce i na Śląsku Cieszyńskim. Lwów, „Ewer”, 1935, str. 384.
- Bole O.: Polskie prawo upadłościowe. Warszawa, Hoesick, 1936, str. 194.
- Chlamtacz M.: Sposoby wynagradzania szkody w polskim kodeksie zobowiązań i w prawodawstwach nowożytnych. Lwów, Zakład im. Ossolińskich, 1936, str. 73.
- Czerwiński J.: Pojęcie i istota umowy o przechowywaniu i składku. Warszawa, Nowy Kodeks Zobowiązań, 1935, str. 15.
- Czerwiński A.: Problem unifikacji osobowego prawa małżeńskiego w Polsce. Lwów, „Czasopismo Sędziowskie”, 1936, str. 24.
- Dziurzyński T.: Odpowiedzialność członków zarządu spółki z ogr. odp. za zobowiązania spółki. Kraków, „Czasopismo prawnicze i ekonomiczne”, 1935, str. 24.
- Encyklopedia podręczna prawa prywatnego, z. 16. Bydgoszcz-Warszawa, Biblioteka Polska, str. 935—998.
- Fenichel Z.: Polskie prawo prywatne i procesowe. Kraków, Księgarnia Powszechna, 1936, str. 934.
- Fenichel Z.: Ustawa o ochronie lokatorów. Kraków, Księgarnia powszechna, 1936, str. 289.
- Frankowski J. i Frankowski A.: Słuszna obrona przed egzekucją. Poznań, Naczelna Org. Zj. Rolnictwa, 1935, str. 113.
- Garwicz N.: Prawo wekslowe i czekowe. Przepisy związkowe. Kraków, Księgarnia Powszechna, 1936, str. 40.
- Gawłás Wł.: i Jonsik Wł.: Prawo upadłościowe wraz z przepisami wprowadzającymi prawo upadłościowe i prawo o postępowaniu układoweni z komentarzem, uwzgl. przepisy kodeksu zobowiązań wzgl. kodeksu cywil., obow. na Ziemiach Zachodnich k. k. i k. p. c. Poznań, Wilak, 1935, str. 352.
- Grzybowski St. M.: Podzielność małżeństwa jako zagadnienie kodyfikacyjne. Kraków, „Przegląd Sądownictwa”, 1935, str. 24.

- Gwiazdomorski J.: Trudności kodyfikacyjne osobowego prawa małżeńskiego w Polsce. Kraków, „Czasopismo prawnicze i ekonomiczne”, 1935, str. 24.
- Gwiazdomorski J.: Umowa przedwstępna w Kod. Zob. Kraków, „Czasopismo prawnicze i ekonomiczne”, 1935, str. 24.
- Halpern Fr.: Wierzytelności walutowe w postępowaniu upadłościowym. Warszawa, „Polski proces cywilny”, 1935, str. 9.
- Halpern H.: Zwyczaj w procesie cywilnym. Warszawa, „Polski proces cywilny”, 1936, str. 15.
- Hercberg P.: Nowe prawo wekslowe i czekowe. Warszawa, Księgarnia Prawnicza, 1936, str. 132.
- Hochberg L. i Tarnopolski J.: Co ławnik sądu pracy wiedzieć powinien. Warszawa, 1936, str. 27.
- Howorka M.: Ustawa o ochronie lokatorów z objaśnieniami i wzorami pism procesowych. Poznań, Wilak, 1936, str. 55.
- Jakubowski J.: Znowelizowane rolnicze ustawodawstwo oddłużeniowe, Komentarz. Warszawa, Księgarnia Rolnicza, 1936.
- Jodłowski J.: Księgi handlowe jako dowód. Warszawa, Hoesick, 1936, str. 39.
- Kodeks komornika. Lwów, „Ewer”, 1936, str. 110.
- Konic J. St.: Głos w dyskusji nad proj. działu Kod. Cyw. o stosunkach prawnych rodziców i dzieci. Warszawa, „Gazeta Sądowa Warszawska”, 1935, str. 24.
- Kurman M.: Hipoteka. Warszawa, „Przegląd Notarialny”, 1935, str. 50, 6 zł.
- Lesman J.: Nowelizacja prawa autorskiego. Warszawa, „Palestra” 1935, str. 15.
- Litauer J. J.: Dowód z dokumentu w polskiej procedurze cywilnej. Warszawa, „Polski proces cywilny”, 1936, str. 31.
- Litauer J. J.: Komentarz do procedury cywilnej. II Suplement. Warszawa, str. 55.
- Longchamps de Bérier R.: Przelew dla zabezpieczenia. Lwów, Zakład Narod. im. Ossolińskich, 1936, str. 32.
- Longchamps de Bérier R.: Niesłuszne z bogacenie. Warszawa, Encylopedia podręczna prawa prywatnego, z. XVIII, 1936.
- Longchamps de Bérier R.: Zobowiązania, zesz. IV. Lwów, Gubrynowski, 1936, str. 357—448.
- Luidorówna B.: Sytuacja prawna dziecka nieślubnego w Polsce. Warszawa, Życie dziecka, 1936, str. 9.
- Lurie T.: Należności pracowników przy podziale sumy uzyskanej przez egzekucję z nieruchomości. Warszawa, „Polski proces cywilny”, 1936.
- Mystkowski St.: Prawo małżeńskie w konkordatach. Warszawa, 1936 s. 48.
- Nadel L.: Skutki kumulacji roszczeń cywilnych i handlowych. Warszawa, „Polski proces cywilny”, 1935, str. 9.

- Namitkiewicz J.: Ustawodawstwo handlowe. Cz. 1. Warszawa, Izba Przemysłowo-Handlowa, 1936, str. 67.
- Neumark-Bądkowski A.: Darowizna według Kodeksu Zobowiązań. Warszawa, „Nowy Kodeks Zobowiązań”, 1936, str. 54.
- 75 Orzeczeń w sprawach cywilnych. Warszawa, Księgarnia Prawnicza, 1936, str. 75.
- Prawo cywilne. Kartkowa Biblioteka Orzecznictwa Nr 9 i Nr 12. Warszawa, Księgarnia Prawnicza, 1935, po str. 50.
- Prawo wekslowe i czekowe. Warszawa, Min. Sprawiedliwości, 1936, str. 126.
- Reinhold J.: Prawo wekslowe i czekowe. Lwów, Księgarnia Nakładowa, 1936, str. 148.
- Rosenblüth Ig.: Wzory egzekucyjne. Kraków, Księgarnia Powszechna, 1936, str. 346.
- Rosenblüth Ig.: Prawo wekslowe i czekowe. Komentarz. T. I. Kraków, Księgarnia Powszechna, 1936, str. 705.
- Ruszkowski A.: Utwór filmowy a prawo autorskie. Warszawa, „Gazeta Sądowa Warszawska”, 1936, str. 38.
- Słomiński A.: Prawo cywilne (ob. w b. Kongresówce). Warszawa, M. Ginter, Księg. Wyd. Prawniczych, 1936, str. 58.
- Sowiński Wł.: Krótki wykład z prawa handlowego morskiego. Warszawa, Encyklopedia podręczna prawa prywatnego, 1936, str. 66.
- Stark H.: Wynagrodzenie notariuszów. Kraków, Księgarnia Powszechna, 1936, str. 142.
- Szczygielski A. D.: Dowód z ksiąg handlowych. Warszawa, Zrzeszenie Asystentów U. J. Piłsudskiego, 1935, str. 24.
- Thaler A.: Prawo wekslowe i czekowe. Kraków, Udziałowa Ska Wydawnicza, 1936, str. 164.
- Tbon A.: System postępowania upominawczego według K. P. C. Warszawa, Księgarnia Powszechna Dzieł Prawn, i Ekon., 1935, str. 36.
- Thon A.: W obliczu rewizji k. p. c. Warszawa, Izba Adwokacka, 1936, str. 28.
- Wachholz L.: Z rozważań lekarza znawcy nad prawem małżeńskim. Kraków, Czasopismo prawnicze i ekonomiczne, 1936, str. 24.
- Weber A.: Nowe fakty i dowody w postępowaniu apelacyjnym. Warszawa, „Polski proces cywilny”, 1935, str. 29.
- Wróblewski St.: Prawo wekslowe i czekowe. Kraków, Frommer, 1936, str. 563.
- Bauer F.: Droits de la concubine lésée par un accident mortel survenu à son concubin. Paris, Sirey, 1936, str. 135, 20 fr.
- Baugniet J.: La réglementation du droit de vote dans les sociétés anonymes en Belgique. Paris, Giard, 1935, str. 115, 15 fr.

- Berthier P.: La protection légale du Compositeur de musique. Paris, Libr. gén. de droit et de jurisprudence, 1936, str. 296, 38 fr.
- Bertrand E.: La préposé moderne. L'idée de représentation dans l'art. 1384 § 5 nouveau du Code civil. Paris, Giard, 1935, str. 295, 35 fr.
- Beudant Ch.: Cours de droit civil français, 2 éd., T. III — III et III bis, L'Etat et la capacité des personnes. Paris, Giard, 1936, str. 662, 588 i 510, 183 fr.
- Bonnetcarrière et Laborde-Lacoste: Supplément au précis de droit commercial. Giard, str. 100, 6 fr.
- Bonnecase J.: Traité théorique et pratique de droit civil, t. VI. Paris, Sirey, 1935, str. 661, 82 fr.
- Brück E.: L'évolution des principes généraux du droit civil grâce au droit des transports et au droit de l'assurance. Paris, 1936, 6 fr.
- Colin A. et Capitant H.: Cours élémentaire de droit civil français. T. 3, 8 éd. Paris, 1936, str. 1103, 60 fr.
- Courbis E.: La propriété commerciale: Législation, Doctrine, Jurisprudence. Paris, Giard, 1936, str. 187, 15 fr.
- Dabin J.: La technique de l'élaboration du droit positif spécialement du droit privé. Paris, Giard, 1936, str. 467, 60 fr.
- Degueldre G.: L'Institution contractuelle faite par un tiers au profit des futurs époux. Paris, str. 256, 30 fr.
- Dépître M.: Essai sur le système anglais de conflits de lois en matière de successions. Paris, Libr. gén. de droit et de jurisprudence, 1936, str. 172.
- Deschamps L.: Le nouveau statut de la lettre de change, du billet à ordre et du chèque. Paris, Sirey, 1936, 35 fr.
- Dupuy J.: La législation des Sociétés Commerciales après les décrets-lois de 1935. Paris, Sirey, 1936, str. 82, 10 fr.
- Escarra J. et E. et Rauil J.: Principes de droit commercial, T. VI. Paris, Libr. gén. de droit et de jurisprudence, 1936, str. 392, 45 fr.
- Foignet R.: Manuel élémentaire de droit civil, 17 éd. T. I. V — I. Paris, Giard, 1935, str. 828, 27 fr.
- Fuzier-Herman E.: Code civil annoté, T. II Paris, Libr. gén. de droit et de jurisprudence, 1936, str. 733, 123 fr.
- Gross J.: Etude financière et juridique sur l'assainissement des sociétés anonymes en droit suisse. Paris, Giard, 1935, 30 fr.
- Guy-Grand G.: Droit privé et économie politique. Paris, Giard, 1935, str. 256, 15 fr.
- Hémarid J.: Précis élémentaire de droit civil, 2 éd. T. III. Paris, Giard, 1936, str. 573, 26 fr.
- Jarra Eug.: Les dommages moraux et le Code des obligations d. la République de Pologne. Paris, Libr. gén. de droit et de jurisprudence, 1935, str. 31.

- Jeanprêtre R.: Les conflits des lois en matière d'obligations contractuelles, selon la jurisprudence et la doctrine aux Etats-Unis. Paris, Libr. gén. de droit et de jurisprudence, 1936, 25 fr.
- Jossierand L.: Supplément au cours de droit civil positif français, T. I. 2 éd. Paris, Giard, 1936, str. 50, 6 fr.
- Lacour L.: Précis de droit commercial, 6 éd. Paris, Dalloz, 1936, str. 600, 25 fr.
- Laterre G.: Le mandat. Etude doctrinale et jurisprudentielle des articles 1984 à 2010 du Code civil. Bruxelles, L'Eglantine, 1936, str. 120, 9 belg.
- Lemoine J.: La protection internationale du droit d'exécution des auteurs et compositeurs de musique. Paris, Sirey, 1936, str. 180, 30 fr.
- Linant de Bellefonds Y.: Des donations en droit musulman. Paris, Libr. gén. de droit et de jurisprudence, 1935, str. 279, 40 fr.
- Lyon-Caen Ch. Renault L. et Amiand A.: Traité théorique et pratique des faillites banqueroutes et liquidations judiciaires. T. II. 5 éd. 2 v. Paris, 1936, 120 fr.
- Madray G.: Des contrats d'après la récente codification privée faite aux Etats-Unis. Paris, Sirey, 1936, str. 1936, str. 310, 30 fr.
- Moline P.: La situation juridique de la femme abandonnée de son mari. Paris, Giard, 1936, str. 190, 22 fr.
- Morel R.: Traité élémentaire de procédure civile. Paris, Girard, 1936, str. 27, 3 fr.
- Nadelmann K. H.: La nouvelle loi allemande sur la liquidation judiciaire (Vergleichsordnung) du 26 II 1935. Paris, Annales de droit commercial, 1935, 6 fr.
- Nègre P.: La responsabilité civile dans la pratique de la médecine. Paris, Giard, 1935, 25 fr.
- Peritch B. K.: Contribution juridique à l'élaboration d'un code civil yougoslave. Paris, Giard, 1936, str. 440, 60 fr.
- Picard R.: Formes et méthodes nouvelles des entreprises commerciales. Paris, Giard, 1936, str. 216, 18 fr.
- Popa E. A.: Les notions du „Debitum" (Schuld) et „Obligatio" (Haftung) et leur application en droit français moderne. Paris, Libr. gén. de droit et de jurisprudence, 1936, str. 344, 40 fr.
- Ruszkowski A.: L'oeuvre cinématographique et le droit d'auteur. Paris, Giard, 1936, str. 343, 40 fr.
- Tschoffen A.: Les Sociétés de personnes à responsabilité limitée. Paris, Giard, 1935, str. 300, 52 fr.
- Valéry J.: Des chèques en droit français y compris le décret loi — du 30 X 1935. Paris, Giard, 1936, str. 487, 50 fr.
- Vaquette: La capacité en droit, T. 2. Paris, 1935, str. 580, 60 fr.
- Ziyaeddin-Fahri: Essai sur la transformation du Code familial en Turquie. Paris, Libr. gén. de droit et de jurisprudence, 1935, str. 112, 15 fr.

- Auert H.: Die Eheauflösung im neuen deutschen Recht. Berlin, Stilke, 1936, str. 159, 4,50 M.
- Bakker H.: Die Rechtsstellung d. Ehefrau im Reichserbhofrecht. Bleicherode, Nieft, 1935, str. 59, 3,40 M.
- Barth W.: Das neue Wechselrecht, 2. Aufl. Hannover, Meyer, 1936, str. 80, 1,20 M.
- Baumbach A.: Wettbewerbsgesetz, 3. Aufl. Berlin, Beck, 1936, str. 571, 16 M.
- Bauer Fr.: Entwicklung u. Reform d. Schadenersatzrechts. Berlin, Junker u. Dünnhaupt, 1935, str. 93, 3,80 M.
- Becker K. • Dir Gesellschaft m. b. H. von der Gründung bis zur Auflösung. Koli, Schmidt, 1936, str. 273, 5,50 M.
- Becker H.: Der Anspruch d. Eigentümers auf d. Erlös aus unberechtigter Verfügung. Mannheim, Deutsches Druck, u. Verlagshaus, 1936, str. 84, 4,50 M.
- Blaese H. Bedeutung u. Geltung d. römischen Privatrechts in den baltischen Gebieten. Leipzig, Weicher, 1936, str. 76, 3,50 M.
- Bovensiepen O.: Die Reform d. Ehescheidungsrechtes. Berlin, Heymann, 1936, str. 166, 8 M.
- Brandt H. Verkehrssicherheit u. Geschäftsunfähigkeit. Stuttgart, Enke, 1936, str. 77, 3 M.
- Brassloff St.: Reformen u. Reformvorschläge auf d. Gebiete d. Privatrechts u. Zivilprozessrechts. Wien u. Leipzig, Perles, 1936, str. 192, 6 M.
- Gunio H.: Führerprinzip u. Willensbildung im Aktienrecht. Leipzig, Noske, 1935, str. 111, 3 M.
- Doerner H. Das Recht d. unehelichen Kinder. Berlin, Weidmann, 1935, str. 75, 3,80 M.
- Eckstein F.; Das englische Konkursrecht. Berlin, de Gruyter, 1935, str. 351, 10 M.
- Ehrenfried Fr.- Das Aktienrecht Spaniens v. seinen Anfängen bis zur Gegenwart. Mannheim, Deutsches Druck, u. Verlagshaus. 1936, str. 416, 30 M.
- Ehrenzweig A. Die Schuldhaftung im Schadenersatzrecht. Wien, Manz, 1936, str. 279, 11 M.
- Ehrig J.: Das Stammkapital d. Gesellschaft mit beschränkter Haftung. Dresden, Risseverl, 1935, str. 75, 3 M.
- Erckleitz W.. Der Erwerb v. Nichtberechtigten. Würzburg, Tritsch, 1935, str. 112, 3 M.
- Fehling K.: Gefahren d. beschränkten Haftung f. d. Gläubiger einer G. m. b. H. Berlin, Noske, 1935, str. 425, 4,50 M.
- Feith H.: Haftung ohne Verschulden im kommanditen Recht? Mannheim, Deutsches Druck, u. Verlagshaus, 1936, str. 54, 3,20 M.
- Geigel R.: Der Haftpflichtprozess mit Einschluss d. materiellen Haftpflichtrechts, 2. Aufl. München, Beck, 1936, str. 307, 12 M.

- Gierke J.: Handelsrecht u. Schiffahrtsrecht, 4. Aufl. Berlin, de Gruyter, 1936, str. 78, 2 M.
- Guhl Th.: Das schweizerische Obligationenrecht mit Einschluss d. Handelswechsel u. Versicherungsvertragsrechtes, Halbbd. 1. Zürich, Polygraph. Verl., 1936, str. 249, 8 fr. szw.
- Grüthling E.: Die Haftung d. stillen Gesellschafters. Rostock, Hinstorff, 1935, str. 63, 3 M.
- Haegle K.: Die Übergabe eines Erbhofes. Stuttgart, Kohlhammer, 1936, str. 68, 2,10 M.
- Hartig H.: Allgemeine u. gesellschaftsrechtliche Verhandlungshaft (Culpa in contrahendo). Dresden, Dittert, 1935, str. 80, 3 M.
- Hecht G.: Der Wettbewerb. Wettbewerbsrechtl. Gesetze u. Anordnungen. Berlin, Vahlen, 1936, str. 719, 7,55 M.
- Jores K.: Zwangs-Vollstreckung. Moers am Rhein, Jores, 1936, str. 143, 3,60 M.
- Kiefersauer Fr.: Grundstücksmiete, Mieterschutz etc. 5. Aufl. München, Schweitzer Verl., 1936, str. 187, 4,60 M.
- Klausung Fr.: Rechtsgestaltung n. Rechtsschöpfung im Vertrags- u. Gesellschaftswesen. Halle, Gebauer-Schevetschke, 1936, str. 43, 1 M.
- Kloppe H.: Die Anfechtung d. Beitritts zu Personal- u. Kapitalgesellschaften d. Handelsrechts. Berlin, Weidmann, 1936, str. 64, 3,50 M.
- Ködding W.: Der Auseinandersetzungsvertrag b. d. Ehescheidung. Bleiche-
rode, Nieft, 1935, str. 65, 3,40 M.
- Kollross K.: Die Exekution auf Vermögensrechte n. Unternehmungen. Wien, Barth, str. 216, 5,50 M.
- Korintenberg W.: Erfüllung u. Gewährleistung b. Werkverträge. Köln, Pick, 1935, str. 214, 8,40 M.
- Kroog W.: Die Rechtsstellung v. Vorstand u. Aufsichtsrat im Konkurs e. Aktiengesellschaft. Hamburg, Evert, 1936, str. 45, 1,80 M.
- Krückmann P.: Gewährschaft, Gefahrtragung u. d. Entwurf eines einheitlichen Kaufgesetzes. Stuttgart, Enke, 1936, str. 88, 3,20 M.
- Linden H.: Deutsche Ehegesetzgebung. Bielefeld, Bertelsmann, 1935, str. 88, 1,30 M.
- Lötsch: Die Risikobeschränkungen. Hamburg, de Gruyter, 1935, str. 68, 4 M.
- Ludwig K.: Kampf d. säumigen Schuldner. Leipzig, Hoffmann, 1935, str. 128, 1,70 M.
- Meikel G.: Kommentar z. Grundbuchordnung. Leipzig, Schweitzer, 1936, str. 96, 3,60 M.
- Mohl E.: Zur Frage d. Eigentumsvorbehaltes u. seiner Reform. Wien, Springer, 1936, str. 138, 5,40 M.
- Mösmer F.: Neugestaltung d. deutschen Ehescheidungsrechtes. Berlin, Deutsche Rechts- u. Wirtschaftswiss. Vrlagses., 1936, str. 84, 1,80 M.

- Müllereisert F.: Juristische Grundbegriffe aus dem Vertrags — Schuld — Urheber u. Sachenrecht. Würzburg, Triltsch, 1936, str. 364, 18 M.
- Nickel A.: Der Einfluss wirtschaftlicher Vorgänge auf d. Ausgestaltung d. deutschen Aktienrechts. Borna, Noske, 1935, str. 125, 4,50 M.
- Pisko O.: Handelsgesetze als Quelle d. bürgerlichen Rechtes. Berlin, Springer, 1935, str. 113, 6,50 M.
- Paul P.: Das Wechselrecht. 2. Aufl. Bonn, Stollfuss, 1935, str. 48, 1,25 M.
- Pfister R.: Untersuchungen ü. d. Verhältnis d. Grundsätze ü. d. unlauteren Wettbewerb zu d. Bestimmungen d. gewerblichen Spezialgesetze. Bern—Leipzig, Haupt, 1936, str. 117, 4 M.
- Piekarski M.: Ehescheidung u. Ehetrennung. Wien, Manz, 1935, s. 171. 6 M.
- Rabel E.: Das Recht d. Warenverkaufs, Bd. 1. Berlin, de Gruyter, 1936, sti 533, 14 M.
- Rabinowicz F.: Handelsbrauch u. Kaufrecht im Deutschen Reich. Leipzig, Perles, 1935, str. 208, 8 M.
- Reu Fr.: Die Unmöglichkeit d. Leistung im anglo-amerikanischen Recht. Stuttgart, Enke, 1935, str. 116, 3,60 M.
- Richter Fr.: Die Übertragung d. Anwartschaft eines Vorbehaltsverkäufers. Emsdetten, Lechte, 1936, str. 36, 2,10 M.
- Richter B.: Das deutsche Eherecht. Berlin, Heymann, 1936, str. 272, 3,80 M.
- Rowodt H.: Der Pfandverkauf u. Vollstreckungsrecht § 1233 Abs. II BGB. Emsdetten, Lechte, 1936, str. 43, 2,40 M.
- Schmeizeisen G.: Das Treupfand. Stuttgart, Kohlhammer, 1936, str. 111, 4,80 M.
- Sehopen W.: Der Wohnsitz d. Ehefrau in deutschem u. ausländischen Recht. Kältn, Steugels, 1935, str. 38.
- Schumann G.: Die Uihberschaft am Tonfilm. Leipzig, Deichert, 1935, str. 104, 3,50 M.
- Seidel W.: Der Zivilprozessorichter u. seine Abteilung. Leipzig, Volckm'ar, 1936, str. 189, 3,60 M.
- Seifert M.: Die prozessrechtliche Stellung d. beiden Ehegatten auf Grund v. Art. 168 ZGB Aairau, Sauerländer, 1935, str. 138, 3,60 fr. szw.
- Seiler J.: Das Recht d. Schuldners, sich auf das mit d. bisherigen Gläubiger in Unkenntnis d. Abtretung vorgenommene Rechtsgeschäft oder die Leistung an ihn zu berufen (§ 407 I B. G. B.) als Gestaltungsrecht. Bochum, Pöppinghausen, 1935, str. 106, 3 M.
- Stoevesandt H.: Der Rückerwerb d. Nichtberechtigten. Stuttgart, Enke, 1936, str. 107, 3 M.
- Tuor P.: Testament u. Erbvertrag, 2. Aufl. Zürich, Polygraph. Verl., 1936, str. 213, 4,80 M.
- Weber J.: Die Umwandlung einer Aktiengesellschaft in eine bestehende offene Handelsgesellschaft oder Kommanditgesellschaft u. d. Gesetz ü. d. Umwandlung v. Kapitalgesellschaften. Borna-Leipzig, Noske, 1936, str. 58.

- Weber G.: Begriff u. Rechtswirkungen d. Vormerkung. Emsdetten, Lechte, 1936, str. 52, 2,40 M.
- Weber E.: Die Rechtstellung d. unehelichen Kindes n. geltendem Recht u. in d. Reform. Würzburg, Triltsch, 1936, str. 85, 3 M.
- Wiers H.: Wechselannahme u. Theorien im neuen Wechselgesetz. Mannheim, Deutsches Drucks, u. Verlagshaus, 1935, str. 62, 3,20 M.
- Wüthrich Ch.: Die zivilrechtliche Verantwortlichkeit d. Bankiers f. Rat u. Auskunft n. deutschem u. schweizerischem Recht. Leipzig, Haupt, 1936, str. 82, 2,50 M.
- Allara M.: Il testamento. Il testatore. La volontà testamentaria e sua manifestazione. Padova, Cedam, 1936, str. 357, 38 L.
- Arcangeli A.: Scritti di diritto commerciale ed agrario, 3 v. Cedam, 1936, str. 290, 407 i 416, 110 L.
- Ascarelli T.: Appunti di diritto commerciale. Roma, Foro Italiano, 1936, str. 172, 20 L.
- Azara A.: Diritto delle persone e diritto di famiglia nel progetto di riforma del Codice civile. Roma, Foro Italiano, 1936, str. 522, 40 L.
- Carra G.: Il contratto di mezzadria. Urbino, Istituto del libro, 1936, s. 483.
- Carnellitti T.: Sistema di diritto processuale civile v. 1. Padova, Cedam, 1936, str. 984, 100 L.
- Degni F.: Lezioni di diritto civile, V. II. Padova, Cedam, str. 298, 35 L.
- Goldschmidt R.: Recenti tendenze nel diritto della società anonima. Firenze, Vallecchi, 1936, str. 172, 20 L.
- Greco P.: Corso di diritto bancario. II ed. Padova, Celam, 1936, s. 345, 15 L.
- Lordi L.: Le obbligazioni commerciali. 2 v. Roma, Athenaeum, 1936, str. 1100, 20 L.
- Luzemberger R.: Prontuario di diritto privato. Napoli, Jovene, 1936, str. 423, 20 L.
- Pugliatti S.: Istituzioni di diritto civile, 2 ed. V. 3. Milano, Giuffrè, 1935, str. 181, 134 i 259.
- Pugliatti S.: Esecuzione forzata e diritto sostanziale. Milano, A. Giuffrè, 1935, str. 454.
- Rava A.: Istituzioni di diritto privato, V. II, 7 ed. Padova, Cedam, 1936, str. 538, 55 L.

3. *Prawo międzynarodowe prywatne.*

Babiński Leon: Zarys wykładu prawa międzynarodowego prywatnego. I. Nauki Ogólne — Prawo Osobowe. Warszawa, Szkoła Główna Handlowa, 1935, str. 234.

Literatura prawa międzynarodowego prywatnego w Polsce była do ostatnich czasów bardzo uboga.

Aktualne były wypowiedziane jeszcze w roku 1876 przez prof. Kasparka słowa, „że u nas na tym polu działalności panuje niestety cisza grobowa, tak jakby te same potrzeby u nas dotkliwie czuć się nie dawały, jakby od reszty świata cywilizowanego przedzielał nas mur chiński”. Dopiero ostatnie dwa lata wzbogaciły naszą literaturę o znakomite, źródłowo, głęboko i na wielką skalę ujęte dzieło prof. Przybyłowskiego „Prawo prywatne międzynarodowe, Część ogólna”, o krótko, jasno i zwięźle ujętą pracę jednego z najwybitniejszych twórców ustawy polskiej o prawie międzynarodowym prywatnym prof. Zolla „Prawo prywatne międzynarodowe i międzydzielnicowe” w Encyklopedii Podręcznej Prawa Prywatnego, zeszyt XV i XVI oraz o dzieło wyżej wymienione.

Nazwisko p. Babińskiego dobrze jest znane tak w Polsce jak i zagranicą z prac z dziedziny prawa międzynarodowego prywatnego. Autor nie zamierzał napisać, jak sam w wstępie powiada, ani traktatu ani komentarza, lecz jedynie, na co tytuł dzieła wskazuje, wykład. Tak więc cele dydaktyczne i pedagogiczne postawił sobie Autor (str. 116) i zdaniem moim cele te w zupełności osiągnął.

Z uwagi na cel pracy, Autor nie przeprowadza dyskusji z poglądami sprzecznymi ze swoimi, nie zestawia ich źródłowo, lecz jasno określa daną instytucję prawną, ilustrując ją częściowo orzecznictwem tak polskim jak i zagranicznym, jak również porównując instytucje odnośne z zagranicznymi.

Wykład zawiera nauki ogólne i prawo osobowe.

Przez prawo prywatne międzynarodowe rozumie Autor (str. 6) „prawo określające zakres działania prawa prywatnego różnych państw i zakres kompetencji ich władz, w wypadkach, gdy prawa te i kompetencje z tytułu danej czynności prawnej znajdują się w kolizji pomiędzy sobą.” Wątpliwości nasuwa powyższe określenie co do przydziału kompetencji władz do tego działu prawa, gdyż kompetencje władz należy raczej przydzielić do międzynarodowego prawa procesowego. W prawie międzynarodowym prywatnym chodzi bowiem tylko o wyszukanie właściwego prawa dla stosunków prawnoprywatnych, a nie należą tu problemy prawa publicznego, do którego zaliczyć należy kompetencje władz. Zgodnie z powyższą definicją omawia wobec tego Autor konsekwentnie umowy międzynarodowe o pomocy prawnej (str. 104), które raczej należą do międzynarodowego prawa procesowego.

Autor nie używa powszechnie prawie używanego w literaturze polskiej pojęcia „łącznika” (Cybichowski, częściowo Zoll, Fenichel, Przybyłowski), którym się zresztą sam na innym miejscu posługiwał (p. Ruch 1934, str. 890 i 891), lecz wprowadza nazwę „kryteria”.

Jest to sprawa wprawdzie drugorzędna, jednak należałoby dążyć do ujednostajnienia terminologii.

Ustawę polską z 2 VIII 1926 zalicza Autor (str. 25 i 92) do ustawodawstw zawierających możliwie pełne uregulowanie tego działu prawa, jakkolwiek sam słusznie stwierdza (str. 93), że stu-procentowej kompletności nigdy osiągnąć nie można. I tak np. w ustawie polskiej brak przepisów o nieważności małżeństwa.

Do źródeł prawa międzynarodowego zalicza Autor (str. 27) zwyczaj międzynarodowy. Chodzi tu raczej zdaniem moim o prawo zwyczajowe.

Słusznie podkreśla Autor (str. 48), że wszelkie próby ścisłego zdefiniowania zasady porządku publicznego okazały się zawodne, a sens jej polega na tem, „że prawo, które skądinąd miało by być uznane za właściwe, ustępuje na rzecz prawa miejscowego i że dzieje się to w imię wyższych interesów państwowych i społecznych”.

Autor przeciwstawia „wzajemność dyplomatyczną” opartą na układzie międzynarodowym, wzajemności legislatywnej, opartej li tylko na przepisach ustawodawstwa wewnętrznego (str. 55). Można mieć wątpliwości, czy układ międzynarodowy nie jest też ustawą i czy wobec tego to przeciwstawienie jest uzasadnione (porównaj art. 52 ust. 1 konstytucji polskiej *in fine*).

Trafnie wyjaśnia Autor, że kwalifikację, rozstrzygającą kwestję wstępną, występującą przed wyborem właściwego prawa (str. 62), ustalić należy według *lex fori*.

Historia prawa międzynarodowego prywatnego została zwięźle i wyczerpująco przedstawiona. Autor uwzględnił też najnowsze poglądy (Frankenstein). Zasługą specjalną Autora jest przedstawienie dość obszerne rozwoju tego działu prawa w Polsce.

Teorię osobowości uważa Autor (str. 87) za najlepszą z dotychczasowych teorii prawa międzynarodowego prywatnego i ustawodawcę polskiego słusznie do jej zwolenników zalicza.

Autor nie znajduje w jurysprudencji polskiej odpowiedzi na pytanie, czy pogwałcenie ustawy zagranicznej stanowić może powód do kasacji (str. 96). Art. 426 KPC. nie nasuwa zdaniem moim W tym kierunku żadnych wątpliwości, a konientatorowie kpc. są w tym kierunku zgodni (Litauer str. 259, Allerhand str. 454, Kann str. 172), że naruszenie prawa obcego stanowi podstawę do kasacji.

Co do uchylenia dotychczasowych przepisów z dziedziny prawa międzynarodowego prywatnego, zajął Autor stanowisko identyczne z moim (p. Fenichel Prawo prywatne międzynarodowe i międzynarodelnicowe str. 98).,

W części szczegółowej przedstawia Autor prawo osobowe, omawiając tu „akty stanu cywilnego” (str. 119), które raczej zaliczyć

należy do prawa publicznego, na co wskazuje i ta okoliczność, że państwa poddają akty te przepisom terytorialnym.

W rozdziale o zdolności osób omawia Autor dzielnicowe dotąd przepisy polskie. Ciekawe są uwagi Autora co do stosunku układu polsko-niem. z 5 III 1924 w sprawach opiekuńczych do konwencji haskiej (str. 146). Trafnie podkreśla Autor (str. 154), że ograniczenia zdolności osób przez ustawodawstwo niemieckie z powodu wymogu pochodzenia aryjskiego „sprzeczne są z międzynarodowym porządkiem publicznym współczesnego państwa cywilizowanego i nie mogą mieć żadnego skutku prawnego poza granicami państwa”.

Co do terminologii używanej przez Autora można mieć czasem pewne zastrzeżenia. I tak posługuje się często Autor pojęciem „hipotezy” (s. 80, 81, 144, 148, 153 itd.) na określenie „przypadku”, a nie w znaczeniu używanym w nauce. Również nazwa „warunki wewnętrzne i zewnętrzne małżeństwa” nie wydaje mi się zbyt szczęśliwa.

Zagadnienia prawa małżeńskiego omawia Autor jasno i wyczerpująco, podając często nie tylko orzecznictwo polskie, ale również i zagraniczne. Można mieć pewne zastrzeżenia co do zbyt częstego cytowania wyroków zagranicznych sądów I instancji, które nie mogą mieć tej powagi, co wyroki sądów wyższych instancji (np. str. 181, 195, 212, 228 itd.). Szerzej i przekonywająco omawia Autor tzw. *matrimonium putativum*, Wątpliwości nasuwa pogląd (str. 218) co do niestosowania w drodze interpretacji art. 17 ust. 3 o prawie międzydzielnicowym do przypadku nieważności małżeństwa.

Wobec nielicznych przepisów ustaw polskich zajmuje Autor słusznie krytyczne stanowisko (np. str. 215 co do luki o nieważności małżeństwa, str. 222 co do sprzeczności art. 7 konwencji z Czechosłowacją z 1925 z ust. 3 art. 17).

Z przedstawionego stanu rzeczy części pierwszej wynika, że Autor wywiązał się znakomicie z postawionego sobie zadania. Problemy tego działu prawa, należące do najtrudniejszych, przedstawił Autor stylem jasnym i łatwo zrozumiałym, wykazując zupełne opanowanie przedmiotu. Dlatego życzyć należy dla dobra nauki w Polsce, by dalsze części jak najrychlej się ukazały.

Dr Z. Fenichel (Kraków).

Hełczyński Bronisław: Kupiec i czynności handlowe w świetle polskiego prawa międzynarodowego prywatnego. Kraków, „Czasopismo Prawnicze”, 1935.

Jako odbitka z Księgi Jubileuszowej prof. Fryderyka Zolla, (Czasopismo Prawnicze, t. XXX), ukazało się cenne studium prof. Hełczyńskiego z zakresu prawa międzynarodowego handlowego. Jest to, jak wiadomo, materia, potraktowana tylko ubocznie w usta-

wie o prawie międzynarodowym prywatnym z 2 sierpnia 1926 r.; dotyczą jej bowiem w tej ostatniej właściwie tylko art. 2 i częściowo art. 3 i art. 9 ust. 4. Pozostawimy, podobnie jak autor, na boku ten ostatni przepis, albowiem nie dotyczy on zagadnienia kupca, stanowiącego przedmiot pracy prof. Hełczyńskiego. Natomiast odnotujemy, że punktem wyjścia rozważań i analizy są w pracy pozostałe cytowane artykuły, co jest bezwarunkowo słuszne, jako że wszelką kwestię w zakresie prawa międzynarodowego prywatnego należy w Polsce przede wszystkim nawiązywać do uregulowania przyjętego w obowiązującej ustawie, jako do punktu wyjścia, zarówno dla doktryny jak dla jurysprudenencji. Obok powyższego praca nawiązuje do pojęcia kupca w polskim Kodeksie Handlowym, podkreślając że jest ono szersze aniżeli w innych ustawodawstwach. Stąd wynikać mogą trudności przy określaniu w płaszczyźnie międzynarodowej, według jakiego prawa ma być oznaczona osoba kupca — polskiego czy zagranicznego? Szczupłymi postanowieniami ustawy z 2 sierpnia 1926 o prawie międzynarodowym prywatnym nie wyczerpują się jednak normy z zakresu prawa handlowego w polskim prawie międzynarodowym prywatnym. Obok nich zestawia prof. Hełczyński ważne również w tej materii przepisy rozporządzenia 1934 r. o rejestrze handlowym, rozporządzenia 1928 r. o warunkach dopuszczenia zagranicznych spółek akcyjnych i komandytowo-akcyjnych, rozporządzenia 1928 r. o kontroli ubezpieczeń. Głównych łączników polskiego prawa międzynarodowego prywatnego handlowego dopatruje się słusznie autor w ustawie z r. 1926, a z nich za najważniejsze uważa zasadę prawa siedziby przedsiębiorstwa (art. 2) oraz zasadę obrotu handlowego (uczciwość, potrzeby etc. kupca — art. 3). Ta druga zasada będzie miała duży wpływ na postanowienia o charakterze raczej formalno-prawnym jak np. rejestr handlowy. Wszystko to są zasady, z którymi należy się bezwarunkowo zgodzić. Co do niektórych tylko szczegółowych tez autora możnaby wysunąć pewne wątpliwości i zastrzeżenia. I tak co do tego, czy w razie różnicy między miejscem zarządu a miejscem eksploatacji przedsiębiorstwa ma przeważać, jako prawo siedziby, prawo miejsca eksploatacji? Podobnie co do zagadnienia kwalifikacji, czy słuszne i praktyczne jest oddawanie przewagi *lex causae* nad *lex fori* itp.?

Prof. Leon Babiński (Warszawa)

Siedlecki Wł.: Zobowiązania z umów w polskim prawie międzynarodowym prywatnym. Kraków, Wydział prawa U. J., 1936, str. 56.

Cenna ta rozprawa, wydana przez Wydział Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego, wprowadza nas in médias res problemu pra-

wa międzynarodowego prywatnego zobowiązaniowego, tak jak zostało ono ostatecznie ujęte w polskiej ustawie z 2 sierpnia 1926 r. Autor przedstawia genezę przepisów, ich związek z rezolucjami Florenckimi Instytutu Prawa Międzynarodowego (r. 1908), punkty etyczne i różnice. Interesujące i, zdaniem moim, najważniejsze są te części rozprawy, w których dr Siedlecki zastanawia się nad znaczeniem postanowień art. 8 ustawy z 2 sierpnia 1926 r. (specjalnie str. 12—14, poza powracaniem do tej zasadniczej sprawy i w toku przedstawiania dalszych kwestyj), mianowicie, czy są to jedynie przepisy o charakterze interpretacyjnym, czy też należą one do norm *juris dispositivi*? Kwestia ta wiąże się też z wyjaśnieniem sobie właściwego znaczenia art. 7, mianowicie co do pytania, czy wola stron, będąca podstawą uregulowania przyjętego w Dziale IV ustawy z 2 sierpnia 1926 r., musi być ujawniona wyraźnie, czy też może również wynikać w sposób dorozumiany, np. z okoliczności sprawy? Autor przechyla się na stronę tego ostatniego poglądu, ale uważając (słusznie), że brzmienie ustawy nie jest zupełnie jasne, proponuje jej nowelizację (rewizję), której przedstawieniu poświęca część swej rozprawy (str. 36—47). Osobiście miałbym pewne zastrzeżenia przeciwko powyższym tezom autora, gdyż brzmienie ustawy z 2 sierpnia 1926 r. oraz wyniki obrad Komisji Kodyfikacyjnej poszły (wbrew zdaniu referenta Komisji) w kierunku przeciwnym i ustanowiły, jak mi się wydaje, w art. 8 ustawy system domniemań sztywnych, z ustawy. Kwestia ta jest jednak tak ważna, że z radością powitać należy zainteresowanie się nią ostatnio w doktrynie polskiej oraz jurysprudencji (p. niżej recenzja moja z książki prof. Zolla, p. również orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 18 stycznia 1934 r. O. S. P. Tom XIV nr 191 z głosem Renckiego). Poza tą, najważniejszą według mnie częścią pracy dr Siedleckiego, zasługują również na osobną wzmiankę i podkreślenie te jej miejsca (str. 32, 33), w których autor przedstawia zdecydowany system polskiej ustawy *in puncto* poddania jednego stosunku obligacyjnego jednej Ustawie. To podkreślenie ma ważne znaczenie w związku z opublikowanym ostatnio przez prof. Lapajne z Lubiany, jako referenta dla tych spraw, wybranego przez I Kongres Prawników Słowiańskich w Bratysławie w r. 1933, projektem wszechsłowiańskiego prawa międzynarodowego prywatnego (*Droit international privé uniforme pour les Etats Slaves de l'Europe Centrale et Méridionale*. Lubiana 1936). Prof. Lapajne jest bowiem zwolennikiem stosowania różnych praw do różnych kwestyj w jednym stosunku obligacyjnym (ważność, skutki, wykonanie itd.) w prawic międzyna-

wym prywatnym¹⁾). Powyższy, jeden z wielu, przykład wskazuje, jak trudną byłaby w praktyce unifikacja praw międzynarodowych prywatnych różnych państw słowiańskich.

Prof. L. Babiński (Warszawa)

Zoll Fryderyk: Prawo prywatne międzynarodowe i międzydzielnicowe. Warszawa, odbitka z Encyklopedii Podręcznej Prawa Prywatnego, zeszyt XV i XVI, 1936, str. 53.

Komentarz do ustaw polskich z 2 sierpnia 1926 r. o prawie międzynarodowym i międzydzielnicowym prywatnym, wychodzący spod pióra ich autora, budzi słusznie specjalne zainteresowanie, chociażby jako rzucający ciekawe światło na wiele kwestii, wywołujących różnicę zdań w dotychczasowej doktrynie i orzecznictwie. Wskażemy tu przykładowo na pogląd prof. Zolla co do znaczenia skreślenia ust. 3, art. 12 prawa międzynarodowego (str. 34), które zdaniem jego nie wpływa na konieczność uznania nieważności małżeństwa, zawartego wbrew zakazom ust. 2, art. 12. Kwestia, jak wiadomo, sporna w doktrynie, co do której niżej podpisany bronił też poglądu analogicznego ze zdaniem prof. Zolla²⁾. Ciekawy jest pogląd prof. Zolla co do możliwości stosowania pewnych analogii w razie milczenia ustawy, np. co do uznania kompetencji rei sitae dla przewodu spadkowego w zakresie spadkobrania nieruchomości (analogia z art. 16 i 19 ust. 3 prawa międzynarodowego, p. str. 43); ciekawe również przenoszenie pewnych kwalifikacyj pojęciowych prawa międzydzielnicowego na prawo międzynarodowe, np. co do pojęcia miejsca zamieszkania lub zamieszkania (art. 3 prawa międzydzielnicowego, p. str. 18). Po tych kilku cytatach, że się tak wyrazimy, wstępnych, spieszmy dać ogólną charakterystykę rozprawy prof. Zolla. Jest ona ułożona głównie jako komentarz do polskich ustaw z 2 sierpnia 1926 r., których przedstawienie zajmuje większą część pracy, bo str. 17—53, a i na pierwszych 17 stronicach, zawierających Wstępne Wiadomości, też nie brak odwoływania się do polskich ustaw i stosunków. Ta konstrukcja pracy czyni z niej doskonałe krótkie compendium dla studujących prawo międzynarodowe prywatne w Polsce. Wspomniane Wstępne Wiadomości zawierają szereg zasadniczych myśli i definicji z zakresu prawa międzynarodowego prywatnego, jest tam mowa o pojęciu międzynarodowego i międzydzielnicowego prawa prywatnego (własna de-

¹⁾ P. też sprawozdanie moje z rozprawy prof. Lapajne, ogłoszonej w r. 1934/35 pod tytułem: Contribution à une Union slave de Droit international privé en matière de contrats, w „Ruchu” r. 1935, str. 804—806.

²⁾ Zarys wykładu prawa międzynarodowego prywatnego I str. 173, 174.

finicja na str. 4), podane są źródła tych praw, określone tzw. łączniki i kwalifikacje (autor odrzuca klasyczną zasadę określania tych ostatnich przez *lex fori*, a wymaga wykładni wprost z prawa międzynarodowego), wprowadzone specjalne pojęcie tzw. prawa personalnego (normy dla oceniania zdolności osób — *lex patriae* i *lex domicilii*, wyjątkowo też *lex fori*), przedstawione krótkie wiadomości z historii prawa międzynarodowego prywatnego, oraz uwagi co do konstrukcji i historii powstania polskich ustaw z 2 sierpnia 1926 r. Po wstępnych wiadomościach następuje przedstawienie poszczególnych zagadnień prawa międzynarodowego i międzydzielnicowego w porządku, przyjętym w ustawie polskiej. Komentarz jest ścisły i jasny, operujący szeroko materiałem przykładowym, z uwzględnieniem materiału jurysprudencyjnego polskiego. Będą istnieć, rzecz prosta, tezy, co do których nie mógłbym się zgodzić bez zastrzeżeń ze znakomitym naszym uczonym, twórcą ustaw z roku 1926. Wskażę na najważniejsze. I tak, w zakresie zobowiązań (str. 30) mam wątpliwości, czy wobec brzmienia art. 7 i 8 ustawy o prawie międzynarodowym można „uzupełniać” wolę stron z okoliczności sprawy. Wyliczenie art. 8 zdaje się zawierać prawo obowiązujące i limitatywnie określone, poza którym wchodzi w zastosowanie system art. 9. Dalej nie mógłbym się zgodzić z wyrażonym na stronie 7 poglądem, że traktaty byłych państw zaborczych obowiązują w Polsce, gdyż były ogłoszone jako ustawy w dziennikach ustaw tych państw. Pomijając kwestię, czy z punktu widzenia prawa narodów traktat międzynarodowy można uważać za ustawę, myśl rzucona przez prof. Zolla prowadziłaby w konsekwencji do dalszej jeszcze mozaiki prawnej w Polsce i to sprzecznej z jednolitym charakterem państwa naszego. Tak samo nie mógłbym się zgodzić (o ile dobrze zrozumiałem myśl autora) z dwukrotnie wyrażonym poglądem prof. Zolla (str. 14 i 36), że traktat międzynarodowy nie mógł by wbrew ustawie z 2 sierpnia 1926 r. skutkować wykonalnością i uznania niektórych orzeczeń sądowych z zakresu prawa prywatnego. Pogląd prof. Zolla nie zgadza się z zasadą „*Völkerrecht bricht Landesrecht*”. W związku z tym pozwolę sobie też wyrazić pogląd odmienny od autora (str. 37), aby nawet pod rządem art. 528 kpc. do uznania w Polsce orzeczenia rozwodowego zagranicznego konieczne było istnienie umowy międzynarodowej. Wszak chodzi tu o materię status, gdzie wykonanie (uznanie) następuje *de plano*. Za poglądem moim przytoczyć mogę ostatnio (pośrednio) treść motywów do art. 45 projektu kodeksu postępowania niespornego, które uznaje jako podstawę wykonalności orzeczenia sądu zagranicznego również normy ustawy o prawie międzynarodowym prywatnym. (Projekt Warszawa, 1936, str. 58). Na specjalne

podkreślenie w pracy prof. Zolla zasługuje Rozdział XII, poświęcony Prawom rzeczowym. Jest to, jak wiadomo, najbardziej lakoniczna część ustawy z 2 sierpnia 1926 r., bo zawierająca tylko jeden artykuł 6. Dlatego należy się specjalna wdzięczność autorowi, że na kilku „bitych” stronicach (22—28) rozwinął szczegółowo i jasno zasady prawa międzynarodowego prywatnego rzeczowego. Rozważa on tam szereg kwestii teoretycznych, porównywa również wewnętrzne prawa polskie, wykazujące, jak wiadomo, znaczne różnice, przyczym daje własną definicję praw rzeczowych z punktu widzenia potrzeb nauki prawa międzynarodowego prywatnego. Nie sposób tu streszczać szczegółów tej analizy, która pozostanie jako jedno z najcenniejszych uzupełnień doktrynalnych zbyt lakonicznego art. 6 ustawy. Praca prof. Zolla kończy się bardzo szczegółowym wykazem literatury prawa międzynarodowego i międzynarodelniczego prywatnego, zwłaszcza w odniesieniu do ustaw polskich z r. 1926, w którym to zakresie zestawienie autora uważać należy za kompletne. *Prof. .L. Babiński* (Warszawa).

Bartın E.: *Principes de droit international privé selon la loi et la jurisprudence françaises*. Tom III. Paryż 1935, str. 397.

Po paroletnim oczekiwaniu) ukazał się tom III (przedostatni) znakomitego traktatu profesora Bartin. Poświęcony został, zgodnie z planem pracy, zakresowi zastosowania w prawie międzynarodowym prywatnym prawa terytorialnego (*lex rei sitae*) w przeciwieństwie do zakresu zastosowania prawa personalnego (*lex patriae*, *lex domicilii*) i prawa miejscowego (porządek publiczny), które to ostatnie dziedziny zostały wyłożone w tomach poprzednich. Prawo terytorialne, według prof. Bartin, ma uzasadnienie swego zastosowania w idei bezpieczeństwa (osób trzecich) i pewności prawnej, specjalnie jeżeli chodzi o bezpieczeństwo stosunków prawnych przy przechodzeniu własności mienia. A więc, przechodząc do klasyfikacji przyjętych w prawie cywilnym, będzie to materia praw rzeczowych. Jednakże autor rozumie zakres zastosowania *lex rei sitae*, wyprowadzony z przesłanek powyższych szeroko, ba obejmuje nim nie tylko instytucje prawa rzeczowego *stricto sensu*, ale również te kwestje prawa zobowiązaniowego, gdzie stykają się one (przejście własności) z prawem rzeczowym. Doprowadza go to również do objęcia tak zakreślonym wykładem tomu trzeciego, prawa spadkowego, bo chodzi w nim przecież o przejście prawa własności. W systemie tym różnice zasadnicze między nierucho-

¹⁾ Patrz recenzje moje w „Ruchu Prawniczym” r. 1930, str. 797 i r. 1933 str. 855.

mościami a ruchomościami zanikają. Wprawdzie wychodzi się najczęściej z hipotez nieruchomości jako klasycznych i prostszych, ale łatwo przechodzi się i przenosi ustalone dla nieruchomości zasady na ruchomości i to zarówno zmysłowe jak niezmysłowe. *Lex rei sitae* jest w zasadzie obowiązująca, i wybór co do niej stronom nie przysługuje, a dopiero, gdyby to, uznane w ten sposób jako właściwe, prawo terytorialne samo przewidywało dla strony możliwość modyfikacji swych postanowień, może to nastąpić, ale już jako skutek działania prawa wewnętrznego. W kwestii określenia, co to jest w danej grupie hipotez *lex rei sitae*, autor przechodzi od prostej hipotezy nieruchomości do poszczególnych skomplikowanych kwestyj, jak prawa, wierzytelności, cesja, itd., aż do najbardziej odrębnej grupy — praw niezmysłowych, rozpatrując każde z nich oddzielnie i umiejscawiając według własnego dla każdego *lex rei sitae*. Następuje pod tytułem (Rozdz. IV): *Qui peut être titulaire de droits patrimoniaux (propriétaire ou créancier)*, przedstawienie tych sytuacji szczególnych, gdy prawo nabywa lub zobowiązane jest: państwo, spółka zagraniczna, fideikomis itp. Po przedstawieniu systemu prawa własności co do nieruchomości, w którym dominuje oczywiście *lex rei sitae*, książka przechodzi do omówienia systemu własności na rzeczach ruchomych. Te ostatnie Bartin poddaje też działaniu prawa miejsca położenia (kwestię praw niezmysłowych w tej części wykładu ogranicza do minimum, a właściwie celowo pomija), ściślej prawu państwa, na którego terytorium rzecz ruchoma znajdowała się w chwili, gdy akt dyspozycji co do niej miał miejsce. Ten ostatni moment ocenia się przytym według prawa tegoż państwa. Bezpośrednio potem powstaje kwestia oceny, gdzie umiejscowić i jak zastosować *lex rei sitae* do rzeczy ruchomej, będącej w drodze. Jest to znana kontrowersja prawa międzynarodowego prywatnego co do tzw. *res in transitu*. Bartin każe stosować co do nich prawo państwa, w którym znajdują się w chwili, gdy co do nich następuje akt dyspozycji, niezależnie od charakteru i przebiegu „podróży” rzeczy. Odrzuca w ten sposób teorię, nakazującą w tych przypadkach brać pod uwagę miejsce wysłania i miejsce przeznaczenia rzeczy. Mogą jednak zdarzyć się przypadki, że miejsce to wraz z datą dyspozycji nie dadzą się ustalić. Dość pomyśleć o dzisiejszych przesyłkach lądowych, morskich, powietrznych, za frachtem, konosamentem itp. W tych przypadkach należy się kierować *lex rei sitae* w dacie i miejscu wysłania rzeczy. Rozstrzygnięcie zalecane przez Bartina dla *res in transitu*, odbiega w ten sposób od zasady art. 6 polskiej ustawy o prawie międzynarodowym prywatnym z 2 sierpnia 1926 r. Do spraw spadkowych Bartin przychodzi nie bezpośrednio, bo po-

przedza je rozważaniem kwestii niepodzielności, działów itd., które występują zarówno w stosunkach inter vivos jak i spadkowych. Stosuje się w nich zasada *lex rei sitae*; działy, pojęte jako instytucja z zakresu systemu praw majątkowych, podlegają według Bartina, *lex rei sitae*. W ścisłej i wyłącznie już spadkowej kwestii, którą jest przejście (*devolution*) spadku, Bartin idzie w kierunku terytorialności dalej, aniżeli konserwatywna jurysprudencja francuska. Ta ostatnia poddaje, jak wiadomo, nieruchomości położone we Francji zawsze prawu spadkowemu francuskiemu, do ruchomości zaś każe stosować prawo miejsca zamieszkania spadkodawcy. Bartin, jak powiedzieliśmy, idzie dalej, gdyż co do ruchomości położonych we Francji, wysuwa jako właściwe również prawo francuskie, chyba że chodziłoby o spadek, w którym nie ma spadkobierców koniecznych, a przychodzą do spadku sami boczni. Zasady te mają się stosować analogicznie do majątków położonych za granicą według wzajemności. Tylko w tym jednym wypadku samych bocznych zgadza się na stosowanie prawa personalnego (*lex domicilii de cuius'a*). Teorię swą uzasadnia międzynarodowym porządkiem publicznym, uważając tę podstawę jako mocniejszą i słuszniejszą aniżeli dotychczasowe oparcie się jurysprudencji francuskiej na art. 3 ust. 2 Kod. Cyw.

Taka jest w ogólnych zarysach treść ostatnio wydanej książki Bartina. Jest on zwolennikiem szerokiego stosowania terytorialności, co też we Francji, i w jurysprudencji i u autorów, często bardzo występuje. Bartin przedstawia zresztą, co przypominamy, jak sam on nieraz podkreśla, system prawa międzynarodowego prywatnego francuskiego, wypracowany, jak wiemy, głównie przez półtora wieku jurysprudencji. Jasny i interesujący wykład przyczyni się niewątpliwie do popularyzowania go u nas.

Prof. Leon Babiński (Warszawa)

F r a n k e n s t e i n Ernst: Internationales Privatrecht (Grenzrecht). Berlin, Springer, tom III, 1934, str. 599; tom IV, 1935, str. 691.

Dwa ostatnio wydane tomy znakomitego dzieła Frankensteina kończą wykład tego systemu, o którym zdawałem syprowozdanie na łamach „Ruchu” w roku 1927 i 1929¹⁾. W tomie III przedstawił autor szczegółowe zastosowanie swej teorii w odniesieniu do prawa familijnego, w tomie IV kończy prawo familijne, poczem daje wykład prawa spadkowego. Na zakończenie, w „Schlusswort” (tom IV, str. 637 do 669) rozwija raz jeszcze zasadę swej teorii

¹⁾ „Ruch”, rok 1927, str. 417 i rok 1929, str. 1011.

(systemu), na co zwracamy specjalną uwagę, gdyż — z jednej strony — myśli zawarte tam stanowią pełniejsze sformułowanie zasad, które podane zostały na początku tomu I, z drugiej *strony* — w zakończeniu autor mógł przeprowadzić pewną polemikę z krytykami, które ukazywały się w prasie naukowej podczas wychodzenia z druku (od roku 1926) pierwszych trzech tomów jego dzieła.

Autor ubolewa, że w wieku XIX i XX, pomimo wspaniałego rozwijania się stosunków międzynarodowych, gospodarczych, osobistych, politycznych, nauka prawa międzynarodowego prywatnego nie zdołała wyjść poza pierwotne swe ramy formalne i nie daje właściwego systemu rozstrzygania kolizyj ustawodawstw. Bo fikcją jest, zdaniem jego, i zapoznawaniem rzeczywistości uparte trzymanie się przepisów i wytycznych każdego państwa co do rozstrzygania kolizyj (błądny „dogmat” co do „Allmacht des Gesetzgebers”).

W systemie takim, (uznawanym do dziś dnia przez pozytywne prawo międzynarodowe prywatne), tkwi zasadniczy błąd, ten mianowicie, że prawo międzynarodowe prywatne Państwa B. nie musi uznawać systemu wypracowanego i stosowanego przez Państwo A. Dlatego współczesne prawo międzynarodowe prywatne, jeżeli ma naprawdę rozwinąć się, musi wypracować i wynaleźć jakąś podstawową kierowniczą zasadę (das ordnende Prinzip). Tę zasadę kierowniczą stwarza Frankenstein w postaci pojęcia tzw. „Rechtsmacht”, tj. władztwa opartego na idei prawa.

To pojęcie, zastosowane do hipotez prawa międzynarodowego prywatnego, wskaże dopiero słuszne kryteria do rozstrzygania kolizyj ustawodawstw. Z zasady „Rechtsmacht” płynąć będzie wysunięcie najważniejszego łącznika prawa międzynarodowego prywatnego w teorii Frankensteina, mianowicie prawa ojczystego, które nazywa — jak wiemy — łącznikiem pierwotnym (primäre Anknüpfung). Obok tego pierwotnego łącznika stawia prawo terytorialne, które również w wielu przypadkach oparte będzie na idei „Rechtsmacht” („Gebietshoheit” obok poprzedniej „Personalhoheit”). W razie kolizji między tymi dwoma łącznikami zwycięży oczywiście drugi, choć nie zawsze jako zastosowanie „Rechtsmacht”, może to być bowiem zwycięstwo faktyczne, a wtedy taki łącznik staje się w myśl wywodów autora tak zwanym pseudołącznikiem. Pozatem utrzymuje się oczywiście w mocy znaczenie łączników wtórnych (sekundäre Anknüpfung), stosowanych na mocy wskazówki ustawodawcy obcego, przyjętych jako właściwe przez ustawodawcę ojczystego.

Na kilku stronicach Frankenstein energicznie rozwija myśl o słuszności posługiwania się kryterium prawa przynależności państwowej jako łącznikiem prawa ojczystego, a nie prawem miejsca zamieszkania uważając, że tylko prawo przynależności posiada niechybne cechy stałości i pewności prawnej.

Budując swą teorię prawa międzynarodowego prywatnego, Frankenstein twierdzi, że w tej gałęzi prawa brak miejsca dla wyłączeń elementów ściśle jurydycznych, że ograniczając się do nich, nauka prawa międzynarodowego prywatnego nie będzie mogła się rozwinąć. Dla stworzenia właściwego jej systemu (stosuje to w swoim systemie właśnie), trzeba koniecznie uwzględnić inne nauki i ich wskazania, jak psychologię i socjologię w pierwszej linii.

Z autorów XIX stulecia, tworzących naukę prawa międzynarodowego prywatnego, z największym uznaniem wspomina Manciniego, poza tym Savigniego, Zitelmana, v. Bara. Co do nadużywania znaczenia naukowego jurysprudencki ma duże zastrzeżenia, bo w masie orzeczeń znajduje się wiele mało znaczących.

W jurysprudencji międzynarodowej uważa jako punkt zwrotny, który rzucił właściwe światło na problematy kolizyj ustawodawstw, znaną sprawę Forgo, rozstrzygniętą w roku 1878 przez sąd kasacyjny francuski. Niestety, jak wyżej zaznaczyłem, nauka prawa międzynarodowego prywatnego zdaniem Frankensteina nie potrafiła i wówczas i potem zbudować właściwego systemu tej wiedzy. Błądzenie i próżne szukanie właściwych dróg prawa międzynarodowego prywatnego uwydatniało się po wojnie w jurysprudencji mieszanych trybunałów rozjemczych, które stały się bezradnie wobec następczących się im problemów prawa międzynarodowego prywatnego. Spostrzeżono się wówczas, że nie wypracowano w tej dziedzinie zasad naprawdę międzynarodowych²).

Wprowadzając do nauki prawa międzynarodowego prywatnego podstawową kierowniczą zasadą (ordnendes Prinzip) Frankenstein uważa, że nie zrywa z dotychczasowymi doświadczeniami, z wynikami naszej nauki, ale przez uporządkowanie ich w imię tej zasady (Rechtsmacht) broni naukę tę od chaosu i zapewnia jej przyszłą drogę rozwojową.

Poświęciliśmy specjalną uwagę „Schlusswort” — zakończeniu dzieła Frankensteina, gdyż — jak zaznaczyłem na wstępie tej re-

²) por. piękną pracę prof. J.-P. Niboyeta w wykładach (Recueil des cours) Haskiej Akademii Prawa Międzynarodowego (tom z roku 1932 — II — 40, str. 157—235) pt. Le rôle de la justice internationale en droit international privé: conflits de lois.

cenżji — wiele z idei, które formułował on na początku tomu I, wychodzi teraz dopiero z całą jasnością. Ewolucja następowała już w toku wykładu szczegółowej części systemu, zaznaczyła się też w wykładach Haskich Frankensteina (W Académie de droit international na temat Tendences nouvelles du droit international privé — wydrukowanych w tomie z roku 1930 — III — 33, str. 245 do 347).

Jako najważniejsze w tej ewolucji podkreślić należy wysunięcie zasady terytorialności, opartej na idei „Gebietshoheit”, na miejsce równe z zasadą prawa ojczystego, opartą na idei „Personalhoheit”, może ona bowiem — równie jak prawo ojczyste — opierać się na stosowanej przez Frankensteina podstawowej kierowniczej zasadzie „Rechtstinct”.

Prof. L. Babiński (Warszawa)

Prawo międzynarodowe prywatne.

- Halewski T.: Prawo lotnicze w zarysie. Lwów, Zakł. Nar. im. Ossolińskich, 1936, str. 67.
- Siedlecki Wł.: Powództwo obcego państwa i przeciw obcemu państwu przed sądami polskiemu. Warszawa, 1936.
- Denney R.: Le partage en droit international privé français. Paris, 1936, sir. 280, 35 fr.
- Projet d'une loi internationale sur la vente. Roma, Institut international de Rome pour l'unification du roit privé, 1936, str. 128, 30 fr.
- Travaux du Comité français de droit international privé. I-re année 1934, II-e année 1935. Paris, Giard, 1936, str. 165—173, 20 fr.
- Travers M.: Le droit commercial international, vol. VII, fase. 1. Paris. Giard, 1935, str. 501, 82 fr.
- Balogh E.: Studien aus d. Gebiete d. Rechtsvergleichung u. d. internationalen Privatrechts, V. II Paris, Acta Acaemiae Universalis Jurisprudentiae Comparativae, 1935, str. 460, 70 fr.
- Gjelsvik N.: Das internationale Privatrecht in Norwegen. Leipzig, Busche, 1935, str. 160, Ć,80 M.
- Hiestand H.: Leitfaden d. internationalen Privatrechtes sowie d. internationalen Zivilprozess- u. Konkursrechts. Bern, Stämpfli, 1935, str. 90 4,50 M.
- Krönig H.: Die international-privatrechtliche Zuständigkeit in d. freiwilligen Gerichtsbarkeit. Hamburg, Evert, 1936, str. 104, 4,50 M.
- Müller H.: Der Grundsatz d. wohlerworbenen Rechts im internationalen Privatrecht. Hamburg, de Gruyter, 1935, str. 348, 12 M.

- Probst R.: Die Vollstreckung ausländischer Zivilurteile in d. Schweiz n. d. geltenden Staatsverträgen. Bern, Stämpfli, 1936, str. 118, 5 fr.
- Cheshire G. C: Private international Law. London, Oxford, Nniv. Pr., 1935, str. 324, 3 \$.
- Bosco G.: Corso di diritto internazionale privato. Firenze, Poligrafica Univ., 1936, str. 270, 28 L.
- Fedoni P.: Il diritto internazionale privato, V. 4. Padova, Cedam, str. 760, 80 L.

B. Dział ekonomiczny

I.

TEORIA EKONOMIKI, DZIEŁA ZBIOROWE I PODRĘCZNIKI, HISTORIA DOKTRYN EKONOMICZNYCH, TEORIA WARTOŚCI I CEN, TEORIA PRODUKCJI I ROZDZIAŁU DOCHODU, TEORIA PIENIĄDZA I KREDYTU, TEORIA KRYZYSÓW I KONIUNKTUR GOSPODARCZYCH.

Skarbek hr. Fryderyk: Pisma pomniejsze. Tom I: Pisma ekonomiczne. Warszawa, Biblioteka Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie, 1936, str. 525.

Po przedrukach „Elementarnych zasad” i „Ogólnych zasad” Biblioteka Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie daje nam obecnie pieczołowicie przygotowany przez prof. K. Krzeczковского tom I „Pism pomniejszych” Skarbka, obejmujący drobniejsze pisma ekonomiczne Skarbka od czasów jego młodości aż do śmierci. Obejmują one prócz przedruków mniejszych artykułów i większych prac, jak „Rys ogólny nauki finansów” i samodzielne części „Dykcjonarza” Ganilha, również i szereg rozprawek, dotychczas niedrukowanych, które się udało redaktorowi odnaleźć w Ossolineum. Dają one możliwość śledzić rozwój myśli teoretycznej ojca polskiej ekonomiki i kształtowanie się jej pod wpływem różnych prądów umysłowych i biegu życia społeczno-gospodarczego. Uwzględniwszy jeszcze drobne prace Skarbka z dziedziny ubezpieczeń, ogłoszone w tomie II „Rozwoju ubezpieczeń publicznych w Polsce”, wydanego również przez prof. Krzeczковского, rozporządzamy obecnie dzięki „Pismom” całością spuścizny naukowo-ekonomicznej po Skarbku. W tych warunkach staje się obowiązkiem polskiej ekonomiki to, przed czym wolno się było dotychczas tłumaczyć niemożnością ogarnięcia całej twórczości ekonomicznej Skarbka: musi ona nareszcie spłacić dług wdzięczności wo-

bec swego ojca i dać analizę teoretyczno-ekonomicznych i polityczno-gospodarczych poglądów Skarbka. Jedyna dotychczas poważna praca, poświęcona Skarbkowi, St. Grabskiego, ujmuje tylko część jego poglądów, a w dodatku mam wrażenie pod wpływem lektury „Pism”, że rezultaty jej winny być poddane rewizji. Ubocznie wspomnę, iż wydaje mi się, że dotychczas nie dość się docenia wpływ Say'a na Skarbka, szczególnie jeśli chodzi o lata po 1820 r.

Wydawnictwu Biblioteki Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie i jej redaktorowi prof. K. Krzeczkowskiemu należy się gorąca wdzięczność ze strony wszystkich polskich ekonomistów.

Prof. Edward Taylor (Poznań).

Argon W.: *Ekonomia Polityczna imperializmu*, tłum. z ang. L. Górski. Warszawa, Tom, 1936, str. 294.

Celem pracy Argona jest: naświetlić z punktu widzenia komunistycznego obecny stan społeczno-gospodarczy świata i stwierdzić, że przeżywamy ostatni etap rozwoju kapitalistycznego. Autor, jak każdy prawie socjalista, zaczyna od historycznego przedstawienia rozwoju gospodarstwa, opierając się na zasadach materializmu dziejowego Marxa. Potem, dość dokładnie, opisuje instytucje gospodarcze kapitalizmu i ich ewolucję do tzw. epoki imperializmu, która ma być ostatnią formą rozwoju kapitalistycznego. Wszystko, co kapitalizm niósł w swych początkach dobrego gospodarstwa uległo już w tej epoce wyrodnieniu i konieczne jest nadejście nowej ery, która urzeczywistni idee komunizmu. Epokę imperializmu charakteryzują według Argona następujące cechy: 1. koncentracja wytwórczości i kapitału została posunięta do tak wysokiego stopnia rozwoju, że zrodziła monopole, odgrywające decydującą rolę w życiu gospodarczym, 2. kapitał bankowy uległ zlaniu z kapitałem przemysłowym i na tej podstawie wytworzył się kapitał finansowy, rządzący światem, 3. wywóz kapitału w odróżnieniu od wywozu towarów nabiera szczególnego znaczenia, 4. powstają międzynarodowe związki monopolistyczne kapitalistów, dzielące pomiędzy siebie świat, 5. zakończony został terytorialny podział kuli ziemskiej przez największe mocarstwa kapitalistyczne.

Już z pobieżnego przeglądu tych punktów widać, że obraz gospodarki imperialistycznej odpowiada raczej stanowi, jaki chciał widzieć Marx w ostatnim etapie kapitalizmu, niż obecnej rzeczywistości. Tendencje gospodarstwa ostatnio są bardziej dekoncentracyjne niż koncentracyjne, a te działy przemysłu, w których koncentracja nadal się zwiększa, przechodzą w ręce państwa, wywóz kapitałów zmniejsza się jeszcze bardziej od wywozu towarów, autorytatywne rządy szeregu państw hamują skutecznie rozwój mię-

dzynarodowych związków monopolistycznych kapitałów, a wreszcie nawet terytorialny podział kuli ziemskiej przez mocarstwa nie został zakończony. Świat przeżywa obecnie wielkie przemiany — autor nie dostrzegł jednak ich rzeczywistego sensu. Również i teoretyczne wywody autora nie znajdują się na odpowiednim poziomie. Cała cytowana literatura — to Marx, Engels, Lenin i z „burżuazyjnych” autorów — Smith i Ricardo. Jak gdyby od połowy XIX wieku rozwój ekonomiki nie poruszył się zmiejsca. Wogóle cała praca robi wrażenie napisanej tak bez znajomości życia, jak i teorii.

Witold Trąpczyński (Poznań).

Engels Fryderyk: *Anty-Dühring, przewrót w nauce dokonany przez Eugeniusza Dühringa*, zeszyt pierwszy, Warszawa, Tom, 1936, str. 149.

Anty-Dühring w języku niemieckim został po raz pierwszy wydany w 1878 r., a więc bez mała przed 60 laty. Praca ta, jednego z najpoważniejszych autorów socjalistycznych, jakim bez wątpienia był Engels, była swego czasu poważnym dorobkiem myśli naukowo-socjalistycznej. Pisana dobrym stylem, żywa, pełna sarkazmu, a przy tym jasna i głęboko ujmująca szereg zagadnień z filozofii, przyrody, ekonomiki i innych nauk, cieszyła się dużą poczytnością. Można się było spierać o słuszność wielu tez w niej zawartych, nie można jej było jednak odmawiać znaczenia i dużego wpływu, jaki wywarła na kształtowanie się myśli, specjalnie myśli socjalistycznej. Od roku 1878 nauki postąpiły jednak o tyle naprzód, że praca ta dzisiaj posiada już raczej wartość historyczną. Tłumaczenia takich dzieł są wówczas bardzo potrzebne, gdy ich autorzy dawali rzeczywiście coś nowego i przez głębokość swych myśli mogą stale zapładniać umysły. Takim autorem, mimo wszystkich jego wartości, nie był jednak Engels i dlatego wątpliwe jest, czy tłumaczenie spełnia swe zadania. *Witold Trąpczyński* (Poznań).

Ciechoński Konrad: *Zasady ekonomji do użytku rolników*. Cieszyn, 1936 str. 77.

Hagemeyer Włodzimierz: *Elastyczność popytu na przewóz towarów*. Kraków, Nakł. Pol. Akad. Umiej., 1935, str. 16.

Herschthal Albert: *Popyt i podaż jako czynniki kształtujące cenę*. Lwów. Wyd. W. S. H. Zagr. we Lwowie, 1936, str. 88.

Lange Oskar: *Czy ekonomja jest nauką społeczną?* Kraków. Czas Pr. i Ek., t.30

Libicki Janusz: *Zarys teorii kosztów produkcji*. Kraków. Wyd. U. J. 1935, str. 84.

Taylor Edward: *Wstęp do ekonomiki*. Cz. I: *Ekonomika jako nauka*. Poznań Z zasiłk. Funduszu Nauk. Senatu U. P., 1936, str. 190.

- Wasilewski Zygmunt Drzewica: Co to jest wartość? Teorja wartości absolutnej. Stryj, Z zařítk. Banku Gosp. Krajowego, 1936, str. 265.
- Bourtlieumieux Ch.: Essai sur le fondement philosophique des doctrines économiques. Rousseau contre Quesney. Paris, Rivière, 1936, str. 140.
- Perreau Camille: Cours d'économie politique. 6. éd. T. 1. Paris, Libr. gén. de droit de jurisprudence, 1935, str. 519.
- Schumpeter Joseph: Théorie d'évolution économique. Recherches sur le profit, le crédit, l'intérêt et le cycle de la conjuncture. Trad. Paris, Jouve, 1935, str. 591.
- Benini R.: Lezioni di economia politica. Bologna, Zanichelli, 1936, str. 328.
- Martinotti Pietro: Matematica applicata alle scienze sociali. P. 1. 2. Milano, Guiffre, 1936, str. 313—335.
- Vianello S.: Problemi di dinamica economia politica. Bologna, Capelli, 1936, str. 226.
- Lagier Ernst: Theorie der Landwirtschaftskrisen. Berlin, Heymann. "Wien, Oesterr. Wirtschaftsverlag, 1935, str. 190.
- Stein Otto: Menge und Grösse in der Wirtschaft. Grundlagen zur Kritik an d. mathematisierenden Wirtschaftstheorie. Berlin, Junker u. Dünnhaupt, 1936, str. 274.
- Clark Harold: Introduction to economic problems. New York, Macmillan, 1936, str. 286.
- Garlan Mallory: Depressions and their solution; economic, moral and philosophical aspects. Chicago, Guilford Pr., 1935, str. 187.
- Himes Norman Edwin: Economics, sociology and the modern world; essays in honor of T. N. Carver. Cambridge, Harvard, 1935, str. 339.
- Kiekhof er William: Economic principles, problems and policies. New York, Appleton-Century, 1936, str. 982.
- Robbins Lionel: An essay on the nature and significance of economic science. New York, Macmillan, 1936, str. 178.
- Rustgard John: The problem of poverty; a plain statement of economic fundamentals. New York, Appleton-Century, 1936, str. 304.
- Smith W. and Cole A.: Fluctuations in American business, 1790—1860. Cambridge, Harvard, 1935, str. 224.

II.

HISTORIA GOSPODARCZA.

See Henri: Französische Wirtschaftsgeschichte, II. Band. Jena, 1936, str. 633.

Najnowszy tom cennego, świetnie przez Brodnitzę redagowanego wydawnictwa Handbuch der Wirtschaftsgeschichte, poświęco-

ny jest gospodarczej historii Francji od Wielkiej Rewolucji do Wielkiej Wojny. Podobnie, jak przed kilku laty wydany pierwszy tom, jest on pióra niedawno zmarłego najwybitniejszego we Francji historyka gospodarczego H. Sée'a. O ile pierwszy tom był tylko stosunkowo nieznaczną przeróbką tłumaczenia francuskiego tekstu tego dzieła (*Esquisse d'une histoire économique et sociale de la France depuis les origines jusqu'à la Guerre Mondiale*), to tom drugi jest właściwie na nowo opracowaną książką, gdyż niespełna 150 stron francuskiego wydania rozszerzył autor w wydaniu niemieckim do 600 stron większego formatu.

Opracowanie dziejów gospodarczych XIX wieku nawet poszczególnych krajów jest ogromnie utrudnione wskutek nieprawdopodobnej masy nieopanowanych jeszcze przez współczesną naukę źródeł archiwalnych i drukowanych. Na każdym kroku trzeba sięgać co najmniej do druków współczesnych bardzo licznych, a nie zawsze dostatecznie krytycznych, zwłaszcza w stosunku do danych statystycznych, odgrywających w historii gospodarczej tak decydującą rolę. Pisząc ogólny zarys nie można było oczywiście sięgać do archiwaliów, ani opanować całego materiału drukowanego; w każdym razie spis druków uwzględnionych przez Sée'a obejmuje imponującą cyfrę około 1250 tytułów. Olbrzymia ilość danych rozproszonych po tych licznych wydawnictwach została przez autora gruntownie przemyślana i samodzielnie przetworzona w jednolitą całość, obejmującą najważniejsze dane, ułożone nadzwyczajnie jasno i przejrzystie.

Cztery bardzo nierównej wielkości rozdziały zostały poświęcone każdy z nich oddzielnej epoce: Wielkiej Rewolucji, epoce stabilizacji za czasów Konsulatu i Cesarstwa, epoce przejściowej w dobie Restauracji i epoce kapitalistycznej po r. 1848. W ten sposób koniec wieku XVIII-go i pierwsza połowa XIX-go zostały podzielone na trzy części, przez co ciągłość rozwoju poszczególnych stron życia gospodarczego została nieco zatarta, co tem dobitniej występuje, iż mniej więcej taki sam czasokres od 1848—1914 został przedstawiony jednolicie. Nie zmniejsza to jednakże zupełnie zainteresowania i pożytku z jakim się czyta tę piękną książkę od początku do końca.

Wszystkie strony życia gospodarczego zostały przez autora harmonijnie uwzględnione, a dokładny spis treści obejmujący kilkadziesiąt podtytułów oraz bogaty indeks rzeczowy pozwalają szybko i bez trudu znaleźć każdą żadaną informację.

Autor, który przez długie lata wykładał w Rennes historię nowożytną i najnowszą miał pełne zrozumienie dla -związku łączącego życie gospodarcze z innymi stronami życia, zwłaszcza z życiem po-

litycznym. W całej pełni uwzględni on w omawianej książce zależność rozwoju gospodarczego, zwłaszcza handlu, kredytu i skarbości od tak zmiennych od końca XVIII-go wieku kolei rozwoju politycznego Francji. Z drugiej strony uwzględni on rolę czynnika gospodarczego w całości dziejów narodu zwłaszcza w tak przełomowych chwilach jak Wielka Rewolucja i rewolucje XIX wieku.

Dwutomowe dzieło Sée'a jest nie tylko najlepszym ogólnym przedstawieniem gospodarczego rozwoju Francji, ale jest to jedno z najlepszych dzieł tego rodzaju w literaturze światowej.

Jan Rutkowski (Poznań)

- Bujak Franciszek: Źródła do historii zaludnienia Polski. Lwów, Nakł. Pol. Tow. Hist., 1936, str. 23.
- Estreicher Stanisław: Najstarszy zbiór przywilejów i wilkierzy miasta Krakowa. Kraków, Pol. Ak. Um., 1936, str. 60.
- Koczy Leon: Związki handlowe Wrocławia z Polską do końca XVI wieku. Katowice, Wyd. Instytutu Śląskiego, 1936, str. 24.
- Markowski Bolesław: Z dziejów gospodarki miejskiej w Kielcach, 1831—1845. Warszawa, 1935, str. 49.
- Detpau A.: Les dévaluations monétaires dans l'histoire. Paris, Rivière, 1936, str. 463.
- Savoy Emile: L'agriculture à travers les âges. Histoire des faits, des institutions, de la pensée et des doctrines économiques et sociales. T. 2.: 1. période. De Hammourabi à la fin de l'Empire romain. Paris, de Boccard, 1935, str. 480.
- Valous Guy: Le temporel et la situation financières des établissements de l'Ordre de Cluny du 12. au 14. siècle, particulièrement dans les provinces françaises. Paris, Picard, 1936, str. 136.
- Padovan Cesare: Delle origini economiche e finanziarie del feudalesimo. Padova, Milani, 1935, str. 142.
- Becker-Dillinger Joseph: Quellen und Urkunden zur Geschichte des deutschen Bauern. Bd. 1. — Urzeit bis Ende d. Karolingerzeit. Berlin, Verlagsges. f. Ackerbau, 1935, str. 753.
- Franzke Karl: Die oberschlesischen Industriearbeiter von 1740—1886. Breslau, Priebatsch, 1936, str. 128.
- Gamillscheg Ernst: Romania Germanica. Sprach- und Siedlungsgeschichte der Germanen auf d. Boden d. alten Römerreichs. Bd. 3. — 3. Die Burgunder. Schlusswort. Berlin, de Gruyter, 1936, str. 252.
- Lahaine Ludwig u. Schmidt R.: Hamburg, das deutsche Tor zur Welt. 1000 Jahre hamburgische Geschichte. Hamburg, Christians, 1936, s. 221.

- Hamilton E.: Money, prices, and wages in Valencia, Aragon and Navarra 1351—1500. Cambridge, Harvard, 1936, str. 348.
- Johnson Allan: An economic survey of ancient Rome. Vol. 2. Roman Egypt to the reign of Diocletian. London, Oxford Univ. Pr., 1936, str. 732.
- King W. T. C.: History of the London discount market. Introd. by T. Gregory. London, Routledge, 1936, str. 374.
- Kingsbury Susan: The records of the Virginia Company of London. Vol. 4 Documents. Washington, Gov. Off., 1935, str. 653.
- Labaree Leonard Woods: Royal instructions to British colonial governors 1670—1776. Vol. 1. 2. New York, Appleton-Century, 1935, str. 971.

III.

POLITYKA EKONOMICZNA I MONOGRAFIE O STOSUNKACH GOSPODAR-
CZYCH, DZIEŁA OGÓLNE, ROLA PAŃSTWA W ŻYCIU GOSPODARCZYM,
ROLNICTWO, GÓRNICTWO I PRZEMYSŁ, HANDEL I KOMUNIKACJE,
PIENIĄDZ I PRACA.

Samborski Erazm: Dlaczego świat głoduje? Studium polityczno-gospodarcze. Warszawa, Wydawn. Pol. Tow. Kultury i Oświaty Robotniczej „Pochodnia”, 1936, str. 158.

Od dłuższego czasu jesteśmy świadkami niebywałego rozwoju literatury podającej środki na zwalczanie kryzysu i uzdrowienie „chorego gospodarstwa światowego”. Do tego rodzaju literatury ekonomicznej należy również i książka E. Samborskiego „Dlaczego świat głoduje?”. Zadaniem tej książki jest według słów samego autora „otworzenie oczu współczesnemu pokoleniu na los, jaki mu gotują możni tego świata”. Ma ona poza tym „przyczynić się do obudzenia sumienia tych, którzy swym postępowaniem mogą spowodować zawalenie się gospodarki, jeżeli nie całego świata, to napewno Europy”. Widzimy więc, że chodzi tu o sprawy niezwyklej wagi, to też przejęci troską o przyszłe losy świata, życzymy książce E. Samborskiego pełnego sukcesu. Zajmijmy się jednak treścią samej książki. Otóż szukając odpowiedzi na postawione sobie pytanie, dlaczego świat głoduje?, autor znajduje ją w fakcie niesprawiedliwego podziału świata pomiędzy narody panujące i narody wyzyskiwane. W fakcie tym i w jego fatalnych następstwach dopatruje się on istotnej przyczyny wszelkiego zła i niedomagań gospodarczych świata. Warto zaznaczyć, że pisząc o tym, autor wyraża żal, że K. Marks popełnił jakoby błąd nie do darowania, nie uwzględniając w teorii walki klasowej wyzysku narodów przez narody. Gdyby Marks zainteresował się bliżej tą sprawą, ludzkość, zdaniem E. Samborskiego, „mogłaby wcześniej wejść na tory innej

gospodarki". Stwierdziwszy w ten sposób i opisawszy główne przyczyny choroby gospodarstwa światowego, autor przystępuje do sformułowania programu poprawy. Program ten jest według opinii autora bardzo prosty, należy mianowicie „uzdrowić międzypaństwowe stosunki, jak gospodarcze, tak i polityczne”. W tym celu autor proponuje podniesienie konsumpcji cywilizowanych ludów świata, umorzenie wszystkich długów wojennych i powojennych, udzielenie wielkich kredytów krajom Wschodniej i Południowo-wschodniej Europy, otworzenie rynków zbytu dla produkcji narodów i krajów wyzyskiwanych, nowy podział kolonii. Zrealizowanie tego „prostego” programu ma doprowadzić do wyrównania zachwianej równowagi gospodarczej, co z kolei umożliwi przystąpienie do stabilizacji walut, regulowania produkcji w skali światowej itd. Oto główne idee i problemy książki E. Samborskiego. Ani przy ich stawianiu, ani przy ich rozwiązywaniu autor nie zadaje sobie zbyt wiele trudu oparcia ich na ścisłych podstawach teoretycznych i naukowych. Książka E. Samborskiego, napisana z dużą werwą i niewątpliwie z pewnym talentem pisarskim, jest typową robotą dziennikarsko-publicystyczną i jako taka nie ma nic wspólnego z nauką ekonomii.

Dr Florian Barański (Poznań)

Hilchen Feliks: Porty morskie. Urządzenia przeładunkowe, organizacja i eksploatacja. Warszawa, Wyd. Ligi Morskiej i Kolonialnej, 1936, str. 267.

Książka F. Hilchena, będącego jednym z najwybitniejszych w Polsce znawców spraw morskich, poświęcona jest zagadnieniom technicznej i handlowo-administracyjnej organizacji portów morskich. Zagadnienia te są dla nas specjalnie ciekawe i aktualne, gdyż dotyczą również Gdyni, w której zarówno organizacja portowa, jak i funkcjonowanie całego niezwykle skomplikowanego aparatu technicznego i handlowego wciąż jeszcze są w stadium prób i poszukiwania form najodpowiedniejszych. Nie ulega wątpliwości, że przy wyborze form organizacyjnych dla nowego portu morskiego nie można bez zastrzeżeń posługiwać się choćby najlepszymi i najbardziej wypróbowanymi wzorami zagranicznymi, albowiem powstawały one w sobie tylko właściwych warunkach, a przeszczepione na grunt obcy łatwo mogłyby wydać fatalne rezultaty. Autor zupełnie słusznie podkreśla, że organizacja portów morskich jest wyrazem wielu czynników, a przede wszystkim tradycyją handlowych, wpływu zainteresowanych sfer gospodarczych i zarządów miast portowych, oraz wpływu każdorazowej polityki rządów, któ-

rych ingerencja w sprawach portowych jest we wszystkich państwach świata bardzo wielka, co się zaś tyczy polityki portowej, to powinna ona być jak najściślej związana z całością gospodarstwa narodowego i zharmonizowana z potrzebami zaplecza. Analiza form organizacyjnych najbardziej znanych portów światowych prowadzi autora do wniosku, że niezależnie od tego, czy mamy do czynienia z portem rządowym, samorządowym, autonomicznym, czy prywatnym, najlepsze rezultaty daje wydzielenie portu w osobną jednostkę administracyjną, ścisły podział władz portowych na nadzorczą i wykonawczą, skoncentrowanie władzy wykonawczej naczelnej w jednym ręku, szeroki udział we władzy nadzorczej sfer gospodarczych, władz danego miasta portowego i samorządu regionalnego, pozostawienie rządowi roli nadrzędnej celem uzgadniania sprzecznych interesów w polityce portowej i naginania ich do interesów całości gospodarstwa krajowego. Z rozważań autora wynika poza tym, że jednak podstawowym warunkiem należytego spełnienia roli i zadań portu w całokształcie gospodarstwa narodowego jest likwidacja wszelkich przejawów biurokratyzmu portowego i wprowadzenie na jego miejsce racjonalnych zasad taniej eksploatacji kupieckiej. Poza powyższymi głównymi zagadnieniami, czytelnik znajdzie w książce F. Hilchena niezwykle bogaty materiał opisowy, dotyczący technicznego wyposażenia portów, struktury i polityki opłat portowych, strefy wolnościowej, przemysłu portowego itp., które to zagadnienia zostały potraktowane nie w oderwaniu, lecz w ścisłej łączności z całokształtem stosunków gospodarczych danego kraju. W interesującej nas sprawie konkurencji pomiędzy Gdynią i Gdańskiem autor stoi na stanowisku, że zasadniczo konkurencja portów nawet w granicach jednego obszaru celnego jest zjawiskiem pożądanym, gdyż prowadzi do naturalnego, a zatem najracjonalniejszego podziału pracy i dostosowania się portów do potrzeb zaplecza. Koordynacja pracy między Gdynią i Gdańskiem mogłaby, zdaniem autora, dać bardzo dobre rezultaty, gdyby Gdańsk kierował się względami natury gospodarczej, a nie politycznej. Ten ostatni jednak moment nie tylko utrudnia i wypacza, ale wprost uniemożliwia racjonalną organizację wspólnoty obydwóch naszych portów. Książka F. Hilchena, poruszając i wszechstronnie oświetlając mało w Polsce znane problemy portowe, przyczyni się niewątpliwie do ich pogłębienia i zachęci młodzież wyższych uczelni handlowych do specjalizacji w tej ciekawej dziedzinie studiów. Na uwagę zasługuje pomieszczony w końcu książki bogaty spis literatury naukowej, odnoszącej się do poruszanych w tej książce tematów. *Dr Florian Barciński* (Poznań).

Cassel G.: The downfall of the Gold standard. London, Milford, Oxford University Press, 1936, str. 262, 6 sz.

W książce swej prof. Cassel nie tylko wykazuje braki złotej waluty, ale namawia nas do zupełnego zaniechania jej i stworzenia nowej waluty — indeksowej — która byłaby „błogosławieństwem” dla świata. Ze zwykłą elokwencją prof. C. opisuje i krytykuje perypetie złotej waluty za ostatnie 20 lat i ta część jego pracy jest cennym wkładem do ekonomiki. Dla nauki obojętną jest rzeczą jak się dana waluta nazywa i na czym się opiera, ale ważnym jest, czy może ona podołać swym zadaniom i czy praktycznie jest ona wykonalna. Zaś z dwojga złego rozsądek nakazuje trzymać się mniejszego. Prof. C. uważa wysiłki powrotu do waluty złotej za „beznadziejne”, a braki jej za tak fundamentalne, że sama idea tego powrotu wydaje mu się hazardową. Prawda, waluta złota nie jest doskonała, ale braki te są usuwalne. Ani brak złota, ani zły jego podział nie może dziś służyć za nakaz przeciwko niej, gdyż, jak to wykazały prace C. O. Hardy'ego i R. S. Tuckera, złota nigdy nie było za mało, a obecny zły podział jego jest wynikiem posunięć niemonetarnych, dających się przecie kontrolować.

Nas tu interesuje strona konstrukcyjna pracy prof. C. Przyjmując za cel polityki monetarnej stabilizację ogólnego poziomu cen hurtowych, autor utrzymuje, że waluta złota niezdolna jest tego dokonać, lecz tylko waluta, oparta na stałym indeksie cen hurtowych. Jako miernik siły nabywczej pieniądza prof. C. przyjmuje indeks cen hurtowych. Prawda złoto jest złym miernikiem wartości, ale indeks cen hurtowych nie jest lepszym. Indeks siły nabywczej pieniądza musi uwzględnić wiele innych czynników prócz cen hurtowych, przy czym sam indeks cen hurtowych pozostawia wiele do życzenia. Narazie stabilizacja wartości pieniądza jest jeszcze ideałem, gdyż banki centralne mają jeszcze stosunkowo mały wpływ na tę stabilizację.

Prof. C. nie daje dostatecznego teoretycznego i praktycznego uzasadnienia doskonałości waluty indeksowej. Pomijając już całą arbitralność pojęcia „normalnego” poziomu cen, jest on w ciągłym stanie równowagi niestałej, czego autor nie neguje. Przykład Szwecji, na który autor się powołuje, jest nieprzekonywający, gdyż stabilizacja cen hurtowych w tym kraju miała miejsce po półtorarocznej depresji, a nie na poziomie „normalnym”, a i tak nie wstrzymało to dalszego spadku cen hurtowych, detalicznych i zarobków.

Z obecnej sytuacji prof. C. widzi jedyne wyjście w bloku sterlingowym, gdyż w tym systemie ceny i inne czynniki ekonomiczne przystosowują się do kursu waluty, a nie odwrotnie, ale

czy to jest pożądane? To samo zresztą ma miejsce i przy złotej walucie. A co się stanie w razie zmiany w strukturze cen, czy ta stabilizacja cen nie będzie na zawadzie, jak to ma miejsce z walutą złotą? Równowaga bloku sterlingowego jest sztuczna i tak samo niebezpieczna jak przy złocie. Prof. C. sam zgadza się, że w niektórych krajach tego bloku może się okazać konieczność zmiany tego parytetu, tj. przystosowanie się cen i innych czynników ekonomicznych do tego nowego parytetu, a w razie zmiany polityki monetarnej w Anglii blokowi grozi rozpad. A polityka ta, jak autor podkreśla, nie jest wcale ustalona, ale wciąż waha się między stabilizacją w złocie a w papierze. Prof. C. zżyma się na myśl, żeby stałość waluty (złotej) zależec miała od dwóch krajów (Francji i Stanów Zjednoczonych, sterylizujących nadmiar złota — rzecz łatwa do skontrolowania, ale nie widzi niebezpieczeństwa w bloku sterlingowym, zależnym tylko od polityki monetarnej jednego kraju. Powrót funta do złota mógłby zresztą te obawy usunąć, ale autor jest temu przeciwny i twierdzi, że w Anglii nikt o tym poważnie nie myśli. Dziwne to orzeczenie wobec zarzutu, iż rząd angielski swoją polityką monetarną znów przyczepił funta do złota. W Anglii nie tylko rząd solennie oświadczył się za walutą złotą, ale sfery bankowe, handlowe i część przemysłu, a także wybitni mężowie stanu i ekonomiści pchają rząd do zdecydowanej polityki na korzyść waluty złotej.

Dr Stefan Janicki(Londyn)

Hardy C.O.: Is there enough gold? Washington, The Brookings Institution, 1936, str. 212, 1,50 \$.

Przed obecną depresją istniała obawa braku złota dla utrzymania ówczesnego poziomu cen światowych. Do obaw tych przyczyniły się głównie obliczenia prof. Cassela oraz Kitchina, członków „Delegacji Złota” Ligi Narodów¹⁾. Autor powyższej książki podjął się zbadania tej tezy. Po wykazaniu nieścisłości tych obliczeń, tak metodologicznych jak i faktycznych, autor dochodzi do wniosku: że spadek cen w 1924 do 1929 r. oraz ich załamanie się w 1929 do 1931 r. nie były wynikiem braku złota i że dla utrzymania tych cen wystarczało niezawodnie tylko 1,46% rocznego przyrostu złota monetarnego, a nie 3%, jak twierdzili prof. Cassel i Kitchin; że nie było obaw co do braku złota w latach 1930 do 1940, ale przeciwnie miałyby miejsce nadwyżka w jego podaży; że niebezpieczeństwo dla waluty złotej leżało jednak w zbyt wysokich rezerwach złotych, które wymagały stale wzrastającego

¹⁾ Zob. Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny, zeszyt III, 1931 r., str. 676 — 682.

dotatku rocznego dla utrzymania stałej siły nabywczej pieniądza. Jednakże od 1930 r. nastąpiła radykalna zmiana w całej sytuacji. Wydobywanie złota wzrosło kolosalnie, a zużytkowanie jego niemonetarne spadło, rezerwy złota są o 15% większe od obliczeń „Delegacji”, a ich zużytkowanie kredytowe jest nieznaczne, przyczem 10% tych zapasów zostało stezauryzowane w Europie zachodniej. Tak, że wobec spadku cen i obrotów handlowo-finansowych zachodzi raczej obawa nadmiaru złota i konieczność sterylizacji jego w rezerwach, które znów w przyszłości wymagać będą wielkich dodatków rocznych. Jasną jest też rzeczą, że brak złota nie stoi na przeszkodzie do powrotu do złotej waluty, o ile rezerwy monetarne utrzymane będą w racjonalnych granicach.

Powrotowi tymu, zdaniem autora, nie grozi również zły podział złota, gdyż funkcjonowanie złotej waluty zależy dziś od polityki monetarnej rządów, a dostateczność zapasów stała się kwestią lokalną. Najważniejszą rzeczą dla prawidłowego funkcjonowania złotej waluty jest nie „ilość złota”, na której zbudowany jest kredyt, ale *s k u t e c z n o ś ć* z jaką transfer złota z kraju do kraju powoduje przystosowanie się tych krajów do warunków światowych. W związku z tym autor uważa, że największe niebezpieczeństwo dla przyszłej waluty złotej stanowi transfer złota wywołany ucieczką kredytu z kraju do kraju. Dopóki nie zostanie zneutralizowany wpływ tego transferu na politykę kredytową banków centralnych, złota okaże się zawsze za mało. Wobec czego autor proponuje żeby przy odbudowie waluty złotej wydzielić znaczną część zapasów złota w specjalny „Fundusz Nadzwyczajny”, którego zadaniem byłoby sprostać transferowi funduszy, nie mających nic wspólnego z normalnym biegiem wymiany gospodarczej. Zapasy te nie były! brane w rachubę przy regulowaniu kredytu krajowego, a ich wydzielenie pozwoliłoby zmniejszyć normalne rezerwy monetarne i tym samym też i niezbędny przyrost roczny tych rezerw.

Część druga książki poświęcona została analizie teorii cen profesorów Warrena i Pearsona, zaś w dodatku dr R. S. Tucker zbija mit, że wzrost cen 1849—1873 r. wywołany był złotem kalifornijskim. Co najważniejsze, dr T. neguje też, aby zmiany w podaży złota określały trend poziomu cen towarów. Prace autorów zadały kłam teorii, według której wartość dóbr zależna jest i stoi w prostym stosunku do wartości złota oraz surowej teorii ilościowej, która uzależnia ogólny poziom cen od ilości złota, wyprodukowanego czy też monetarnego. Prace ich staną się punktem zwrotnym dla nowej orientacji w teorii monetarnej złota i miernienia siły nabywczej pieniądza.

Dr Stefan Janicki (Londyn)

Sasorski St.: Współczesne problemy ubezpieczeń społecznych w Polsce. Warszawa, Przegląd Ubezpieczeń Społecznych, 1936.
Wścieklica B.: Rola ubezpieczeń społecznych na tle zagadnienia czynników sztywnych w rozwoju koniunkturalnym. Warszawa, Przegląd Ubezpieczeń Społecznych, 1936.

Przegląd Ubezpieczeń Społecznych, miesięcznik poświęcony zagadnieniom aktualnym, wyśmienicie redagowany, tworzy „biblioteczkę”, która obok roczników „Przeglądu”, staje się źródłem wiedzy i rozrządzeń zagadnień, dotyczących ubezpieczeń społecznych. Ostatnio mamy do zanotowania dwa zeszyty, a mianowicie referat p. Stanisława Sasorskiego, wygłoszony na Ogólnym Zjeździe Delegatów Zjednoczonego Związku Zawodowego Pracowników Ubezpieczeń Społecznych, pt. Współczesne problemy ubezpieczeń społecznych w Polsce oraz odczyt p. Bolesława Wścieklicy, wygłoszony w Polskim Towarzystwie Polityki Społecznej, pt. Rola ubezpieczeń społecznych na tle zagadnienia czynników sztywnych w rozwoju koniunkturalnym. Obydwaj autorzy, znani dobrze ze swego gruntownego przygotowania i z głębokiego ujmowania omawianych tematów, poruszają sprawy znane, lecz nienależycie lub wogóle nie nasświetlane, dając dowody niepośledniej roli, jaką odgrywają w życiu publicznym ubezpieczenia społeczne. P. Sasorski wskazuje na rolę ubezpieczeń w dochodzie społecznym i ich cele społeczne, omawia następnie problemy organizacyjne i personalne, nie unikając rzeczowej krytyki i kończy deklaracją swego stanowiska wobec potrzeb pracowników, reprezentowanych na Zjeździe. P. Wścieklica, naszkicowawszy tło, rozpatruje rolę ubezpieczeń społecznych na tle wahań koniunkturalnych, rozprawiając się z szeregiem zarzutów i nieuzasadnionych krytyk, odnośnie wpływu ubezpieczeń na rozwój życia gospodarczego. Obydwie prace znalazły się słusznie w bibliotece „Przeglądu”, ponieważ ujmują w sposób rzeczowy i trafny kapitalne zagadnienia, zasługują zatem na utrwalenie w pamięci.

Dr J. Baumgarten (Poznań).

Wyńkiewicz - Rzewski: Systematyczny przegląd ubezpieczeń społecznych w Polsce, Warszawa 1936, str. 178.

Praca autorów wypełnia dużą lukę przez podręcznik popularny, obejmujący całokształt, podany w formie przystępnej. Szkoda, że autorzy cytując przepisy ustaw, nie podali zarazem artykułów czy paragrafów, by w ten sposób ułatwić wyszukanie odnośnego przepisu w oryginale. Brak ten sprawia, że praca użyteczną jest jedynie dla niefachowców lub osób, zajmujących się całkiem specjalnie jedną gałęzią ubezpieczeń — dla ubezpieczeniowca mogłaby,

przy oznaczeniu odnośnych przepisów, stanowić pewnego rodzaju indeks, ułatwiający odszukanie postanowienia ustawy czy rozporządzenia. Praca obejmuje wszystkie działy, szczególnie pieczętowanie opracowano dział umów międzynarodowych, których znawcą jest p. Wyżnikiewicz. Brak indeksu zastępuje wyczerpujący spis treści, umożliwiający orientację, choć, co należy z uznaniem podkreślić, układ jest bardzo szczęśliwy i ułatwia studium tej pożytecznej książki.

Dr J. Baumgarten (Poznań).

Kwiatkowski Eugeniusz: Walka o nową Polskę. Przemówienie na naradzie gospodarzej w dn. 28 II 1936 r. Warszawa, 1936, str. 29.

Ludkiewicz Zdzisław: Polityka wielkich robót publicznych. Warszawa, Nakł. Liga Odrodzenia Gospodarczego Polski, 1936, str. 131.

Müller R.: Błędy gospodarki polskiej. Tłumaczył M. Iwanowski. Wyd. 2. Lwów, Wyd. J. Międzybłocka, 1936, str. 218.

Romer Eugeniusz: Wewnętrzna i zewnętrzna sytuacja gospodarcza Polski. Warszawa, 1936, str. 21.

Tabor A. J.: Program walki z kryzysem. Drohobycz, 1936, str. 43.

Taub Michał: W obronie karteli. Warszawa, Sgl. Gebethner i Wolff, 1936, str. 62.

Badania nad opłacalnością gospodarstw włościańskich w roku gospodarczym 1933/34. 8. Sprawozdanie Wydziału Ekonomiki Rolnej Drobnych Gosp. Wiejskich w Państwowym Instytucie Naukowym Gospodarstwa Wiejskiego. Warszawa, Państw. Inst. Nauk. G. W. w Puławach, 1936, s. 153.

Konopiński Tadeusz: Rozwój hodowli trzody chlewnej w Wielkopolsce w związku z konjunkturą na rynkach zbytu. Poznań, Druk. Uniw. Pozn., 1936, str. 23.

Krzeczkowski Konstanty: Z zagadnień polityki gruntowej. Warszawa, 1936, str. 40.

Ludkiewicz Zdzisław: Uwagi ogólne o nauce o społecznym gospodarstwie agrarnym. Warszawa, Biblioteka Prac z Ekonomii Społecznej Gosp. Wiejsk. T. I, 1936, str. 22.

Motyka Józef: Rośliny lecznicze i przemysłowe w Polsce. Lwów, Książnica-Atlas, 1936, str. 334.

Poniatowski Józef: Przeludnienie wsi i rolnictwo. Warszawa, Księg. Roln., 1936, str. 253.

Rykowski Bronisław: Import a interesy rolnictwa. Warszawa, 1936, str. 46.

Zdziarski Stanisław: Zagadnienie ustroju rolnego. Poznań, 1936, str. 41.

Żabko-Potopowicz Antoni: Metody walki z kryzysem w rolnictwie. Warszawa, 1936, str. 32.

Battaglia Andrzej: Górnictwo śląskie. Katowice, Wyd. Instytutu Śląskiego, 1936, str. 77.

- Bóbr Wacław: Motoryzacja i zapotrzebowanie produktów naftowych. Referat wygi. na IX Zjeździe Naftowym w Borystawiu, dn. 10 maja 1936. Lwów, 1936, str. 10.
- Iwasiewicz Jan: Przemysł cukrowniczy w chwili obecnej. Warszawa, 1935, str. 15.
- Gliwic Hipolit: Przemysł i handel Polski a wielka wojna. Warszawa, Tow. Badania Zagadnień Międzynarodowych, 1936, str. 165.
- Kassern M.: Elektryfikacja przemysłu włókienniczego. Warszawa, 1936, s. 27.
- Woczyński Roman: Śladami rozwoju przemysłu ludowego w Polsce. Kraków, Nakł. Inst. Adm.-Gospod, i Tow. Przemysłu Lud. Malop. Zach. i Śląska w Krakowie, 1936, str. 115.
- Grobicki Wincenty: Konkurencja i współdziałanie komunikacji samochodowej z kolejową w państwach europejskich. Warszawa, 1935, str. 127.
- Ignaszewski Janusz: Polski rynek żelaza w roku 1935. Katowice, 1936, str. 20.
- Polkowski Bolesław: Światowy handel zagraniczny i udział w nim Polski. Gdynia, Nakł. Izba P.-H., 1936, str. 14.
- Krzyżanowski Adam: Dolar i złoty. Kraków, Czas. Pr. i Ekon., T. 30, 1936, str. 37.
- Landau Ludwik: Bezrobocie i stopa życiowa ludności dzielnic robotniczych Warszawy. Warszawa, Instytut Spraw Społecznych, Nr 8, 1936, str. 135.
- Olechowski Gustaw: Walka o prawo do pracy. Warszawa, Pol. Tow. Przyjaciół Książki, 1936, str. 128.
- Paroll Tadeusz: Izby ipracy. Lublin, Nakł. Lub. Rada Okręg. Unii Zw. Zawód. Pracown. Urnysł., 1936, str. 31.
- Rygier Henryk: Próba walki z bezrobociem pracowników umysłowych. Warszawa, 1936, str. 43.
- Stolarew Maksymilian: Podstawy ubezpieczenia rodzin oparte o drugi spis funkcyjnarjuszów państwowych z 1933 r. Warszawa, 1936, str. 17.
- Duthoit Eugene: Par une autorité corporative vers une économie ordonnée. Lyon, 1935, str. 55.
- Ferrand L.: Problèmes d'économie politique et sociale. Salaires, coopération, réglementation du travail, maladies sociales, assurances sociales, habitation. Paris, Alcan, 1936, str. 935.
- Blazy D.: L'agriculture devant l'évolution générale dans un monde déréglé. Paris, Figuière, 1936, str. 189.
- Devinât P. et Garnier: La politique agricole de la France. Paris, Impr. nationale, 1935, str. 56.
- Nogaro Bertrand: Les prix agricoles mondiaux et la crise. Paris, Libr. générale de droit et de jurisprudence, 1936, str. 167.
- Prost Eugène: La métallurgie en Belgique et au Congo belge; historique, situation actuelle. Liège, Thone, 1936, str. 340.

- Milhaud Edgar: Une idée en marche. La compensation organisée. Paris, Recueil Sirey, 1936, str. 324.
- Lascaux Robert: La crise et le problème monétaire. Paris, Aubier, 1935, str. 292.
- Michel Henri: La dévaluation belge. Une opération aussi délicate que décevante. Paris, Impf, du Palais, 1936, str. 227.
- Chanson Paul: Les droits du travailleur et le corporatisme. Paris, Desclée de Brouwer, 1935, str. 247.
- Cordelier Suzanne: Femme au travail. Paris, Plon, 1935, str. 233.
- Frisella Velia Giuseppe: Sindicati e teorica del prezzo corporativo. Catania, Studio ed. moderno, 1935, str. 147.
- Antonelli C: Economia rurale. Firenze, Ofiria, 1936, str. 470.
- Olivetti G.: Agricoltura e industria. Roma, Ist. Nazionale Fascista di Cultura, 1936, str. 43.
- Hafner Hans: Der Interventionismus. Versuche, Einordnung in d. Rahmen von Wirtschaftssystemen. Zürich, Leemann, 1935, str. 71.
- Reithinger Anton: Das wirtschaftliche Gesicht Europas. Stuttgart, Dt. Verl.-Anst., 1936, str. 180.
- Slotasch Walter: Die Bedeutung der Aussenwirtschaft für das heutige Polen. Unter bes. Beachtung d. Industrie und Kapitalpolitik. Breslau, Moser, 1935, str. 159.
- Dietrich Peter: Die Konditionenkartelle. Eine wirtschaftsrechtl. Untersuchung über ihre Bedeutung in Theorie und Praxis. Bühl, Konkordia, 1935, str. 139.
- Linhardt Hans: Die britischen Investment Trusts. Berlin, Industrieverlag Spaeth und Linde, 1935, str. 522.
- Müllensiefen H. und Dörinkel W.: Die neue Kartell- und Preisüberwachung. Berlin, Heyniann, 1936, rst. 481.
- Dencker Karl: Wechselbeziehungen zwischen Industrie und Landwirtschaft. Essen, Haus d. Technik, 1935, str. 31.
- Ehrenbaum Ernst: Naturgeschichte und wirtschaftliche Bedeutung der See-fische Nordeuropas. Stuttgart, Schweizerbart, 1936, str. 337.
- Korn Salo: Die Agrarkrisis und der Umstellungszwang für die Landwirtschaft Europas. Wien U. Leipzig, Perles, 1935, str. 75.
- Ley Alexander: Litauens wirtschaftliche Entwicklung unter bes. Berücks. der Agrarreform. Berlin, Bratus, 1935, str. 122.
- Flügge E.: Kunstseideindustrie. Der Internat. Aufbau d. Kunstseideindustrie und s. Folgen. Leipzig, Bibliogr. Inst., 1936, str. 128.
- Lippoldes Hans: Die Javazuckerindustrie. Darmstadt, Wittich, 1935, s. 129.
- Engel Bruno: Die Meistbegünstigungsklausel auf den internationalen Konferenzen der Nachkriegszeit. Würzburg, Mayr, 1935, str. 88.

- Peschitsch Lasar: Die Handelspolitik Jugoslawiens. Berlin, Ehering, 1933, str. 143.
- Rudershausen Jutta: Die polnische Seehandelspolitik. Königsherg, Ost-Europa-Verlag, 1935, str. 83.
- Sommer L.: Neugestaltung der Handelspolitik. Wege z. e. intereurop. Präferenzsystem. Berlin, Heymaun; Wien, Oesterr. Wirtschaftsverlag, 1935, str. 400.
- Greven Jakobus: Die dynamische Geld- und Kreditlehre des Merkantilismus. Eins Studie zu John Law. Berlin, Junker und Dünnhaupt, 1936, str. 162
- Lipiński Edward: Deflation als Mittel der Konjunkturpolitik in Polen Jena, Fischer, 1936, str. 17.
- Hagen Hermann: Der Einfluss der Maschine auf die Arbeitslosigkeit. Ein Beitr. zur Wirtschafts- u. Sozialreform. Stuttgart, Boorberg, 1935, s. 304
- Internationales Jahrbuch der Sozialpolitik. Jg. 5. 1934—1935. Bd. 1. Genf, Berlin, Internat. Arbeitsamt, 1935, str. 635.
- Krause Artur: Organisation von Arbeit und Wirtschaft. Berlin, Eisner, 1935, str. 184.
- Anderson Benjamin: Governmental economic planning and prices. New York, Chase Nat. Bank, 1936.
- Adams Arthur: National economic security. Norman, Univ. of Okla. Pr 1936, str. 328.
- Beveridge William: Planning under socialism and other addresses. New York, Longmans, 1936, str. 155.
- Fagan Harrison B.: American economic progress. Philadelphia, Lippincott, 1935, str. 600.
- Holland W. L.: Commodity control in the Pacific area; a symposium on recent experience. Stanford, Univ. Pr., 1935, str. 452.
- Rather A. W.: Planning under capitalism. London, King, 1936, str. 199.
- Mac Fadyean A.: Government intervention in industry. London, Dickson, 1936, str. 24.
- Bolton D. J.: Electrical engineering economics: the economic use and supply of electricity. London, Chapman and H., 1936, str. 378.
- Mersereau Samuel: Materials of industry; their distribution and production. New York, Mac Graw Hill, 1936, str. 559.
- Findlay Ronald: Britain under protection: an examination of the Government's protectionist policy. Forew. by Sir A. Sinclair, London, Allen and Unwin, 1936, str. 587.
- Pigou A. C.: Protective and preferential import duties. London, L. School of Econ. and Pol. Sciences, 1935, str. 117.
- Angell James: The behaviour of money: exploratory studies. London, Mac Graw Hill, 1936, str. 221.

- Bell James: A guide to the study of money and banking. 3 ed. Evaston, 1935. str. 251.
- Cassel Gustav: The downfall of the gold standard. London, Milford, 1936, str. 270.
- Jerome Edward: Governments and money; with special reference to financial legislation in the United States, and the establishment of an International Standard of Trade. Boston, Little, 1935, str. 372.
- Goodbar Joseph; Managing the people's money: an analysis of banking policies and banking control and their relation to economic stability New Haven, Yale, 1935, str. 589.
- Kemmerer Edwin: Money. New York, Macmillan, 1935, str. 418.
- Skaffner F. Li The problem of investment. New York, Wiley. London, Chapman and Hill, 1936, str. 357.
- Truptil R. J.: British banks and the London money market. Pref. by Sir R. Kindersley. London, Cape, 1936, str. 352.

IV.

SKARBOWOŚĆ I POLITYKA SKARBOWA.

- Górecki Roman: Budżet Ministerstwa Przemysłu i Handlu na rok 1936/37 w komisjach budżetowych Sejmu i Senatu. Warszawa, 1936, str. 79.
- Grajewski Alfons: Zryczałtowanie podatku przemysłowego od obrotu na lata 1936 i 1937. Lwów, Książnica-Atlas, 1936, str. 32.
- Grodyński Tadeusz: Budżety Francji i Niemiec w dobie kryzysu. Kraków, Tow. Ekonomiczne, 1935, str. 49.
- Kozłowski Władysław: Najważniejsze podatki bezpośrednie. Na podstawie nowego ustawodawstwa podatkowego. Warszawa, 1936, str. 86.
- Szczawiński Zenon: Państwowy podatek dochodowy. Warszawa, 1936, str. 239.
- Wiśniewski Antoni: Podatek dochodowy od uposażeń. Poznań, W. Wilak, 1936, str. 81.
- Lewinsohn Richard: Les profits de guerre à travers les siècles. Paris, Payot, 1935, str. 292.
- Trotabas Louis: Précis de sciences et législation financières. 4. éd. Paris, Dalloz, 1935, str. 487.
- Eheberg Karl: Grundriss der Finanzwissenschaft. 7. Aufl., neu bearb. von F. Bocsler. Leipzig, Deichen, 1936, str. 250.
- Hülsemann Georg: Die Konversion englischer Staatsschulden im Jahre 1932 im Zusammenhang mit Staatshaushalt, Geld- und Kapitalmarkt. Emsdetten, Lechte, 1935, str. 60.
- Spitälner Armin: Das Doppelbesteuerungsproblem bei den direkten Steuern. Reichenberg, Stiepel, 1936, str. 678.

- Lutz Harley. Public finance. New York, Appleton-Centiiry, 1936, str. 961.
 Studenski Paul: Government finance in the modern economy. Philadelphia American Acad, of Polit, and Soc. Science, 1935, str. 329.
 Young Hilton: The system of national finance. 3. éd. London, Murray, 1936, str. 250.

V.

STATYSTYKA I ZAGADNIENIA GEO-GOSPŪDARCZE.

Demografia, statystyka stosowana, geografia gospodarcza.

Zaborski Bogdan: Podatek gruntowy, gęstość zaludnienia i narodowość mieszkańców na Pomorzu. Rozprawa z pracy zbiorowej „Stosunki rolnicze na Pomorzu”, Toruń, 1936, str. 145—182 i dodatek „Skorowidz gmin” ,str. 25—56 oraz 3 mapy.

Jest to praca geograficzna. Podstawę jej i główną treść stanowią 3 mapy w skali 1 : 300 000, na których przedstawione zostały według najmniejszych jednostek administracyjnych, a więc gmin i obszarów dworskich, stosunki narodowościowe, gęstość zaludnienia i wysokość podatku gruntowego. Uwzględnione terytorium, przy którego wykreśleniu decydowały momenty geograficzne, nie pokrywa się z obszarem administracyjnym woj. pomorskiego, lecz sięga na południe poza dolinę Noteci do linii Obrzycko—Wągrowiec—Inowrocław—Włocławek, na wschodzie zaś nie obejmuje powiatu działdowskiego i części powiatów lubawskiego i brodnickiego.

Najtrudniejszym i najmudniejszym zadaniem autora było sporządzenie mapy siatkowej gmin i obszarów dworskich. Uwzględniony tutaj został stan z roku 1933, a więc podział administracyjny przed wprowadzeniem gminy zbiorowej i przed zniesieniem obszarów dworskich jako samodzielnych jednostek administracyjnych. Po wykonaniu mapy siatkowej przeniesienie badanych zjawisk według pewnej skali w uzyskane komórki terenowe nie przedstawiało już większych trudności.

Mapy wyszły bardzo dobrze i znakomicie ilustrują jakoć gleby, mierzoną wysokością podatku gruntowego, dalej natężenie i rozmieszczenie zaludnienia i wreszcie rozmieszczenie i siłę liczebności ludności narodowości polskiej i niemieckiej.

Mapy te mogą jednak dać tylko bardzo ogólny pogląd na związek zachodzący między rozpatrywanymi stosunkami. Jeżeli chodzi o ujęcie ich wzajemnej zależności, należałoby ją wykazać i wymierzyć za pomocą materiału cyfrowego. Tymczasem tekst, dodany do map jako osobna rozprawa, podaje przeważnie tylko

uwagi metodyczne i ogólnikową analizę problemów. To też i podane przez autora przy końcu wnioski, wysnute z tak bogatego i szczegółowo ilustrowanego materiału są dość skąpe, *M.N.*

Schneider Józef: Zaopatrywanie miasta Lwowa w nabiał. Lwów, Wyższa Szkoła Handlu Zagranicznego, 1936, str. 151.

Książka p. Schneidera jest pierwszą drukowaną pracą seminaryjną (Seminarium Geograficzne) w Wyższej Szkole Handlu Zagranicznego we Lwowie. Poza tym zagadnienie zaopatrywania miast w nabiał zostało tutaj opisane po raz pierwszy nie tylko odnośnie do Lwowa, ale wogóle w Polsce. Z powodu braku materiałów publikowanych autor miał niezmiernie trudne zadanie, z którego dzięki wytrwałości i uporowi wybrnął z powodzeniem, dając książkę z rzędu tych prac, „których materiał służy do budowy wielkich syntez geograficznych.”

W Niemczech problem wyżywienia miast, a w tym i kwestia zaopatrzenia miast w nabiał, posiada bardzo bogatą literaturę. Autor wzorował się na tych pracach, co widać w metodycznym opracowaniu tematu oraz w obfitości tablic i map. Stąd też pochodzą porównania Lwowa z Zagłębiem Ruhry, Berlinem i innymi miastami zagranicą.

Ze względu na ogromne ubóstwo podobnej literatury w Polsce, a z drugiej strony ze względu na wagę tych zagadnień dla samorządu i państwa, należy się spodziewać, że te i im podobne zagadnienia będą odtąd poruszane w prasie i literaturze polskiej częściej i obszerniej.

J. Bargiel

(Warszawa)

Konczyński Józef: Żydzi w Polsce w ostatnim dziesięcioleciu w oświetleniu cyfr statystycznych. Warszawa, 1936, str. 37.

Niemyska Marja: Wychodźcy po powrocie do kraju. Reemigranci w województwie białoostockim w świetle ankiety 1934 roku. Warszawa, Instytut Gospodarstwa Społecznego, 1936, str. 143.

Pawłowski Stanisław: Domagajmy się kolonij zamorskich dla Polski. Warszawa, Wyd. Liga Morska i Kolonjalna, 1936, str. 21.

Statystyka pocztowa, telefoniczna i telegraficzna, zestawiona przez Ministerstwo Poczty i Telegrafów 1935. Warszawa, Nakł. Min. Poczty i Telegr., 1936, str. 80.

Statystyka rolnicza 1935. Cz. 1. i 2. Warszawa, Nakł. Gł. U. Stat., 1936, str. 95.

Statystyka przemysłowa 1934. Warszawa, Nakł. Gł. U. Stat., 1936, s. 224.

Syga Stefan: Ewidencja i kontrola ruchu ludności w Polsce. Warszawa, Samorządowy Instytut Wydawniczy, 1936, str. 478.

- Kunzek Tomasz: Przewodnik po województwie tarnopolskiem. Monografia krajoznawcza. Tarnopol, Podolskie Tow. Turystyczno-Krajoznawcze, 1936, str. 303.
- Polaczkówna Marja: Dydaktyka geografji. Warszawa, Nasza Księgarnia, 1936, str. 22.
- Schneider Józef: Zaopatrywanie m. Lwowa w nabiał. Lwów, W. S. H. Zagr., Prace Sem. Geogr. Gosp., 1936, str. 151
- Wielka Geografja powszechna. Dr. Tadeusz Dybczyński: Ameryka Południowa. Zeszyt 5. Ogóln. zbioru zeszyt 61. Kraków, 1936, str. 193—240.
- Lejeune Jules: Les méthodes de construction des indexnumbers. Paris, Recueil Sirey, 1935, str. 254.
- Eggers Ernst: Kritische Betrachtung über die Preisindexzahlen. Berlin, Mark, Druckanst., 1935, str. 61.
- Kellerer Hans: Verkersstatistik. Eine vergleichende Gesamtdarstellung d. Ziele und Lösungswege. Berlin, Eisner, 1936, str. 264.
- Dietrich Bruno: Wirtschaftsgeographische Länderkunde. Bd. 2. —2. Aussen europa. Berlin, Heymann, 1936, str. 232.
- Gerling Walter: Die wirtschaftsgeographische Entwicklung der Insel Kuba unter bes. Berücks. d. Zuckerwirtschaft und d. Problems Kapitalismus und Landschaft. Solingen, 1935, str. 142.
- Goldberg Jacob: Die Textilwirtschaft Polens. Ihre geogr. Grundlagen, Formen, und Lokalisation. Wien, 1935, str. 114. Berlin, Heymann. Die Standorte d. poln. Textilindustrie.
- Laske Viktor: Der Roggen. Eine wirtschaftsgeogr. Untersuchung. Coburg, Rossteutscher, 1936, str. 282.
- Müller Johannes: Wirtschaftskunde von Deutschland auf wirtschaftsgeographischer und wirtschaf:sgeschkhtlicher Grundlag"- . Leipzig, Buske, 1936, str. 359.
- Pahl Walther: Der Energiehaushalt der Erde. Kohle, Erdöl, Wasserkraft, Elektrizität. Bern, Leipzig, Wien, Goldman, 1936, str. 88
- Rippel Hermann: Die wirtschaftsgeographischen Grundlagen der Elbeschifffahrt. Wien, Eigenverlag, 1935, str. 98.
- Schacht Hjalmar: Deutschland und die Weltwirtschaft. München, Berlin, Reichsbank, 1935, str. 31.
- Semionow Juri: Die Güter der Erde. Vom Haushalt d. Menschheit. Eine Wirtschaftsgeographie für Jedermann. Berlin, Ullstein, 1936, str. 539.
- Sprecher Bernegg Andreas: Tropische und subtropische Weltwirtschaftspflanzen, ihre Geschichte, Kultur und volkswirtschaftliche Bedeutung T. 3. Gepusspflanzen. Stuttgart, Enke, 1936, str. 432.
- Stoye Johannes: Ölmacht — Weltmacht. Die räuml. Grundlagen d. Erdölkämpfe. Leipzig, Tetibner, 1936, str. 60.

- Cooke Dennis: Minimum essentials of statistics. New York, Macmillan, 1936.
- Davie Maurice R.: World immigration, with special reference to the United States. New York, Macmillan, 1936, str. 598.
- Dublin Louis: The population problem and world depression. New York, Foreign Policy. Ass., 1936, str. 32.
- Allen Burnham: Geographical and industrial studies; Africa, Australia and the islands of the Pacific. Boston, Ginn, 1936, str. 460.
- Stamp Dudley: Asia: a regional and economic geography. 3 ed. London, Methuen, 1936, str. 726.

VI.

SPÓŁDZIELCZOŚĆ.

Amberg Werner: Spółdzielnia Mleczarska w Plissie. Wilno, Prace Zakładu Ekonomii Rolniczej Uniwersytetu Stefana Batorygo pod redakcją prof. Dr W. Staniewicza, 1936, str. 108.

„Jednym z najważniejszych, a dotąd nierozwiązanych zagadnień wsi naszej jest zagadnienie należytej organizacji zbytu płodów rolnych i hodowlanych. Zagadnienie to może być dla rolników, zwłaszcza drobnych, pomyślnie rozwiązane jedynie przy istnieniu silnej i sprawnie działającej organizacji spółdzielczej... Taką pomyślnie rozwijającą się dzięki umiejętnemu i ideowemu kierownictwu placówką spółdzielczą jest mleczarnia w Plissie...” (Przedm. prof. Staniewicza).

Monografia p. Amberga, przedstawiając „dokładny i szczegółowy obraz rozwoju i działalności Spółdzielni Mleczarskiej w Plissie”, oddaje wielką przysługę i naszej literaturze gospodarczej, w której „brak jest dotychczas, prawie całkowicie, monograficznych opracowań spółdzielni mleczarskich”, jak również i spółdzielczości rolniczej, wykazując, ile może zdziałać w warunkach bynajmniej nie wyjątkowych jedna dobrze postawiona organizacja spółdzielcza, która staje się dźwignią całej okolicy nie tylko gospodarczą, ale i społeczno-kulturalną.

Założona w styczniu 1928 roku Spółdzielnia Mleczarska w Plissie liczyła przy końcu pierwszego roku swej działalności 55 członków z 254 krowami, a mieściła się w małym wynajętym budynku drewnianym, przerabiając w tym roku niespełna 110 000 litrów mleka. Po ośmiu latach rozwoju Spółdzielnia liczy 750 członków, którzy dostarczają mleko od 1924 krów, mieści się we własnym muryowanym budynku i przerabia zgorą półtora miliona litrów mleka rocznie. Spółdzielnia posiada już trzy filie, ale zamierza założyć jeszcze trzy nowe, aby otrzymać conajmniej 4,5 miliona litrów do przerobu, urządzenia bowiem techniczne mleczarni zdolne są do przerobu 7 milionów litrów.

W r. 1934 Spółdzielnia przystąpiła do fabrykacji sera ementalskiego, zaopatrując rynek polski w produkt, który dotychczas sprowadzany był z zagranicy. Spółdzielnia pracuje stale nad jakościowym i ilościowym podniesieniem stanu hodowli. W tym celu zamierza w najbliższej przyszłości zaangażować instruktora-hodowcę i wybudować chłodnię.

Z monografii p. Amberga okazuje się doskonale, jak nieocenione korzyści przynosi rolnikom organizacja tego rodzaju. Z jednej strony podnosi ich dobrobyt materialny, dostarczając im stale świeżej gotówki, z drugiej zaś strony uczy ich lepszej gospodarki na roli i w domu, a także społecznej pracy w solidarnym spółdziałaniu.

J.

Bargiel (Warszawa)

Krauzlis Maciej: Ruch Spółdzielczy w Państwie Litewskim. Wilno, Pnąca Zakładu Ekonomii Rolniczej Uniwersytetu Stefana Batorego, 1936, str. 114.

Przedmowę do tej książki napisał prof. Dr W. Staniewicz, wykazując potrzebę a nawet konieczność wzajemnego uświadamiania się Polaków i Litwinów o tem, „co się dzieje u najbliższego za Niemnem sąsiada”. Powinna się tego podjąć przede wszystkim młodzież akademicka w Wilnie i Kownie. Pierwszą tego rodzaju próbą jest książka o spółdzielczości litewskiej Krauzlisa, b. prezesa Związku Studentów Litwinów na Uniw. St. Bat. w Wilnie.

Rozdział pierwszy poświęcony jest ogólnym wiadomościom o Litwie, rozdział drugi mówi o życiu gospodarczym Litwy, a dopiero w rozdziale trzecim opowiada autor o powstaniu i rozwoju ruchu spółdzielczego na Litwie.

Pierwsza spółdzielnia spożywców powstała w Wilnie w r. 1869, pierwsza spółdzielnia oszczędnościowo-pożyczkowa w Pagojus w roku 1881, pierwsza spółdzielnia mleczarska „Biruta” w r. 1901 w powiecie rosieńskim. Organizatorem spółdzielni XIX i początku XX wieku był Iwanowicz i on też uchodzi za głównego pioniera ruchu spółdzielczego na Litwie. Lecz dopiero po roku 1905, kiedy nastąpiła większa swoboda, ruch ten przybrał poważniejsze rozmiary. Na przeszkodzie jednak stanęła wojna światowa.

Dopiero po wojnie, już w niepodległym państwie, rozwinęła się spółdzielczość do tego stopnia, że mogła odegrać olbrzymią rolę w życiu gospodarczym Litwy, które poczyniło po wojnie ogromne postępy. Tej spółdzielczości kilkunastu lat ostatnich poświęcone są ostatnie dwa rozdziały książki Krauzlisa.

Po uwagach wstępnych o ustawodawstwie spółdzielczym, opłatach, rewizji i uwagach ogólnych z zakresu statystyki spółdzielni autor przechodzi do omówienia poszczególnych typów organizacji

spółdzielczych, a więc: kredytowych wraz z Bankiem Spółdzielczym jako ich centralą, spożywczych, rolniczo-handlowych z Litewskim Związkiem Spółdzielni Rolniczych jako centralą, mleczarskich i jajczarskich z centralą „Pienocentras”, spółdzielni różnych i mniejszości narodowych.

Z pośród tych ostatnich interesuje nas najbardziej spółdzielczość polska, która jednak wyodrębniła się tylko w dziedzinie kredytowej. Polskie Two Drobnoego Kredytu w Kownie jest najsilniejszą i największą kooperatywą drobnego kredytu na Litwie. Na prowincji istnieje sześć polskich towarzystw drobnego kredytu, które są członkami Twa Kowieńskiego. Poza tymi spółdzielniami kredytowymi istnieje jeszcze na Litwie kilka polskich instytucyj o charakterze spółdzielczym, a wśród nich Two Ubezpieczeniowe i Syndykat Rolniczy.

Książka Krauzlisa posiada — jak to zresztą stwierdza w przedmowie prof. Staniewicz — niejedną usterkę, daje jednak „dosyć pełny i ciekawy zarys rozwoju spółdzielczości w Litwie Odrodzonej”, i przez to, a także przez swą szlachetną tendencję zasługuje na uznanie i przeczytność.

J. Bargiel (Warszawa)

Targowski Zdzisław: Rada Spółdzielcza 1921—1936. Warszawa, Spółnota Pracy, 1936, str. 100.

W 15-tą rocznicę rozpoczęcia prac Rady Spółdzielczej, Biuro tej instytucji wydało książkę o działalności Rady, w ujęciu p. Zdzisława Targowskiego.

Działalność ta rozpada się na dwa okresy: pierwszy od momentu powstania Rady tj. od r. 1921 do 1933, drugi od 1934 do 31 marca 1936.

W pierwszym rozdziale autor szkicuje bieg wydarzeń, przedstawiający drogę tworzenia Rady Spółdzielczej. Podstawę działalności Rady stanowi Ustawa o Spółdzielniach z 29 października 1920 r., a zasady organizacji jej pracy zostały ustalone rozporządzeniem Ministra Skarbu w porozumieniu z Ministrem Sprawiedliwości z dnia 4 grudnia 1920 r. oraz regulaminem, uchwalonym przez Radę na pierwszym jej posiedzeniu w dniu 9 kwietnia 1921 roku.

W rozdziale drugim opisane są prace Rady Spółdzielczej jako ciała kolegiального, prace Przewodniczącego Rady Spółdzielczej i jej Biura w latach 1921—1933 oraz podana została charakterystyka działalności Rady w tym czasie. Ze względu na ogrom zadań, jakie Rada miała do wykonania, oraz ze względu na wadliwy jej ustrój „działalność jej — zdaniem autora — była niedostateczna. Wielu ze

swoich zadań Rada wogóle nie podejmowała, te zaś, które były przedmiotem jej zainteresowań, wykonała w nader szczupłym zakresie"... „Poza dziedziną stosunków prawnych Rada nie podejmowała inicjatywy w sprawach, związanych z rozwojem ruchu spółdzielczego, mimo wyraźnego pod tym względem obowiązku ustawowego... Stąd wyrzeczenie się wpływu na ogólną politykę gospodarczą Państwa, stąd główne niedomagania ruchu spółdzielczego, streszczające się w tym, iż spółdzielczość, stanowiąc coraz potężniejszą gałąź życia gospodarczego i społecznego w kraju, nie odgrywała dotąd w Odrodzonej Polsce odpowiedniej do swej siły roli, a nawet znajdowała się poza głównym nurtem życia państwowego."

„U schyłku roku 1933-go Państwo w imię najżywotniejszych interesów ruchu spółdzielczego podjęło inicjatywę w kierunku przebudowy podstaw prawnych i organizacyjnych spółdzielczości. Nowelizacja ustawy o spółdzielniach, uchwalona przez Sejm w dniu 13 marca 1934 r., otworzyła również nowy okres w działalności państwowej Rady Spółdzielczej."

„Z jednej strony zwęziła bądź rozszerzyła niektóre kompetencje samej Rady Spółdzielczej, z drugiej zaś — stosownie do życia praktycznego — wyposażyła Przewodniczącego Rady w dość poważne uprawnienia ustawowe."

„Bilans prac Rady Spółdzielczej w latach 1934—36 (do dnia 31 marca) pozwala stwierdzić, że działalność Rady i jej Przewodniczącego objęła w tym czasie wszystkie niemal dziedziny spółdzielczości, powierzone Radzie Spółdzielczej przez znowelizowaną w roku 1934 ustawę o spółdzielniach."

„...W pracach Rady Spółdzielczej następuje ostatnio przesuwanie się punktu ciężkości prac z dziedzin natury formalnej, regulowania podstaw życia spółdzielni i ich związków, na problemy szersze: ekonomiczne, popieranie nauki i oświaty spółdzielczej, jak również budzenie i podnoszenie osłabionego w dobie kryzysu zaufania społeczeństwa do akcji spółdzielczej."

Można spodziewać się, że gdy Rada wejdzie w całość pełni na tę drogę, rozpocznie się nowy okres w jej działalności, który może przynieść ruchowi spółdzielczemu duże korzyści.

Biuro Rady Spółdzielczej, ogłaszając pracę p. Z. Targowskiego w obecnym czasie, oddało społeczeństwu polskiemu wielką przysługę. Książka ta bowiem, opracowana na podstawie źródeł archiwalnych Rady Spółdzielczej, jest jedynym autorytatywnym źródłem wiadomości o powstaniu, organizacji i działalności tej instytucji.

J. *Bargiel* (Warszawa)

Wolski Jan: Zasady i wytyczne spółdzielni pracy. Podręcznik instrukcyjny. Warszawa, Wydawnictwo Twa Popierania Kooperacji Pracy, 1936, str. 96.

Podręcznik kooperacji pracy ukazał się w trzech kolejnych zeszytach organu Twa Popierania Kooperacji Pracy „Spółdzielczość Pracy”, wydanych jako Nr 9 Biblioteki Spółdzielczości Pracy. Podręcznik wydany został na skutek wielkiego zainteresowania spółdzielczością pracy wśród społeczeństwa polskiego, które jednak nie jest dostatecznie uświadomione co do zasadniczych zagadnień organizacyjnych kooperacji pracy. Dotyczy to również „instytucyj państwowych i samorządowych i wogóle publicznych, które coraz częściej przejawiają dobrą wolę w kierunku popierania wysiłków społecznych po tej linii. Ale, nie mając niezbędnej orientacji w tych sprawach, jakże często czynniki publiczne udzielają nieostrożnie poparcia przedsięwzięciom chybionym, a nawet pseudo-spółdzielczym, bądź też inicjatywę zdrową popierają w sposób niewłaściwy...”

Autor daje w wstępie treściwą charakterystykę spółdzielczości, wyliczając i objaśniając dziesięć zasadniczych cech spółdzielni, a następnie przechodzi do spółdzielni pracy i wytwórczych, które „zrzeszają najmitów celem ich zatrudnienia u siebie w samorządnym zespole spółdzielczym z pominięciem zarobkodawcy.”

Spółdzielnie pracy i wytwórcze należą do pierwszych placówek, jakie zakładano w zaraniu spółdzielczości. Ale olbrzymia większość tych spółdzielni nie wytrzymała próby życia i upadła lub uległa zwyrodnieniu. Próby jednak nie ustawały i w ten sposób powstało ogromne doświadczenie: negatywne, wskazujące w jakich warunkach nie należy zakładać tych spółdzielni i czego trzeba unikać przy ich zakładaniu, oraz pozytywne, pouczające jak należy się organizować dla uzyskania pomyślnych wyników w tej pracy. Z tym bogatym, bo stuletnim, doświadczeniem zaznajamia autor czytelników mówiąc o właściwej organizacji wewnętrznej, właściwym kierownictwie, właściwym układzie stosunków z czynnikami zarobkodawczymi, a wreszcie o specjalnych trudnościach i niedomaganiach, dotyczących spółdzielni wytwórczych.

Podręcznik J. Wolskiego napisany jest w sposób prosty i jasny. Układ przejrzysty, treść wyrażona dobitnie, świadczą o gruntownej znajomości przedmiotu. Ponadto autor mówi z przekonaniem i wiarą w wielkość roli, jaką odegrać musi w przyszłym ustroju gospodarczym spółdzielczość pracy.

„Spółdzielczość pracy — pisze autor — ...jest najważniejszym w obecnych warunkach gospodarczych systemem organizacji, admi-

nistracji i prowadzenia pracy, podejmowanej ze środków społecznych, względnie publicznych. Poza tym spółdzielczość pracy jest niezbędnym warunkiem istotnej przebudowy obecnego ustroju prywatno-kapitalistycznego. Przyszły ustrój, którego elementy narastają już obecnie, będzie się rozwijał niewątpliwie po linii gospodarki planowej, organizowanej i prowadzonej wysiłkiem czynników społecznych i publicznych w imię dobra powszechności. Otóż postęp na tej drodze wymagać będzie coraz szerszego stosowania kooperacji pracy, bez czego ... grozić będzie nieunikniona pląga przerostu biurokracji ze wszystkimi jej zgubnymi następstwami."

J. *Bargiel* (Warszawa)

- Amberg Werner: Spółdzielnia mleczarska w Plissie. Wilno, 1936, str. 106.
- Dratwa Franciszek: Spółdzielczość rolnicza i jej formy. Warszawa, 1936. s. 5.
- Jasiński Józef: Czy spółdzielnie spóżywców korzystają z przywilejów. Warszawa, Nakł. „Społem”, 1936, str. 13.
- Krauzlis M.: Ruch spółdzielczy w państwie Litewskim. Wilno, Sgł. J. Zawadzki, str. 114.
- Marszałek Józef: Spółdzielnie mleczarskie i ich centrale na terenie województw: lwowskiego, stanisławowskiego i tarnopolskiego w 1925—1935 r. Warszawa, Zw. Spółdz. Roln. i Zarób. Gosp. R. P., 1936, str. 40.
- Mielczarski Romuald: Pisma. Zebrał i opracował Konstanty Krzeczowski. T. 1. Warszawa, 1936, str. 73.
- Catrino N.: L'origine et le développement du mouvement coopératif en Roumanie. Paris, Presses modernes, 1935, str. 83.
- Choquet André: L'union coopérative d'Amiens. Préf. de Jean Gaumont. Paris, Libr. techn. et écon., 1935, str. 144.
- Weinberger Franz: Die Verbrauchergenossenschaften in der Volkswirtschaft. Wien und Leipzig, Perles, 1936, str. 99.
- Fowler Bertram B.: Consumer cooperation in America. New York, Vanguard, 1936, str. 313.
- Kerr Clark and Taylor Paul: The self-help cooperation in California. Berkeley, Univ. Pr., 1935.

C. Dział nauk handlowych

I. ZAGADNIENIA TEORETYCZNE

NAUKOWA ORGANIZACJA, ORGANIZACJA PRZEDSIĘBIORSTW HANDLOWYCH I PRZEMYSŁOWYCH, PRYWATNYCH I PUBLICZNYCH SKOMERCJALIZOWANYCH, TEORIA RACHUNKOWOŚCI ITD.

Lisak Józef: Systematyka przedsiębiorstw handlowych. Warszawa, 1935, str. 50.

We wstępie (str. 5) wyjaśnia autor cel swej broszurki: „Pracą niniejszą jest próbą określenia istoty współczesnego handlu oraz wyliczenia jego rodzajów i podziałów, czyli stworzenia jego systematyki, przy czym posługiwać się będzie o ile możliwości utartymi i powszechnie znanymi terminami”.

Praca ujęta jest w pięć rozdziałów: Pojęcie zasadnicze, Określenia prawne, Rodzaje handlu, Typy organizacyjne przedsiębiorstw handlowych, i Branżowość. W czterech pierwszych rozdziałach podaje autor szkicowo pojęcie istoty handlu, formy prawne przedsiębiorstw oraz typy organizacyjne przedsiębiorstw handlowych. Właściwe zagadnienie objęte jest rozdziałem pt. Branżowość. Przytoczywszy w tym rozdziale polską celną klasyfikację towarów, klasyfikację towarów Polskich Kolei Państwowych, schemat katastru firm Izby Przemysłowo-Handlowej w Poznaniu oraz klasyfikację sklepów detalicznych, opracowaną przez Naukowy Instytut Badań Handlu Detalicznego w Kolonii, podaje autor własny projekt klasyfikacji branżowości w handlu detalicznym. W projekcie tym rozróżnia następujące stopniowanie od pojęć wyższych do niższych: grupa, branża, artykuł, jakość (rodzaj, gatunek), marka (pochodzenie), odmiana, pododmiana, sztuka towaru indywidualnie oznaczona. Na stronie 45—48 umieszczony jest projekt całego schematu branżowości w polskim handlu detalicznym.

Nie ulega wątpliwości, że schematyczne sklasyfikowanie towarów i przedsiębiorstw handlowych ma doniosłe znaczenie w praktyce dla wielu celów, więc też próba ujednostajnienia takiej klasyfikacji, dokonana przez p. Lisaka jest wielce pożyteczną.

Prof. W. Skalski (Poznań)

Nawrocki Benedykt: Zagadnienie jednolitych metod ustalania kosztów własnych. Warszawa, Wydawnictwo Ligi Pracy, 1936/7, str. 34.

Na przeszkodzie sprawiedliwej ocenia sytuacji gospodarczej przemysłu i handlu stoi różnorodność stosowanych przez poszczególne przedsiębiorstwa metod ustalania kosztów własnych wytwór-

czości. Autor należy do propagatorów ujednoczenia tych metod i oświetleniu tego zagadnienia poświęca omawianą publikację, która nie jest jedyną w tej materii. W uzasadnieniu ekonomicznej potrzeby ujednoczenia metod kalkulacji stwierdza autor, że brak takiej jednolitości przy silnej walce konkurencyjnej zwłaszcza w okresie obecnej depresji gospodarczej, doprowadza często do przyjmowania zamówień poniżej ceny własnej, a to przede wszystkim wskutek niedokładności kalkulacji. Różnorodność metod kalkulacji utrudnia w wielkim stopniu, jeśli zgoła nie uniemożliwia, krytyczne zbadanie ceny i ustalenie granic W. ceny godziwej. Wzorcowa metoda ustalania kosztów własnych umożliwia przedsiębiorcy odszukanie słabych stron organizacji przedsiębiorstwa przez porównanie poszczególnych elementów ceny skalkulowanej przez niego i przez konkurencję. Wreszcie metoda ta daje władzy państwowej materiał porównawczy o jednolitej strukturze, co stwarza możliwość zorientowania się o poziomie i stanie gospodarczym przemysłu i handlu.

Następnie daje autor konkretne, techniczne wskazówki co do postępowania przy wprowadzeniu wzorcowych metod ustalania kosztów własnych. Plan całej akcji dzieli na 8 etapów zawartych w 4 okresach. I tak kolejność prac jest następująca: rozpatrzenie obecnie stosowanych metod i odszukanie takich części składowych kosztów, które przyjęły się już w praktyce; przeniesienie zagadnienia na szersze forum i zainteresowanie pewnej grupy przemysłowców; uzgodnienie poglądu na poszczególne części składowe schematu kosztów i zdefiniowanie zasadniczych pojęć; rozczłonkowanie schematu i ustalenie głównych wytycznych zasad i praw w celu ułatwienia decyzji w kwestiach spornych; opracowanie ścisłych instrukcji; ustalenie sposobu stopniowego przystosowania księgowości do potrzeb nowego schematu; wprowadzenie wzorca w życie z uwzględnieniem specyficznych cech poszczególnych gałęzi wytwórczości; kontrola nad prawidłowym stosowaniem wzorca i przeprowadzenie koniecznych poprawek jeśli zajdzie potrzeba; reasumacja doświadczeń z przebiegu akcji wprowadzenia wzorca.

W końcu przytacza autor przykładowy schemat kosztów własnych, który znakomicie dopełnia poprzednie wywody. Jak widzimy autor nie ograniczył się do rozważań teoretycznych, lecz zagadnienie całe podał w sposób, który charakteryzuje wiele jego prac, mianowicie wysunął konkretne, praktyczne propozycje pod adresem sfer gospodarczych, i trzeba przyznać, że zrobił to z dużą znajomością rzeczy i w sposób przekonujący. To też publikacja w zupełności zasługuje na poważne zainteresowanie się nią.

Marian Ratowski (Poznań).

Siwoń Bolesław: Rachunkowość bilansowa. Lwów, Wyższa Szkoła Handlu Zagranicznego, 1936, str. 24.

Jest to pierwsze wydawnictwo Seminarium Nauk Handlowych W. S. H. Z. we Lwowie. Autor rozważa ciekawy problem usprawnienia sprawozdawczości rachunkowej, która jest zadaniem księgowości. Na ogół bilanse sporządzane w kilka tygodni, a nie raz i miesiący, po upływie okresu gospodarczego stwierdzają miniony stan majątkowy przedsiębiorstwa. Fakt ten powoduje, że w razie konieczności sanacji, przedsiębiorstwo wskutek jej spóźnienia poniosło już zbędne straty, względnie znajduje się w stanie, kiedy za późno jest na akcję uzdrowieniową. Wprawdzie zestawianie bilansów surowych względnie obliczeń okresowych tzw. „krótkoterminowych obrachunków strat i zysków”, umożliwi w pewnym stopniu uczynienie zadość sprecyzowanej przez Emersona zasadzie, że sprawozdanie rachunkowe winno być niezawodne, nieustanne, dokładne i natychmiastowe”, jednakże autor uważa tego rodzaju obliczenia za niewystarczające i wysuwa własną koncepcję „rachunkowości bilansowej”.

Poruszony problem usiłuje autor rozwiązać przez prowadzenie „dziennika bilansowego”, w którym każda zaszcłość jest notowana w porządku chronologicznym z równoczesnym zanotowaniem jej wpływu na strukturę majątkową przedsiębiorstwa. W tym celu prowadzone są w dzienniku bilansowym, mającym formę tabelaryczną, trzy konta, a mianowicie: aktywa, pasywa i wynik. Równocześnie w specjalnej kolumnie oznaczonej „nazwa konta” odnotowuje się, które konto księgi głównej winno być obciążone, a które uznane. Koncepcja wysunięta przez autora ma swoje źródło w metodach statmografii i logismografii, które nigdy nie znalazły szerszego zastosowania w praktyce. Zasadnicza różnica pomiędzy temi metodami a projektowaną przez autora rachunkowością bilansową jest ta, że dziennik w tej koncepcji łączy się integralnie z całym systemem księgowości podwójnej, podczas gdy w tamtych prowadzony był ubocznie obok normalnego dziennika chronologicznego. Poza uzasadnieniem i wywodem teoretycznym przytacza autor temat, oraz rozwiązanie jego w dzienniku bilansowym, zbiorniku i tabeli bilansowej.

Problem i koncepcja autora są w zasadzie bardzo interesujące i należy przypuszczać, że spowoduje szerszą na ten temat dyskusję.

Ujemną stroną pracy p. Siwonია jest brak ścisłości naukowej w precyzowaniu swych myśli, pewna powierzchowność i dowolność w terminologii, wskutek czego wywody jego znacznie tracą na jasności. I tak na stronie 14 i 19 mówi autor np. o dzienniku kasowym oraz kredytowym w księgowości podwójnej. Tymczasem sko-

ro występują już dwa dzienniki, z których jeden jest gotówkowym (kasowym), to drugi jest niegotówkowym, tj. obejmuje wszystkie zaszłości niegotówkowe tak kredytowe jak i zamienne, natomiast zaszłości kredytowe -gotówkowe należą do dziennika kasowego.

W jednym wypadku (str. 12) wywody swoje popiera autor wzorami matematycznymi i między innymi pisze: $A + x = A - x$, albo $P - x = P \text{ f } x$, przy tym x w żadnym wypadku nie jest zerem. Rzecz oczywista, że wzory te nie są zrozumiałe, bowiem dwie równe wielkości, z których jednak powiększona, a druga pomniejszona zostaje o tą samą wartość, nie mogą być nadal równe.

Autor twierdzi na str. 10, że „konta zapasowo-wynikowe są najważniejszym składnikiem majątkowym każdego przedsiębiorstwa”.

Na stronie 7 czytamy: „celem prowadzenia księgowości jest wykazanie w pierwszym rzędzie stanu majątkowego, to znaczy stanu składników majątkowych oraz wkładek kapitałowych przedsiębiorstwa. Przez zestawienie tych dwóch czynników (składników majątkowych i wkładek kapitałowych), wykaże księgowość kapitał własny przedsiębiorstwa”. Przez porównanie składników majątkowych i wkładek kapitałowych wyliczamy zysk lub stratę za dany okres, a nie kapitał własny, który wszak objęty jest pojęciem wkładek kapitałowych. Chcąc obliczyć natomiast kapitał własny przedsiębiorstwa, porównamy sumę majątku z sumą kapitałów obcych.

Funkcja kontrolna księgowości zdaniem autora polega jedynie na wykrywaniu nadużyć personelu, bo „właściciel nie zawsze sam prowadzi przedsiębiorstwo” (str. 7).

Autor zarzuca kilkakrotnie (str. 9) bilansom próbnym, że „nie podają wyniku i stanu przedsiębiorstwa”. Otóż wynik na kontach wynikowych otrzymamy, gdy zrobimy krok dalszy od bilansu próbnego przez bilans brutto do tabeli bilansowej, natomiast określenie „stanu przedsiębiorstwa” jest pojęciem zbyt obszernym, aby się mieściło nie tylko w ramach bilansu próbnego, lecz księgowości wogóle. Jeśli chodzi o stan majątku, to da się on obliczyć zupełnie łatwo, właśnie w każdym tym wypadku, w jakim autor dopuszcza stosowanie „rachunkowości bilansowej”. Bowiem w tych wszystkich wypadkach, kiedy przy zaszłościach zapasowo-wynikowych, wynik da się stosunkowo łatwo oddzielić od zmian zapasowych (co jest fundamentalnym warunkiem zastosowania rachunkowości bilansowej) nie trudno jest tak opracować plan kont księgi głównej, by uniknąć kont mieszanych w ogóle. A przy takim planie kont, każda tabela bilansowa daje dokładny przegląd stanu mająt-

kowego przedsiębiorstwa. Dlatego też niesłusznie odmawia autor wszystkim bilansom próbnym (od których nie odróżnia bilansów brutto i tabeli bilansowej) wartości sprawozdań rachunkowych. Wkracza to jednak już w zakres polemiki.

Marian Ratowski (Poznań).

- Baliński Władysław: Koordynacja działań. System kontroli budżetowej Warszawa, Instytut Naukowej Organizacji i Kierownictwa, 1936.
- Bieńkowski Stanisław: Metoda ustalania wartości koniunkturalnej zakładów przemysłowego. Warszawa, 1936.
- Rolland Stefan: Studjum nad metodą statystycznego badania terytorjalnej jednorodności rynku. Kraków, 1935, str. 74.
- Hełczyński Bronisław: Kupiec i czynności handlowe w świetle polskiego prawa międzynarodowego prywatnego. Kraków, 1935, str. 24.
- Missiuro Włodzimierz: Czynniki ludzki w racjonalizacji pracy. Warszawa, 1936, str. 16.
- Nawrocki Benedykt: Zagadnienie jednolitych metod ustalania kosztów własnych. Warszawa, Wyd. Ligi Pracy, 1936, str. 34.
- Paszkowicz Hanna: Rachunkowość podwójna w świetle algebry. Poznań, Druk. Uniw. Pozn., 1936, str. 34.
- Sand Herbert: Amortyzacja w rozumieniu gospodarzem i podatkiem. Łódź, Nakł. autora, 1936, str. 35.
- Scheffs Marcell: Bilans kupiecki i podatki. T. I. Warszawa, Zw. Księgowniczych w Polsce, 1936, str. 176.
- Wojnarowicz Stanisław: Zarządzanie na podstawie norm i wzorców w zastosowaniu do przedsiębiorstw miejskich. Warszawa, 1935.
- L'Organisation scientifique d'un grand magasin et son influence sur les relations industrielles. Genf, 1935, str. 33.
- Trossen Joseph: Etude d'économie industrielle. Le calcul des prix de revient industriel spécialement au point de vue du degré d'exploitation. Luxembourg, Luja-Befort, 1935, str. 200.
- Golzio Silvio: La statistica nella gestione delle imprese. Roma, Federazione naz. fase, dirigenti aziende industriali, 1935, str. 62.
- Asztely Alexander: Die optimale Betriebsgrösse und die sie bedingenden Kosten-, Ertrags- und Risikoverhältnisse. Eine betriebswirtschaftliche Studie. Wien, Holzhausen, 1936.
- Bauer Clemens: Unternehmung und Unternehmungsformen im Spätmittelalter und in der beginnenden Neuzeit. Jena, Fischer, 1936, str. 184.
- Betriebswirtschaftlicher Literatur-Führer. Hrsg. vom Verband Dt. Diplom-Kaufleute. Berlin, Dt. Betriebswirt.-Verlag, 1936, str. 362.

- Bores Wilhelm: Konsolidierte Erfolgsbilanzen und andere Bilanzierungsmethoden für Konzerne und Kontrollgesellschaften. Leipzig, Gloeckner, 1935, str. 244.
- Ellenbogen Kaiman: Das Problem der Selbstkostenermittlung im Bankbetriebe. Wien, 1934, str. 40.
- Fehrmann Erich: Die Geschäftsspartenkalkulation im Kreditbankwesen. Berlin, D. Betriebswirt, 1936, str. 187.
- Fischer Hans: Marktanalyse und Absatzorganisation. Berlin, Dt. Betriebswirtsch.-Verlag, 1935, str. 195.
- Goldschmidt Hans: Die Formen der Selbstkostenrechnungen industrieller Betriebe. Dargest. in Abhängigkeit von d. Rechnungszweck u. d. Fertigungsform. Berlin, 1935.
- Heissmann Ernst: Die Rentabilität von Wertpapieren und ihre Bedeutung für die Kapitalanlagen von Versicherungsunternehmungen. Berlin, Heymann. Wien, Oesterr. Wirtschaftsverlag, 1935, str. 35.
- Herbst Günther: Die Betriebsstruktur der landwirtschaftlichen Kreditgenossenschaften dargestellt an Hand d. Verhältnisse in d. Provinz Sachsen. Borna, Noske, 1935, str. 98.
- Junge Fritz: Inhaberpapiere, Namenspapiere, und Bucheffekten. Ein betriebswirtschaftl. Beitr. zur Frage d. anonymen Kapitals. Berlin, Dt. Betriebswirtsch.-Verl., 1935, str. 118.
- Lehrer Karl: Der Bilanzvergleich. Grundlagen, Voraussetzungen, Ziel, Methode, Bedeutung und Grenzen. Berlin, Junker und Dünnhaupt, 1935, 8. 310.
- Lencer Rudolf: Betriebliche Sozialpolitik in den Versicherungsunternehmungen. Leipzig, Meiner, 1936, str. 43.
- Löffelholz Josef: Geschichte der Betriebswirtschaft und der Betriebswirtschaftslehre. Altertum-Mittelalter-Neuzeit. Stuttgart, Poeschel, 1935, str. 376.
- Löwhoet Alfred: Die Wechselbeziehungen zwischen Konjunktur und Einkaufspolitik. Wien, Reiter, 1935, str. 36.
- Maikowski Alfons: Das Betriebsrisiko als politisches Problem und seine Lösung. Berlin, Sprengler, 1935.
- Mihailescu Petre: Das Studium der Kurve der Selbstkostenrechnung. Freiberg, 1935.
- Nicklisch H.: Betriebsleistung und Betriebsertrag neben Unternehmerleistung und Unternehmerertrag in der Buchhaltung. Berlin, 1936.
- Robinson Edward: Betriebsgrösse und Produktionskosten. Wien, Springer, 1936, str. 177.
- Rohrbeck Walter: Die Versicherungsunternehmung, ihr wirtschaftlicher Sinn und ihr organisatorischer Aufbau. Leipzig, Meiner, 1936, str. 47.
- Rössle Karl: Buchhaltung und Bilanz. Berlin-Lichterfelde, Wiehert, 1936, str. 438.

- Schwab Helmut: Die wirtschaftlichen Reserven unter bes. Berücks. der Unternehmungsreserven. Erlangen-Bruck, Krahl, 1935, str. 75.
- Schramm Walter: Die betrieblichen Funktionen und ihre Organisation. Berlin, de Gruyter, 1936, str. 97.
- Spilles Engelbert: Organisation einer gemischten Handelsunternehmung. München, 1936, str. 118.
- Schwytzer Hans: Die Kontrolle im Bankbetrieb. Dargest. auf Grund des Geschäftskreises einer mittlern Lokalbank in der Schweiz. Lachen, Kessler, 1935, str. 211.
- Urban Gertrud: Die industrielle Absatzorganisation. Würzburg, Tritsch, 1936, str. 132.
- Willener Alfred: Der Einfluss der Steuern auf die Erträge und die Bilanz von Aktiengesellschaften. Zürich, Verl. d. Schweizer. Kaufm. Vereins, 1936, str. 76.
- Wünsch Guido und Rühle Hans: Messgeräte im Industriebetrieb. Berlin, Springer, 1936, str. 315.
- Lloyd-Dodd F. and Lynch B.: Organisation and administration of industry. Forew. by I. Milne Barbour. London, Pitman, 1935, str. 515.
- Pyle John: Marketing principles; organization and policies. Rev. ed. New York, Mac Graw Hill, 1936, str. 791.
- Schell Edwin: Administrative proficiency in business. London, Mac Graw Hill, 1936, str. 292.

II. UMIEJĘTNOŚCI HANDLOWE

TECHNIKA HANDLU, TECHNIKA RACHUNKOWOŚCI PRZEDSIĘBIORSTW ZAROBKOWYCH, PAŃSTWOWEJ I KOMUNALNEJ, TOWAROZNAWSTWO, TECHNOLOGIIA, REKLAMA HANDLOWA, STENOGRAFIA ITP.

- Borkowski Feliks: Zarys techniki handlu zbożem. Warszawa, 1936, s. 70
- Dobrodziej A.: Uproszczone księgi handlowe dla przedsiębiorstw handlowych i przemysłowych. Łódź, 1936, str. 33.
- Muszkowski Jan: Handel księgarski. Warszawa, 1936, str. 8.
- Siwoń Bolesław: Rachunkowość bilansowa. Lwów, Wyd. Wyższej Szkoły Handlu Zagranicznego we Lwowie, 1936, str. 24.
- Szczygielski Adam: Dowód z ksiąg handlowych. Warszawa, 1936, s. 41.
- Wańkiewicz W.: Przewodnik handlowy po Stanach Zjednoczonych. Warszawa, Druk. Polska, 1936, str. 43.
- Laureys H.: La technique de l'exportation. Montreal, Lévesque, 1935, s. 345.
- Baron Otto: Das Ratengeschäft. Berlin, Heymann. Wien, Oesterr. Wirtschaftsverlag, 1935, str. 86.

- Barczewski Max: Kompensationsgeschäfte im Rahmen der Kontingenzpolitik. Berlin, Junker und Dünnhaupt, 1936, str. 200.
- Behre Gustav: Schrift, Farbe und Form in der Reklamegestaltung'. München, Callwey, 1936, str. 119.
- Bringmann George: Der Liferantenkredit als Mittel der Absatzpolitik in betriebswirtschaftlicher Beleuchtung. Wien, 1936, str. 94.
- Budedeberg Theodor: Der Warenhausbegriff. Stuttgart, Poeschel, 1936, str. 31.
- Findeisen C. u. Grossmann H.: Grundriss der Handelswissenschaft. Leipzig, Gehlen, 1936, str. 300.
- Hartwig Götz: Untersuchung über die Bedeutung des mechanischen Warenverkaufs für die Volkswirtschaft unter Zugrundelegung des europäischen Automatenwesens. Berlin—Charlottenburg. Hoffmann, 1936, str. 117.
- Henn Heinrich: Die Bilanzierung der Versicherungs-Aktiengesellschaft. Gießen, Seibert, 1936, str. 87.
- Lindner Werner: Aussenreklame. Ein Wegweiser in Beispiel und Gegenbeispiel. Berlin, Metzner, 1936, str. 112.
- Maas René: Die Auswertung des betrieblichen Rechnungswesens in der Sägewerkindustrie. Untersuchung zur Selbstkostenrechnung kurzfrist. Erfolgrechnung und Bilanz. Speyer am Rhein, 1935, str. 159.
- Mehling Alfred: Werbung und Wirtschaft. Bd. 1. — 1. Grundlagen d. Wirtschaftswerbung. Wesen, Werden, Wert und Mittel d. Wirtschaftswerbung. Dresden, Ehlermann, 1936, str. 132.
- Reinhardt Fritz: Betriebsprüfung und Wareneingangsbuch. 2. verb. u. erg. Auflage. Berlin, Industrieverl. Spaeth und Linde, 1936, str. 296.
- Reinhardt Fritz: Buchführung, Bilanz und Steuern. Lehr- und Nachschlagewerk. Bd. 1. Berlin, Industrieverl. Spaeth und Linde, 1936, str. 216.
- Schmidt Alfred: Die Werbung in der grossen Lebensversicherung. Leipzig, Meiner, 1936, str. 48.
- Tewaaq Carl: Das Anderkonto. Berlin, Hayn, 1935, str. 55.
- Tobler Hans: Der Betriebsvergleich im Einzelhandel. Luzern, Brunner-Schmidt, 1935, str. 112.
- Zimmermann Walter: Der Weg zum Verkaufserfolg. Prakt. Winke f. d. Geschäftserfolg im Einzelhandel. Berlin, Industrie und Handelskammer, 1935, str. 30.
- Edwards Charles and Howard W.: Retail advertising and sales promotion. New York, Prentice Hall, 1936, str. 786.
- Santage Charles: Advertising, Theory and practice. Chicago, Business Pub., 1936, str. 632.

III. SZKOLNICTWO I ZAGADNIENIA POKREWNE

SZKOŁY ZAWODOWE, WYBÓR ZAWODU, PSYCHOTECHNIKA I PSYCHOMETRIA, ETYKA HANDLOWA, SPOŁECZNE I NARODOWE ZNACZENIE FACHOWEGO KUPCA ORAZ PRACOWNIKA PRZEMYSŁOWEGO, ABSOLWENCI SZKÓŁ HANDLOWYCH A KOMERCJALIZACJA WSI ITP.

- Kl arner Czesław: W sprawie szkolnictwa zawodowego. Warszawa, 1936, s. 31
- Kotowicz J. i Cyruliński K.: Praktyki sklepowe młodzieży szkół handlowych. Warszawa, Wyd. Izba Przemysłowo-Handlowa w Warszawie, 1936, str. 32.
- Kozakówna Lidja: Kształcenie młodzieży do handlu według systemu Baty. Kraków, 1936, str. 47.
- Program nauki w szkołach przysposobienia administracyjno-handlowego. Warszawa, Państwowe Wydawnictwo Książek Szkolnych, 1936, str. 55.
- Wskazania do programu nauki w szkołach przysposobienia kupieckiego drugiego stopnia. Warszawa, Państw. Wyd. Książek Szkoln., 1936, s. 108
- Doan R. and Foley G.: Increasing personel loan business. Cambridge, Mass., Bankers Pubi. Co., 1936, str. 112.

D. Dział samorządowy

I. SAMORZĄD TERYTORIALNY

- i. Teoria, historia, specjalne rozprawy teoretyczne, zagadnienia ustrojowe, organizacja, sprawy^ urzędnicze, ogólna polityka komunalna, statystyka miejska.*

Hausner R.: Województwo Stołeczne (Wnioski i projekty); Warszawa, Gazeta Administracji, 1936, str. 46.

Praca Hausnera zawiera zestawienie projektów i wniosków, dotyczących problemu organizacji Województwa Stołecznego, które ukazały się do końca kwietnia 1936 r. Za punkt wyjścia służy autorowi rządowy projekt ustawy o utworzeniu województwa stołecznego z 13. III. 1936 r. (druk Nr 112), który — jak wiadomo — ma na celu utworzenie województwa stołecznego, złożonego z terytorium miasta st. Warszawy i części obszaru podstołecznego jako terytorialnej jednostki administracji ogólnej, a zarazem wojewódzkiego związku samorządowego. Autor wspomina więc o ustawie „tymczasowej” z 2. VIII. 1919 r. o organizacji władz administracyjnych II instancji (Dz. Praw Nr 65 poz. 395), o wnioskach posła Erdmana

(w latach 1921 i 1922) i o pracach tzw. Komisji Trzech w 1925 r. Streszcza zasady projektów Starzyńskiego z 1928 r., J. Suskiego z 1929 r. i Dra Laingroda z 1931 r. Dłużej zatrzymuje się nad pracami Komisji dla Usprawnienia Administracji przy Prezesie Rady Ministrów, która zaprojektowała dla stolicy Państwa region stołeczny i region warszawski, i opinią J. Strzeleckiego, który uważa za konieczne zgrupowanie już obecnie w jednym samorządzie wojewódzkim wszystkich miejscowości, które według dzisiejszych przewidywań mogą być w przyszłości potrzebne do należytego rozwoju stolicy. Streszcza ponadto opinie Dra K. Windakiewicza i Dra St. Bukowieckiego, którzy przemawiają za ustanowieniem osobnego województwa miejskiego (grodzkiego), będącego równocześnie jednostką wojewódzkiego samorządu terytorialnego. Po przytoczeniu opinii Dra Dalbora, inż. St. Downarowicza, T. Toeplitza, złożonych Komisji dla Usprawnienia Administracji Publicznej w latach 1930 i 1931, autor podkreśla zasady projektu ustawy o ustroju województwa stołecznego i gminy m. st. Warszawy, opracowanego przez Dra K. Windakiewicza, J. Strzeleckiego i St. Podwińskiego i ogłoszonego w nr. 3—4 „Samorządu Terytorialnego”, rok 1932.

W końcu autor wspomina jeszcze o najnowszych pracach wzgl. artykułach Edw. Strzeleckiego, M. Porowskiego oraz Dra Jaroszyńskiego z 1936 r.

Dokoła projektów Komisji dla Usprawnienia Administracji i rządowego toczy się szeroka i nieraz gorąca dyskusja. Ścierają się dwa zasadnicze prądy. Jedni chcą, by województwo stołeczne obejmowało tylko stolicę. Drudzy natomiast są zdania, że województwo stołeczne winno obejmować oprócz stolicy również i szeroki pierścień z okalających stolicę powiatów ziemskich. Dobrze więc się stało, że Hausner zebrał w formie streszczonej odnośne materiały. Praca jego pozwala szerszemu ogółowi orientować się w panujących w tej sprawie poglądach.

Tomasz Nowicki (Poznań)

L e c h o w i c z T.: Emerytalny światopogląd na odcinku samorządu terytorialnego. Warszawa, Dom Książki Polskiej, 1936, str. 32-

Księżeczka nie zajmuje się teorią „światopoglądu emerytalnego” ani kwestią, jaką „światopogląd” ten odgrywa rolę w samorządzie terytorialnym, lecz zestawia przerosty praktyki emerytalnej w samorządzie miasta Warszawy. Wykazuje na przykładach, jak szafowano emeryturami na podstawie ultraliberalnego statutu i jeszcze liberalniejszej interpretacji jego.

Krytykę tej praktyki, umocnioną dowodami, czyta się z zaciekawieniem. Osiągamy z niej wyraźną naukę, jak nie powinno być.

Gwałtowny rozrost wydatków miasta Warszawy na emerytury jest silnym memento dla wszystkich samorządów. Tyle można przyjąć z pracy p. Lechowicza. Autor jednakże uważa samorząd miasta Warszawy jako „najbardziej typowy”, co jest oczywistym błędem, oraz wysuwa ogólne wnioski o centralizacji ubezpieczeń emerytalnych pracowników samorządowych, na którą godzić się mogą tylko te miasta, które obciążą się nadmiernie świadczeniami emerytalnymi, wnioski w tym związku nieuzasadnione.

Zygmunt Zaleski (Poznań).

- Bigo T.: Samorząd terytorjalny w nowej konstytucji. Lwów, Zakład im. Ossolińskich, 1936, str. 19.
- Bregman L.: Zagadnienie regionu warszawskiego. Warszawa, Samorząd Miejski, 1936, str. 22.
- Pawlikowski K.: Postępowanie nakazowe karno-administracyjne władz gminnych. Kamionka Strumilowa, 1935 .
- Ryohliński St.: Województwo stołeczne: jego obszar i zadania. Warszawa, Samorząd. Inst. Wyd., 1936, str. 27.
- Rychliński St.: Warszawa jako stolica Polski. Warszawa, Zarząd Miejski, 1936, str. 189.
- Strzelecki J.: Granice woj. stołecznego. Warszawa, Samorządowy Instytut Wyd., 1936, str. 20.
- Tchou Pao-Tien: Les principes généraux de l'autonomie locale dans la Chine actuelle. Lyon, 1935, str. 111.
- Albrecht W.: Neues Gemeinderecht, 2. Aufl. 1936, str. 89, 1,80 M.
- Deppe W.: Diplom - Kommunalbeamter: die Verwirklichung des national-sozialistischen Leistungsprinzip in der Gemeindeverwaltung. Petershagen, Galle, 1936, str. 45, 2,20 M.
- Fankhauser St.: Das Stadtrecht der Landeshauptstadt Innsbruck v. 1935 J. Innsbruck, Sozialwiss. Arbeitsgemeinschaft, 1936, str. 71, 1,80 M.
- Friedrichs K.: Aufgaben d. deutschen Gemeinden. Berlin, Neuer Kommunalverl., 1936, str. 111, 4 M.
- Deutsche Gemeindeordnung v. 20. I. 1935. Karlsruhe, Booberg, 1936, str. 543, 8,50 M.
- Hessel A. u. Derschau B.: Gemeinden u. d. Wirtschafts-Werbung. München, Verl. f. Verwaltungspraxis, 1935, str. 99, 3 M.
- Hild K.: Die Verpflichtungs- u. Verfügungsgeschäfte d. Gemeinde. Emsdetten, Lechte, 1936, str. 40, 2,40 M.
- Küehenhoff u. Berger: Deutsche Gemeindeordnung v. 30. I. 1935. Berlin, de Gruyter, 1935, str. 499, 9 M.

- Nischk K.: Der Gemeindebeamte im III. Reich, 4. Aufl. Leipzig, Rosenberg, 1936, str. 496, 10 M.
- Rechenberg Fr.: Die günstigste Stadtgrösse. Berlin, Deyhle, 1936, str. 90.
- Schönebeck H.: Das geltende Kommunalbeamtenrecht. Berlin, Kommunalschriften-Verl. 1936, str. 168, 5,10 M.
- Sommer W.: Die NSDAP u. die Gemeinde. München, Kommunalschriften-Verl., 1935, str. 24, 0,70 M.
- Steimle Th.: Leitfaden d. Kommunal Wissenschaft u. Kommunalpraxis. Berlin, Hobbing, 1936, str. 202, 5,60 M.
- Steffen Fr. K.: Das Berliner Stadtverfassungsrecht. Berlin, Heymann, 1936, str. 254, 16 M.
- Weidemann J.: Schriften zur deutschen Gemeindepolitik, Bd. 2. München, Eher, 1936.
- Carpenter W. S.: State a. local government in the U. S. A. New York, Crofts, 1935, str. 354.
- Elford E.: Organization a. administration of a municipal engineer a. surveyor's department. London, Pitman, 1936, str. 245.
- Greer S.: Outline of governmental organization within the cities of London, Paris a. Berlin, with explanatory charts. New York, Inst. of Pub. Adm., 1936.
- Hasluck E. L.: Local government in England. London, Cambr. Un. Press, 1936, str. 372, 12 s. 6 d.
- Hoan D. W.: City government; the record of the Milwaukee experiment New York, Harcourt, 1936, str. 376.
- Macdonald A. F.: American city government a. administration. New York, Crowell, 1936, str. 786, 3,75 \$.
- Page H. R.: Co-ordination a. planning in the local authority. London, Manchester Un. Pr., 1936, str. 444, 12 s. 6 d.
- Rankin R. B.: Guide to the municipal city of New York. Brooklyn, Eegle Lib., 1936.
- Stason E. B.: Cases on municipal corporations. St. Paul, West, Pub. Co., 1935, str. 761.
- Gabriele A.: Manuale di amministrazione e contabilità comunale. Empoli, Nocchioli, 1936, str. 446, 37 L.
- Guerra A.: Il manuale per l'amministrazione locale, II ed. Napoli, Pietrola, 1936, str. 499, 25 L.

2. *Przedsiębiorstwa komunalne, zakłady użyteczności publicznej, szkolnictwo, opieka i szpitalnictwo, budownictwo.*

- Bajkiewicz J.: Projektowanie dróg. Warszawa, Samorządowy Instytut Wyd., 1936, str. 88.

- Filipkowska-Szempelińska J.: Zadania i organizacja sieci publicznych bibliotek. Warszawa, Wyd. Zw. Powatów R. P., 1936, str. 33.
- Gminne biblioteki publiczne. Warszawa, Cenitr. Tow. Org. i Kółek Roln., 1936, str. 15.
- Gorzuchowski St.: Geneza i funkcje osiedli typu miejskiego. Warszawa, Samorządowy Instytut Wyd., 1936, str. 11.
- Górski K.: O zaopatrywaniu ludności w wodę: Studnie i wodociągi. Warszawa, Wyd. Stow. Gospodarki Wodnej w Polsce, 1936, str. 115.
- Hełm-Pirgo M.: Referat ogólny na I Zj. Delegatów Miast Polskich w sprawę wykonywania nadzoru budowlanego. Lwów, 1936, str. 5.
- Jagłowski A.: Opieka społeczna na terenie miasta Łucka w 1934/35. Łuck, 1935, str. 205.
- Janiczek J.: Rola państwa i samorządu w realizacji krajowej sieci bibliotecznej. Warszawa, 1936, str. 13.
- Kołodczek M.: Stan sanitarny m. Katowic. Warszawa, Pamiętnik X Zj. Higienistów Polskich, 1936, str. 24.
- Stypułkowski St.: Organizacja i administracja wielkomiejskiego ośrodka zdrowia. Warszawa, Min. Op. Społ., 1936, str. 421.
- Friedrichs K.: Das Recht d. Versorgungsbetriebe. Berlin, Neuer Kommunalverl., 1935, str. 126, 2,80 M.
- Gisbertz W.: Das deutsche Kleinsiedlungsrecht. Berlin, Kohlhammer, 1936, str. 333, 5,80 M.
- Hesse W.: Die Neugestaltung d. Wohnungswesen in d. Stadt Liverpool, als ein Beispiel f. d. Massnahmen zur Beseitigung d. Wohnungsnot in England. Dresden, Gittel, 1935, str. 58.
- Konrad E.: Die kommunale u. genossenschaftliche Elektrizitätsversorgung im rechtsrheinischen Bayern. München, Voglieder, 1936, str. 124, 4,50 M.
- Hegemann W.: City planning and housing, V. 1. New York, Architectural Bk. Pub., 1936, str. 280, 3,75 \$.
- Hickerson Th. F.: Highway surveying and planning, 2 ed. New York, str. 433, 3,50 \$.
- Jennings W. S.: The law of housing. London, Knight, 1935, str. 694.
- Mac Namara K.: BiMiography of planning, 1928—1935. Cambridge Mass., Harward, 1936, str. 241, 3,50 \$.
- Reid M. G.: Status of town and village housing in Yova. Y ovari, Agrici Experiment Station, 1935, str. 173.

3. *Finanse komunalne, polityka finansowa, budżety, ogólna gospodarka komunalna.*

H o r o d y ń s k i Włodzimierz: Strona finansowa i gospodarcza rządowego projektu ustawy o administracji samorządowej w Województwie Stołecznym. Warszawa, Samorząd Miejski, 1936, str. 10.

Autor zastanawia się w swej pracy nad skutkami, które może wywołać zaprojektowana wielka reforma ustroju stolicy i okolicznych powiatów dla finansów st. m. Warszawy. Nad tym tak ważnym zagadnieniem uzasadnienie projektu ustawy z 1936 r. przechodzi krótko do porządku dziennego.

Z chwilą stworzenia wojewódzkiego związku samorządowego należy się spodziewać, że ta nowa organizacja publiczno-prawna dla uporządkowania zaniedbanych stosunków regionalnych będzie musiała w znacznym stopniu korzystać z funduszy stolicy. Podstołeczne związki samorządowe bowiem — żyjące w znacznej mierze z subwencji — są na poważniejsze inwestycje zbyt ubogie. Przy rozdzieleniu natomiast funduszy na cele własne stolicy byłaby często pominięta, ponieważ potrzeby regionu podstołecznego są o wiele gwałtowniejsze, aniżeli potrzeby stolicy.

Za dalsze niebezpieczeństwo gospodarcze dla Warszawy uważa autor przewidzianą w art. 19—22 omawianego projektu możliwość legalnego wywłaszczenia — faktycznie ewentl. bez odszkodowania — stolicy na korzyść wojewódzkiego związku samorządowego z posiadanych przedsiębiorstw użyteczności publicznej. Obecna chwila nie jest odpowiednią do radykalnego oparcia finansów regionalnych na zasobach stolicy, która w pierwszej linii musi zmobilizować wszystkie siły gospodarcze, by nadać Warszawie charakter godny stolicy wielkiego Państwa. Po spełnieniu tego pryncypalnego zadania dopiero będzie można myśleć o zaopiekowaniu się kosztem Warszawy regionem podstołecznym.

Zdaniem autora sama reforma organizacyjna nie rozwiąże problemu, jeżeli nie zostanie poparta przez gruntowne zreformowanie finansów regionalnych. Wszelka akcja powinna się narazie ograniczyć do uzdrowienia finansów samorządów regionalnych, by w zasadzie mogły wykonywać swe zadania administracyjne przede wszystkim własnym wysiłkiem.

W czasie obecnie toczącej się dyskusji na temat reorganizacji samorządu stołecznego cenna praca autora zasługuje na specjalną uwagę. Wskazuje on jasno i wyraźnie na niebezpieczeństwa gospodarcze dla stolicy Państwa w razie wprowadzenia projektu w obec-

nej formie w życie. W dzisiejszym zaś kryzysie momenty gospodarcze winny być bardzo silnie akcentowane i głęboko rozważane.

Tomasz Nowicki (Poznań)

Sułkowski Antoni, dr: Oddłużanie samorządu w teorii i praktyce. Warszawa, Dom Książki Polskiej, 1936, str. 44.

Praca jest poświęconą jednemu z najpilniejszych zagadnień doby obecnej, a mianowicie oddłużaniu samorządu.

W I części przedstawia autor krytycznie ogólne zarysy rozp. Prezyd. Rz. P. z 24. X. 1934 r. (Dz. U. Nr 94 poz. 846) o poprawie gospodarki i finansów związków samorządowych w brzmieniu rozp. z 14. XI. 1935 r. (Dz. U. Nr 82 poz. 506). Zdaniem jego wymienione rozporządzenie nie odznacza się ani systematycznością w układzie poszczególnych przepisów, ani jasnością ich treści, ani też doborem odpowiednich określeń na oznaczenie pewnych nowowprowadzanych instytucyj prawnych. Skutkiem tych braków jest ono w praktyce często mylnie interpretowane.

Bolączki, wynikające z działalności organów oddłużeniowych, omawia autor w II części swej pracy. Z powodu zbyt wielkiej ilości wniosków o oddłużenie (dotąd około 1000) Komisje nie potrafią odpowiednio zbadać dostarczonych im materiałów faktycznych, skutkiem czego bardzo często przeprowadzają oddłużenie samorządów bez istotnej potrzeby — z oczywistą krzywdą wierzycieli. Zdarzają się m. i. również wypadki, że Komisje wychodzą znacznie poza granice wniosków samorządów. Głównie jednak chodzi autorowi o stałe preferowanie przez Centralną Komisję Oddłużeniową wierzycieli prywatno-prawnych samorządów w stosunku do ich wierzycieli publiczno-prawnych (a zwłaszcza instytucyj ubezpieczeń społecznych), co ze stanowiska ogólnej polityki gospodarstwa społecznego należy uważać za niesłuszne, a ponadto za niezgodne z przepisami omawianego rozporządzenia. Autor przypisuje tę niewłaściwą praktykę fałszywej interpretacji art. 14 ust. 2 pkt. 3, mówiącego o „ulgach” w spłacie zobowiązań samorządów wobec Skarbu Państwa, funduszów państwowych, instytucyj ubezpieczeń społecznych itp. Centralna Komisja dla braku bliższego określenia interpretuje pojęcie to za szeroko i stosuje w konkretnych sprawach wszystkie środki oddłużenia, przewidziane w art. 18, a więc również umorzenie (częściowe lub całkowite) długu, obniżenie odsetek itp. Zdaniem autora słowo „ulgi” może oznaczać nic innego, jak tylko czasowe odraczenie płatności zobowiązań bez równoczesnego prawa naruszania ich treści i istoty. Stanowisko swoje uzasadnia ponadto argumentami interpretacji logicznej i historycznej oraz przesłankami porównawczymi.

Uwagi autora są bardzo ciekawe i logicznie przeprowadzone. Oświeclają one po raz pierwszy krytycznie działalność organów od-
 dłużeniowych dla związków samorządowych. Poruszone zagadnienia
 są tak poważne, że dla dobra sprawy powinny być przedmiotem
 szerszej dyskusji. T. *Nowicki* (Poznań)

Barès G.: Les mystères des binances communales. Viennes, Martin, 1936,
 str. 63.

Raiga E. et Félix M.: Le régime administratif et financier du départe-
 tement de la Seine et de la ville de Paris. Paris, Rousseau, 1936, str. 783
 i 400.

Tétreau J.: Les régies municipales: Législation, fonctionnement, jurispru-
 dences. Paris, Sirey, 1936, str. 359.

Die Gemeindefinanzen in der Wirtschaftskrise. Bearb. im Statist.
 Reichsamt. Berlin, Verlag f. Sozialpolitik, Wirtschaft u. Statistik, 1936,
 str. 167, 56 M.

Loschelder W.: Das Finanzrecht d. preussischen Gemeinden, Ämter
 u. Kreise, 2. Aufl. Berlin, Deutscher Gemeindeverl., 1936, str. 92, 2 M.

Marder K.: Das Gemeindevermögen. Berlin, Kohlhammer, 1936, str. 55,
 2,40 M.

Scherer E.: Das gemeindliche Kassen- u. Rechnungswesen mit Buchungs-
 u. Abschlussbeispielen. Berlin, Dt. Gemeinde-Verl. 1935, str. 98, 1,80 M.

Symanczyk K.: Das britische Kommunalfinanzwesen m. Berücks., d.
 Staats- u. verwaltungsrechtlichen Grundlagen. Breslau, Vater, 1935, str. 160.

Wimmer R. u. Holzfeind J.: Die Landes- u. Gemeindeabgaben Nie-
 derösterreichs. Wien, Landesmannschaft Niederösterreich, 1935, str. 340.

Zeller Fr.: Gemeindliches Kostenwesen in Bayern nach d. Stande v. 1. IV.
 1936. München-Berlin, Kommunalchriften-Verlag, 1936, str. 37, 0,86 M.

Anderson W.: Local government a. finance in Minnesota. Minnenpolis,
 Univ. Press, 1935, str. 355.

Hillhoue A. M.: New sources of municipal revenue. Chiacago, Municipal
 Finance Off., 1035, str. 78.

Rainsfold W. B.: Local government accounting a. finance. London, Sweet
 a. M., 1936, str. 2791, 25 s.

Tenner S.: Municipal finance legislation. Chicago, Pub. Admin. Service,
 1935, str. 44.

Whyte W.: Financing New York City. Philadelphia, Am. Acad, of polit.
 a. soc. science, 1935, str. 70, 0,50 \$.

Repaci F. A.: Le finanze dei communi, delle provincie e degli Enti Corpo-
 rativi. Torino, Einaudi, 1936, str. 332, 40 L.

II. SAMORZĄD GOSPODARCZY I SAMORZĄD PRACY

Teoria, historia, specjalne rozprawy teoretyczne, Izby gospodarcze, Izby pracy.

- Korgowd L.: Zagadnienie nadzoru izb pracy nad związkami zawodowymi. Lublin, Prąd, 1936, str. 19.
- Paroli T.: Izby pracy. O potrzebie utworzenia izb pracy, ich celach, zadaniach etc. Lublin, Lubelska Rada Okręgowa Unii Zw. Z. Prac. Umysł., 1936, str. 31.
- Devrient R.: La corporation en Suisse. Paris, Attinger, 1935, str. 122, 12 fr.
- Die Syndikate Berufsorganisation u. d. korporative System in Italien. Roma, Operaia Romana, 1935, str. 164.
- Elleringmann R.: Begriff u. Wesen d. körperschaftlichen Selbstverwaltung. Berlin, Verl. f. Sozialpolitik, Wirtschaft u. Statistik, 1936, str. 148, 5,40 M.
- Halper E. A.: Der beruf ständische Aufbau d. Wirtschaft im ausserdeutschen Europa um d. Jahreswende 34/35. Greifswald, Adler, 1936.
- Kasper R.: Das Arbeitsrecht. Karlsbad, Frank, 1936, str. 23, 1 kor.
- Schmidt A.: Der ständische Staat u. seine Verwirklichung in Deutschland u. Italien. Hamburg, Evert, 1935, str. 100.
- Schüttauf A. W.: Die Sozialverfassung zwischen Freiheit u. Bindung. Begründung d. Ständeprinzips n. H. Pesch u. O. Spann. Leipzig, Uniw. Verl., 1936, str. 90.
- Frisella Vela G.: Sindacati e teoria del prezzo corporativo. Catania, Studio Editoriale Moderno, 1936, str. 152, 10 L.
- Feroci V.: Diritto sindacale e corporativo, V ed. Milano, Mondadori, 1936, str. 320, 15 L.
- Zanobini G.: Corso di diritto corporativo. Milano, Giuffrè, 1936, str. 346, 40 L.

E. Dział socjologiczny

Od redakcji działu socjologicznego.

Ilość publikacji z zakresu socjologii wzmożła się w Polsce w ostatnich dwóch latach bardzo wyraźnie. Tętno myśli socjologicznej zaczyna u nas znowu dorównywać tętnu przedwojennej twórczości polskiej w tej dziedzinie. Można by już nawet ryzykować twierdzenie, że je przewyższa. Wiele przejawów zdaje się świadczyć, że twórczość socjologiczna w Polsce weszła w okres rosnącej „prosperity”. Obok świetnie i żywo redagowanego (przez

doc. dr J. Chałasińskiego) „Przeglądu Socjologicznego” przynoszącego w każdym zeszycie bardzo cenne niejednokrotnie i dobrze naukowo postawione przyczynki i rozprawy, ukazało się w tym czasie również sporo publikacji w formie książkowej. Obok twórczości rodzimej zaczynają również pojawiać się tłumaczenia dzieł socjologicznych z języków obcych, chociaż stwierdzić należy, że w dziedzinie przekładów nie widać jak dotąd żadnej idei przewodniej, żadnego zrozumienia istotnych potrzeb, żadnego odczucia prawdziwej wartości naukowej zarówno u tłumaczy jak i u wydawców; wszystko tu — przynajmniej na razie — zależy od przypadku, od „widzi mi się” a przede wszystkim od panującej mody, czy też przypuszczalnej koniunktury na rynku czytelnicy. Znajdują się w Polsce wydawcy na wartościowy zapewne ale niezbyt jeszcze u nas potrzebny „Wszehideał” R. M. *Holzaphela*, tłumaczy się i wydaje już niemal tuzinami — zapewne na użytek starych pańien wyżywających się zastępczo w intelektualizowaniu — dość ckliwą i naiwną w gruncie rzeczy publicystykę B. *Russella* skądinąd głębokiego i subtelnego filozofa. Nie może natomiast żaden z polskich wydawców zdecydować się na wydanie przekładu ani A. *Vierkanda*: „Gesellschaftslehre”, ani L. v. *Wiesego*: „System der allgemeinen Soziologie”, ani R. *Müller-Freienfelsa*: „Allgemeine Sozial- und Kulturpsychologie”, chociaż każde z tych dzieł, przełożone na język polski, przyczyniłoby się walnie do podniesienia u nas kultury socjologicznej u tzw. inteligencji. Wstrzymuje się od tego nawet „Biblioteka Pedagogiczna”, mimo że socjologia w kołach pedagogów jest równie modna jak mało znana i gruntownie nierozumiana.

Mnożąca się ilość publikacji utrudnia równoległe informowanie o ich wartości Czytelników „Ruchu”, zważywszy szczupłe ruiny naszego działu socjologicznego. Opóźnienia w recenzowaniu będą więc nieuchronne. Pragnąc możliwie zmniejszyć ujemne strony tej przykrej konieczności będziemy odtąd w przyszłości omawiać przede wszystkim prace najbardziej wartościowe i doniosłe, stojąc na stanowisku niestety słusznym, że co mało lub nic warte i tak się samo rozlezie wśród polskich czytelników, którym zepsuć jakże rzadką przyjemność darzenia kogoś niepotrzebnie uznaniem — byłoby rzeczą zbyt okrutną. Tak rzadko przecież spotykają się z uznaniem dzieła i ludzie naprawdę tego uczucia godni, że aż miło widzieć i słyszeć wokół siebie objawy tych symptomatycznych iluzji. Niechaj rozwiną się te złudy czytelnikom owych dzieł dla prywatnej przyjemności, innym na uciechę — zanim przyjdzie czas je zburzyć. Już teraz jednak chciałbym zwrócić uwagę Czytelników „Ruchu” na dwie prace z zakresu socjolo-

gii ogólnej, prace posiadające znaczenie podstawowe, a mianowicie: wydane przez Polski Instytut Socjologiczny olbrzymie dzieło prof. *Fl. Znanieckiego* „Social actions” (w języku angielskim) oraz wcześniejsze „Ludzie terazniejsi a cywilizacja przyszłości” (wyd. Książnica-Atlas), w którym szczególnie ważny socjologicznie jest rozdział I Cz. II pt. „Osobowość społeczna” (socjologiczna teoria osobowości). Z prac monograficznych zaś na pierwsze miejsce wysunąłbym wcale potężne rozmiarami ale niezmiernie interesujące i żywo napisane dzieło świetnego monografisty doc. dr *J. Chałasińskiego* „Szkoła w społeczeństwie amerykańskim”, wykazujące zależność szkolnictwa amerykańskiego od tamtejszej struktury społeczno-gospodarczej i społeczno-politycznej oraz zachodzących w tej strukturze przeobrażeń; szkoła jest tu przedstawiona jako wytwór grup społecznych, ich walk między sobą, oraz zachodzących w tych grupach przeobrażeń.

Wszystkie trzy prace będą omówione w następnym zeszycie „Ruchu”. W ostatniej chwili, ze względu na brak miejsca, trzeba było również przesunąć do następnego zeszytu recenzję świeżo wydanego dzieła *Prof. Bystronia* pt. „Kultura ludowa”.

Tadeusz Szczurkiewicz (Poznań)

I.

Wydawnictwa zbiorowe, podręczniki i systemy. Historia socjologii i krytyka.

- Aron Raymond: La sociologie allemande contemporaine. Paris, Alcan, 1936, str. 176, 10 fr.
- Böse-Müller Lisi Maria: Der Begriff d. Gemeinschaft in d. Gesellschaftssystem von Rodbertus. Erlangen-Bruck, Krahl, 1936, Str. 50.
- House Floyd Nelson: The development of sociology. New York, Mac Graw-Hill, 1936, str. 464, 4 \$.
- Reine u. angewandte Soziologie. Eine Festgabe für Ferd. Tönnies zu seinem 80. Geburtstage am 26 VII 1935. Leipzig, Buske, 1936, str. 403, 16,50 M.
- Sombart Werner: Soziologie; was sie ist u. was sie sein sollte. Aus: Sitzungsbericht d. Preuss. Akad. Berlin, Akademie d. Wissenschaften; W. de Gruyter in Kommiss, 1936, str. 31, 2 M.
- Sturzo Luigi: Essai de sociologie. Trad. de l'italien, Paris, Bloud et Gay, 1936, str. 252, 20 fr.

II.

Metodologia. Zagadnienia graniczne i ogólne.

- Blumenthal A.: The place of the term „culture” in the social sciences. Hanover, Soc. Pr., 1935, str. 65.

- Bruno Frank J.: The theory of social work. Boston, Heath, 1936, str. 657, 4 \$.
- Elorduy Eleuterio: Die Sozialphilosophie der Stoa. Leipzig, Dieterich, 1936, str. 268, 13,50 M.
- Friend Justins W. a. Feibleiman James: The unlimited community: the possibility of social science. London, Allen and Unwin, 1936, str. 285, 10 szlg.
- Giusso L.: Spengler e la dottrina degli universi formati. Napoli, Ricciardi, 1936, str. 287. (10 lir).
- Günther Hans F. K.: Platon als Hüter des Lebens. Platons Zucht- u. Erziehungsgedanken u. deren Bedeutung für die Gegenwart, 2. Auflage. München, J. F. Lehmann, 1936, str. 79, 2 M.
- Hook Sidney: From Hegel to Marx. Studies in the intellectual development of Karl Marx. London, Gollancz, 1936, str. 336.
- Jackson T. A.: Dialectics: the logic of marxism a. its critics. London, Lawrence and Wishart, 1936, str. 648.
- Koplowitz Ernst Salomon: Über die Abhängigkeit Thomas von Aquins von Boethius u. R. Mose ben Maimon. Kallmünz, Lassleben, 1935, str. 97.
- Martinotti Pietro: Matematica applicata alle scienze sociali. 2 tomy. Milano, Giuffrè, 1936, t. I, str. 313, t. II, str. 335, 64 L.
- Neurath Otto: Le développement du cercle de Vienne et l'avenir de l'empirisme logique. Trad. Paris, Hermann, 1935, str. 59, 10 fr.

III.

Podłoże biologiczne. Warunki zewnętrzne.

- Brooke F. A.: The science of social development. A study in anthropology. London, Watts, 1936, str. 351.
- Charles Enid: The menace of under-population; a biological study of the decline of population growth. London, Watts, 1936, str. 233.
- Darwin Karol: O pochodzeniu człowieka. Przel. M. Ilecki. Warszawa, Biblioteka dzieł naukowych, 1936, str. 267.
- Dembowski Jan: Darwin, Warszawa, „Nasza Księgarnia”, 1936, str. 149.
- Mac Dougall William: Psycho-analysis a. social psychology. London, Methuen, 1936, str. 207.
- Garle Henry Ernst: Social hygiene to-day. London, Allen a. Unwin, 1936, str. 387.
- Grundlagen der Erb- u. Rassenpflege. Berlin, Heymann, 1936, str. 359, 17,60 M.
- Haufe Helmut: Die Bevölkerung Europas. Stadt u. Land im 19. u. 20. Jahrhundert. (Neue deutsche Forschungen. 65). Berlin, Junker u. Dünnhaupt, 1936, str. 244, 10 M.
- Hirschfeld Magnus: Psychologja seksualna. Przel. Taff. Warszawa, „Renaissance”, 1936, str. 222.

- Isenburg Wilhelm Karl: Genie u. Landschaft im europäischen Raum. Berlin, Stargardt, 1936, str. 222.
- Kleindienst Emilie: Bedeutung des Alters der Eltern sowie der Reihenfolge der Geburtenzahl der Kinder für ihre geistige und körperliche Minderwertigkeit. Abdr. aus M. Sehr. f. Kinderheilkunde 64, 1. Berlin, Vogel, 1935, str. 24—47.
- Kosselring Rudolf: Znaczenie psychoanalizy i psychologii indywidualnej we współczesnym systemie wychowawczym. Warszawa, „Głos Ewangelicki”, 1936, str. 46.
- Krause Wolfgang: Die Kelten u. ihre geistige Haltung. Schriften der Königl. Deutschen Gesellschaft zu Königsberg. 12. Königsberg, Gräfe u. Unzer, 1936, str. 47, 1 M.
- Mandel Hermann: Rassenkundliche Geistesgeschichte. Eine einführende Antrittsvorlesung. Leipzig, Heims, 1936, str. 48, 1,40 M.
- Mazurkiewicz Jan: Zaburzenia nerwowe i psychiczne w okresie przekwitania. Odb. z Pamiętnika 8-go Lekarskiego Kursu Wakacyjnego w Ciechocinku—Cieplicy. Warszawa, 1936, str. 25.
- Müller-Frcienfels Richard: Psychologie der Wissenschaft. Leipzig, Barth, 1936, str. 254, 8,40 M.
- Reche Otto: Rasse u. Heimat der Indogermanen. München, J. F. Lehmann, 1936, str. 216, 6,50 M.
- Rhodes Henry T. F.: Genius a. criminal: a study in rebellion. London, Murray, 1936, str. 325.
- Rosenstein J. L.: Psychology of human relations for executives. New York, Mac Graw Hill, 1936, str. 297, 2,50 \$.
- Sollier Paul et Drabs José: La psychotechnique. Introd. à une technique du facteur humain dans le travail. Bruxelles, Comité central ind. de Belgique. Paris, Alcan, 1935, str. 190, 35 fr.
- Somogyi Josef: Begabung im Lichte d. Eugenik. Forschungen über Biologie, Psychologie d. Begabung. Leipzig—Wien, Deuticke, 1936, str. 518, 14 M.
- Young Paul Thomas: Motivation of behavior: the fundamental determinants of human a. animal activity. London, Chapman, 1936, str. 562, 20 szlg.

IV.

Życie społeczne.

- Hansen-Blanke Dora: Die hauswirtschaftliche und Mutterschaftsleistung der Fabrikarbeiterin. Deutsche Akademie für soziale u. pädagogische Frauenarbeit. Forschungen über „Bestand u. Erschütterung der Familie in der Gegenwart” hrg. von Alice Salomon Bd. XII. Eberswalde, Verlagsgesellschaft R. Müller, 1933, str. 40.

W serii prac monograficznych wychodzących pod redakcją p. Al. Salomon ukazują się rozprawy nie tylko o różnej objętości ale

i różnej wartości. Obok pogłębionej socjologicznie „Heimlosigkeit u. Familienleben” dr *H. Meuter* i bardzo ciekawej pracy pań dr *M. Baum* i dr *Al. Westerkamp*, pt. „Rhythmus des Familienlebens”, spotykamy tu monografie, w których przy daleko posuniętej lojalności, trudno dopatrzeć się czegoś innego jak dostojnego zmarnowania czasu i papieru przez osoby równie silnie wyposażone w najlepsze chęci jak i w niezdolność do ich urzeczywistnienia. Sam pomysł pobudzenia kobiet pracujących społecznie do naukowego ujęcia i zbadania przemian jakim podlega współczesna rodzina, zwłaszcza proletariacka, należy uznać za bardzo szczęśliwy. Przy umiejętnej realizacji przez poszczególne autorki — inicjatywa p. *Al. Salomon* mogłaby doprowadzić do bardzo cennych wyników zarówno teoretycznych jak i praktycznych. Przedrukowywany w każdym tomie serii „ogólny plan” badań trwania i rozkładu współczesnej rodziny, mimo pominięcia w nim związku i zależności tej grupy od innych, większych grup społecznych oraz nurtujących w nich prądów, jest dostatecznie wszechstronny aby w umiejętnej realizacji doprowadzić do istotnego pogłębienia problemu kryzysu współczesnej rodziny. Trzeba tylko dobrać takie wykonawczynie zakreszonego planu, które posiadają pewne wykształcenie w naukach społecznych a zarazem obdarzone są zdolnością bystrej obserwacji i umiejętnością przeprowadzenia wnikliwych wywiadów. Niestety, autorki większości monografii z tej serii obdarzone są rozbijającą hojnie talentem chronicznie powierzchownej obserwacji w połączeniu z bardzo już przesadnym optymizmem co do wartości tego talentu. Jest doprawdy coś groteskowego we wrażeniu, które budzi się w czytelniku, kiedy w gąszczu bezsensownych nagromadzonych zestawień statystycznych i rozpaczliwie powierzchownych komentarzy, świadczących o zupełnej dezorientacji, zawieje go ożywcze tchnienie o ileż bardziej sensownej i bogatej rzeczywistości z cytowanych skąpo inteligentnych wypowiedzi badanych robotnic lub nie piszących „naukowego dzieła” pracownic społecznych. Dystans między obrabiającymi „intelektualnie” a obrabianymi jest tu wprost tragicznie wielki. Znajomość zaś nauk społecznych redukuje się u większości autorek do powierzchownej znajomości... statystyki. Niewątpliwie statystyka jest bardzo pożyteczną metodą w naukach społecznych (ale nie jedyną!). Trzeba wprzód jednak być ekonomistą, psychologiem czy socjologiem, ażeby wiedzieć co i jak zestawiać liczbowo oraz w jaki sposób interpretować tablice statystyczne. (Przykładem inteligentnego wyzyskania danych statystycznych dla socjologii jest doskonała monografia *Th. Geigera*: „Die soziale Schichtung des deutschen Volkes”, Stuttgart, 1932). W przeciwnym razie operowanie statystyką zamienia się albo

w bezmyślną zabawę dziecinną dodawania kostek domina do chra-
bąszczy albo — przy powierzchowności myślenia i obserwowania
— do chwytania w pozornie efektowne zestawienia liczbowe cech
zgoła ubocznych, nieistotnych, czysto zewnętrznych. I jedną i dru-
gą alternatywę spotykamy do przesytu w pracach autorek wydają-
cych swoje monografie pod redakcją p. Al. Salomon. Otóż trzeba
to raz wyraźnie i stanowczo sformułować: w sugestywnej masce
tablic statystycznych, w pozornie „obiektywnym” kostiumie zesta-
wień liczbowych wdziera się dziś z tupetem do nauk społecznych
i rozpycha wszelkimi dopuszczalnymi i niedopuszczalnymi organa-
mi — bezmyślność, lęk przed bezpośrednim zetknięciem z faktami
konkretnymi, niechęć do wysiłku analizy tych faktów a niekiedy
również brutalna i wyzywająca pogarda tępoty dla cudzego rzetel-
nego wysiłku intelektualnego.

W powyższych zdaniach jest już właściwie zawarta cała ocena
pracy p. *Dory Hansen-Blancke*. Monografia tej autorki nie należy
do nielicznych dodatnich wyjątków lecz właśnie do rzędu typow-
ych dla serii, w której wyszła. Conajwyżej można by o niej po-
wiedzieć, że wśród licznego jej rodzeństwa należy raczej do wy-
różniających się dodatnio. Celem autorki było zbadanie o ile pra-
ca fabryczna wykonywana przez kobiety-matki wpływa na ich
funkcje macierzyńskie i w gospodarstwie domowym, o ile trady-
cyjne zadania matki i gospodyni ulegają ograniczeniu przez wy-
konywanie stałej, poza-domowej pracy zarobkowej. Materiał do
monografii zbierany był w latach 1930/31, a więc w okresie kry-
zysu i zwalniania mężatek. W tych warunkach, co przyznaje sama
autorka (jest to jedno z najbardziej inteligentnych stwierdzeń w jej
pracy!), wiele robotnic nie odpowiadało w ogóle na kwestionariusz
w obawie, że wypowiedzi ich mogą posłużyć do ich zwolnienia. Wiele
również dawało odpowiedzi zniekształcone, fałszywe, ponieważ
w okresie bezrobocia dominowało wśród robotników nastawienie,
że tylko ta mężatka może pracować, która musi. Lepiej sy-
tuowane robotnice w ogóle nie odpowiadały. Z 9 fabryk położo-
nych w trzech miastach Niemiec zebrano materiał dotyczący 311
robotnic. A wyniki? Łatwo je streścić, bo sama autorka zebrała
je na jednej stronie. A więc: praca zarobkowa w fabryce prowa-
dzi do ograniczenia funkcji macierzyńskich i domowo-gospodar-
czych, powoduje zmniejszenie ilości dzieci znacznie poniżej prze-
ciętnej rozrodczości kobiet z proletariatu. Praca fabryczna nie
utrudnia zawierania małżeństw, przeciwdziała jednak rozbudowie
rodziny, grozi zawartemu małżeństwu, że pozostanie tylko małżeń-
stwem. Ograniczenie funkcji domowo-gospodarczych występuje
silniej w warunkach typowo wielkomiejskich niż tam gdzie trwa

jeszcze styczność ze wsią, jej życiem. Oto wszystko. Bez przesady i bez paszkwilu. Jak i kiedy rozkładają się tradycyjne wzory matki i gospodyni, dlaczego pewne normy, zawarte w tradycyjnym wzorze, mimo sprzeczność z wymaganiami sytuacji gospodarczej i racjonalnej gospodarki, trwają nadal, inne znikają, czy i o ile tworzą się nowe wzory, te i tym podobne zagadnienia nie zostały w ogóle dostrzeżone. W pewnym miejscu formułuje autorka słuszne twierdzenie, że życie domowe jako miejsce nie tylko wspólnej konsumpcji ale i wspólnej pracy jest wskaźnikiem spójności rodziny, solidarnego współdziałania pokoleń; dobry zaś podział pracy w rodzinie między poszczególnych jej członków należy do najważniejszych zadań wychowawczych kobiety-matki w wspólnocie rodzinnej. Otwierały się stąd bardzo ciekawe i szerokie perspektywy na strukturę rodziny proletariackiej. Autorka jednak niszczy je doraznie oddając się z pasją zestawieniom statystycznym, mającym wykazać jaki jest odsetek mężów, jaki chłopców i jaki wreszcie dziewcząt pomagających w gospodarstwie domowym, bez bliższego wniknięcia w rodzaj tej pomocy. Nie popełnię chyba nieścisłości, jeśli bez tablic statystycznych i bez dodatkowych obliczeń w procentylach, stwierdzę poprostu: to samo, do czego doszła autorka, wie każda histeryczka uprawiająca rozspołecznikowanie ale nie pisząca jeszcze monografij naukowych. Bez wprowadzenia w ruch całego sztabu pracowników społecznych i kilku setek wypełnionych kwestionariuszy. A przede wszystkim bez wysilania inteligencji wyłącznie na żonglerkę tablicami statystycznymi, dla których sensownego i celowego wypełnienia cechami rzeczywiście ważnymi nie stało już inteligencji. Tą drogą co autorka można wśród zamawiających się zrębów rodziny iść bez końca, pracować nieznużenie, obchodząc z zewnątrz całe zagadnienie, nie przyczyniając się niczym do jego odkrycia, pogłębienia i rozwiązania, formułując w stertach tablic statystycznych sprawy mało ważne lub dawno już z powierzchownej obserwacji znane. Cóż by przeżywał szanowny ks. Coignard lubiący zjeść dobrze i obficie, zmuszony godzinami patrzeć jak wyborny kuchmistrz, zacny właściciel gospody „Pod Królową Gęsią Nóżką”, wierci nad ogniem z pasją i wprawą urodzonego fechtmistrza... wróbla na różnie? W tej sytuacji jest mniej więcej każdy czytelnik pracy p. D. Hansen-Blancke i większość prac z serii wydawanej przez p. Al. Salomon. Podziwiać tępe zbijanie w tablicach statystycznych rzeczy nieważkich i sprawne ale bezcelowe wymachiwanie tymi tablicami — to sytuacja zaiste beznadziejna i żałosna.

Naprawdę zgoła nie dostojne zmarnowanie papieru oraz czasu własnego i cudzego.

Tadeusz Szcurkiewicz (Poznań).

- Allen James Stewart: The Negro question in the United States. New York, Intern. Pubi., 1936, str. 224, 2 \$.
- Behre Gustav: Schrift, Farbe u. Form in d. Reklamegestaltung. München, Calhvey, 1936, str. 119, 7,80 M.
- Bernardis G. de: La difesa sociale contro le malattie sessuali in Italia e negli altri paesi. Roma, Studio Ed., 1936, str. 246, 20 L.
- Berdyaev Nicolas: The meaning of history. London, Bless, Centenary Pr, 1936, str. 234.
- The Cambridge medieval History. Vol. 8. The close of the middle ages. New York, Macmillan, 1936, str. 1107, 12 \$.
- Coffmann Harold Coe: American foundations: a study of their rôle in the child welfare movement. New York, Association Pr., 1936, str. 213, 3 \$.
- Collins Ross William: A history of medieval civilization in Europe. Boston, Ginn, 1936, str. 809, 3 \$.
- Cordes Ernst: Das jüngste Kaiserreich. Schlafendes, wachendes Mandschukuo. Frankfurt a. M., Sozietäts-Verlag, 1936, str. 225, 5,40 M.
- Davie Maurice Rea: World immigration, with special reference to the United States. New York, Macmillan, 1936, str. 598, 5 \$.
- Der deutsche Osten. Seine Geschichte, sein Wesen u. s. Aufgabe. Hrg. von Karl C. Thalheim u. Arnold Hillen Ziegfeld. Berlin, Propyläen-Verlag, 1936, str. 624, 22 M.
- Praseher Wahrhold: Die Vorherrschaft d. weissen Rasse. Die Ausbreitung d. abendländischen Lebensbereiches auf d. überseeischen Erdteile. Stuttgart, Deutsche Verlags-Anstalt, 1936, str. 386, 9 M.
- Eldridge Seba: Public intelligence. A study of the attitudes a. opinions of voters. (Univ. of Kansas. Humanistic studies 5,1). Lawrence, 1935, str. 101, 1 \$.
- Endres Franz Karl: Sittliche Grundlagen menschlicher Beziehungen. Zürich—Leipzig, Rascher, 1936, str. 116, 2 M.
- Engelhardt Eugen Frhr. v.: Jüdische Weltmachtpläne. Die Entstehung der sogenannten zionistischen Protokolle. Leipzig, Hammer-Verlag, 1903, str. 103, 1,75 M.
- Falk Isidore Sydney: Security against sickness; a study of health insurance. Garden City N. Y., Doubleday, 1936, str. 435, 4 \$.
- Fenner Kurt: Mutter u. Kind. Grundlagen u. Aufbau d. Fürsorge im Heutigen Staate. Leipzig, Barth, 1936, str. 186, 8,40 M.
- Flemming Tam-Wolf v.: Wahlbestechung u. Stimmbeeinflussung. Würzburg, Mayr, 1935, str. 57.
- Galera Karl Siegm. Baron v.: Deutscher Reichsspiegel. Männer u. Bewegungen im Kampfe für Reich u. Gegenreich. Leipzig, Hesse u. Becker, 1936, str. 597, 12 M.
- Gizycki Georg: Die Weissen u. die Schwarzen. Erlebnisse in Französisch-West-Afrika. Essen, Essener Verlags-Anstalt, 1936, str. 413. 4,50 M.

- Cuernier E.-L.: *Le destin des continents. Trois continents, trois civilisations, trois destins.* Paris, Alcan, 1936, str. 287, 25 fr.
- Hamilton Gordon: *Social case recording.* New York, Columbia Univ. Pr., 1936, str. 196, 2,50 \$.
- Handelsman Marcelli: *Polityka słowiańska Polski w 18 i 19 stuleciu.* Lwów, Ossolineum, 1936, str. 38.
- Hayes Carlton J. H.: *A political and cultural history of modern Europe. Vol. 1. Three centuries of predominantly agricultural society. 1500—1830.* Rev. ed. New York, Macmillan, 1936, str. 863, 10 \$.
- Heller Josef Dr.: *Historja syjonizmu.* Przeł. z niem. M. Szymła. Warszawa, Księg. „Achiewer”, 1936, str. 220.
- Heydel Adam: *Myśli o kulturze.* Warszawa, Biblioteka Polska, 1936, str. 71.
- Hoffmann Walter Gailey: *Pacific relations; the races and nations of the Pacific area a. their problems.* New York, Mac Graw Hill, 1936, str. 539, 1,96 \$.
- Huber Karl: *Die Anfänge des Liberalismus im Mittelalter.* München, Voglrieder, 1936, str. 158, 4,50 M.
- Hunt R. L.: *A history of farmer movements in the Southwest 1873—1925.* College Station, Texas Agric. a. Mech. College Pr., 1935, str. 192.
- International Survey of social services. 1933. Vol. I. Geneva, Intern. Labour Off., 1936, str. 710, 4 \$.
- Janik Michał: *Na drogach myśli ludowej. Studja historyczno-literackie.* (Biblioteka Dziejów i Kultury Wsi. T. III). Lwów, Księg. Gubrynowieza, 1936, str. 208.
- Jarry Robert: *Elements sociologiques et techniques d'une tarification douanière rationnelle.* Paris, Picart, 1936, str. 16.
- Kleeck Mary van: *Creative America; its resources for social security.* New York, Covici, Friede, 1936, str. 353, 3 \$.
- Kot Stanisław Prof.: *Zarys dziejów wychowania jako funkcji społecznej.* Warszawa, „Nasza Księgarnia”, 1936, str. 94.
- Krainz Othmar: *Wir schreiben u. man hört uns nicht. Russland ohne Maske.* Görlitz, Bokämper, 1936, str. 260, 3,40 M.
- Książka przodownika pracy społecznej na wsi. (Praca zbiorowa). Tarnopol, Delegatura Tow. Rozwoju Ziem Wschodnich w Tarnopolu, 1936, str. 671,
- Küpper Erwin: *Die Lastenverteilung in der Armenpflege mit besonderer Berücksichtigung d. bernischen Verhältnisse.* Bern, Verbandsdruckerei, 1936, str. 130.
- Laidler Harry Wellington: *A program for modern America.* New York, Crowell, 1936, str. 527, 2,50 \$.
- Laird Donald Anderson: *How to use psychology in business.* New York, Mac Graw Hill, 1936, str. 387, 4 \$.

- Lengyel Emil: Millions of dictators. New York, Funk a. Wagnalls, 1936, str. 296, 2 \$.
- Levinger Leo Joseph: Antisemitism, yesterday a. to-morrow. New York, Macmillan, 1936, str. 350, 2,50 \$.
- Liskowsky Oskar: Der Geissei der Welt. Juda auf verlorenem Posten. Geleitwort von H. Hinkel. (Deutschlands Kampf um d. abendländische Kultur. B. 2). Berlin, Deutsch. Verlag f. Politik u. Wirtschaft, 1936, str. 237, 3,50 M.
- Maj Kazimierz: Ruch młodzieży wiejskiej jako postępowy ruch chłopski. Warszawa, Centralny Związek Młodej Wsi, 1936, str. 91.
- Matthäy Fritz: Der Urlaub der deutschen Bergarbeiter u. seine Auswirkungen auf den Betrieb. Bigge-Ruhr, Josefs-Druckerei, 1936, str. 77.
- Morgen Konrad: Kriegspropaganda u. Kriegsverhütung. (Wesen u. Wirkung d. Publizistik. 4). Leipzig, Univer.-Verlag, 1936, str. 114, 5 M.
- Neumeyer Martin Henry a. Neumeyer Esther S.: Leisure a. recreation; a study of leisure a. recreation in their sociological aspects. New York. Bernes, 1936, str. 415, 3 \$.
- Nordskog John Eric: Social reform in Norway; a study of nationalism a. social democracy. Los Angeles, Univ. of So Cal. Pr., 1935, str. 192, 1,75 \$.
- Nowaczyński Adolf: Moja przejażdżka po Palestynie. Warszawa, Księg. A. Prabuckiego i A. Płocha, 1936, str. 230.
- Pfister Bernhard: Die Entwicklung der Arbeitslosenversicherung u. der Arbeitslosigkeit in England. Stuttgart, Kohlhammer, 1936, str. 196, 7,80 M.
- Piąsecki Stanisław: Prawo do twórczości. Szkice społeczno-literackie. Warszawa, „Prosto z Moątu”, 1936, str. 300.
- Poniatowski Józef: Przeludnienie wsi i rolnictwa. Warszawa, Księgarnia Rolnicza, 1936, str. 253.
- Przewodnik świetlny. Praca zbiorowa w 7 częściach pod red. W Regulskiego. CZ. 4.: Żywe i drukowane słowo. Warszawa, 1936, str. 188.
- Radek Karol: Portrety i pamflety. T. II. Przeł. St. Moraski. Warszawa, „Progress”, 1936, str. 301.
- Recking Ruppert: Ein Journalist erzählt. Abenteuer u. Politik in Afrika. Stuttgart, Dt. Verlags-Anstalt, 1936, str. 466, 7,50 M.
- Rowe John Wilkinson Foster: Markets a. men; a study of artificial control schemes in some primary industries. New York, Macmillan, 1936, str. 268, 2 \$.
- Rüssel Bertrand: Wiek dziewiętnasty. 2 tomy. Tom I str. 313, Tom II str. 333. Warszawa, „Rój”, 1936.
- Rzymowski Wincenty: Prawo do życia a. powinność pracy. Warszawa, J Przeworski, 1936, str. 171.
- Rzewski Aleksy: Szlakami walki i buntu. Wspomnienia z walk rewolucyjnych z trójzaborcami. Łódź, Księg. S. Seipelta, 1936, str. 204.

- Sandage Charles Harold: Advertising, theory a. practice. Chicago, Business Publications, 1936, str. 632, 4,50 \$.
- Schrieke B.: Alien Americans; a study of race relations. New York, Viking, 1936, str. 219, 2,50 \$.
- Spinka Matthew: Christianity confronts communism. New York, Harper, 1936, str. 233, 2 \$.
- Strantz Kurt v.: Der Romanismus als 2000-jähriges Fluch des Germanentums, bes. des Deutschtums. Leipzig, A. Klein. 1936, str. 139, 2,50 M.
- Suchodolski Bogdan: Studja nad humanizmem współczesnym. Irving Babbit. Warszawa, Instytut Literacki, 1936, str. 72.
- Tanis Edward J.: Calvinism a. social problems. Grand Rapids, Mich., Zondervan, 1936, str. 103, 1 \$.
- Ullmann Hermann- Das neunzehnte Jahrhundert. Vulk gegen Masse im Kampf um die Gestalt Europas. Jena, Diederichs, 1936, str. 265, 4,20 M.
- Uphoff W. H.: The Kohler strike: its socio-economic causes a. effects. Chicago, Kerr, 1935, str. 139, 1,50 \$.
- La Veille du suffrage féminin. L'avenir français. Préf. de Edgar Allix. Paris, Pedone, 1936, str. 201, 12 fr.
- Wegener Wolfram M.: Der Kampf der englischen Presse um Lord Kitchener. Ein zeitungswissenschaftlicher Beitrag zur Wehrpolitik Englands im Frühjahr 1915. Würzburg, Tritsch, 1936, str. 157, 5,50 M.
- Westermann Fritz: Die Bedeutung der seelischen u. körperlichen Anlage des Menschen für die Unfallgefahr u. Unfallverhütung im Bergbau. Bottrop in Westf.. Potsberg, 1936, str. 54.
- Włodarski Piotr: Zagadnienia narodowościowe w Polsce Odrodzonej. Warszawa, „Myśl Polska”, 1936, str. 54.
- Żabko-Potopowicz Bolesław: Osadnictwo polskie w Brazylii. Warszawa, Syndykat Emigracyjny, 1936, str. 228,

V.

Grupy i typy.

Dehn Günther: Proletarische Jugend. Lebensgestaltung u. Gedankenwelt der grossstädtischen Proletarierjugend. 3. Auflage. Berlin, Furche-Verlag. 1933, str. 199.

Wśród bardzo już dzisiaj bogatej literatury, traktującej o psychice młodzieży w ogóle a młodzieży wiejskiej w szczególności, dzieło *prof. G. Dehna* wyróżnia się bez wątpienia jako jedno z lepszych i ciekawszych. Złożył się na to szereg warunków. Przede wszystkim książka oparta jest na bogatym materiale faktów konkretnych, zaobserwowanych i zebranych metodami naukowymi, w długoletnim i bezpośrednim kontakcie z młodzieżą proletariacką i w ogóle warstwą proletariatu w dzielnicy robotniczej Berlina,

w której autor przez szereg lat był pastorem. Materiał faktów był nadto zbierany przez człowieka umiejącego wżyć się w badane środowisko, zdolnego do spokojnej, trzeźwej i niepowierzchowej obserwacji a zarazem zdolnego do inteligentnej, obiektywnej analizy zebranych faktów, nawet jeśli fakty te były dla niego, jako pastora, bardzo niemiłe. Trzeba dużo samozaparca i prawości wewnętrznej u przedstawiciela kościoła ewangelickiego, żeby wyrazić nie przyznać, iż kościół ten — autor skłonny jest zresztą mniemać, że nie tylko ewangelicki — zbyt przesiąkł dzisiaj drobnomieszczańską ideologią życiową, aby mógł być bliski i rozumiany przez proletariat. To, co głosi dzisiaj proletariatu z kazalnicy — pisze Dehn — to nie ewangelia, lecz metody i recepty dla drobnomieszczańskiego trybu życia, w których przyjmuje się poprostu i bez zastrzeżeń tradycyjną moralność rodzinną, gospodarczą i polityczną, ubierając ją tylko nieco religijnie i podając za chrześcijańską (str. 32). Trzeba mieć również dużą znajomość ludzi i spory zasób obiektywizmu, aby nie przyjmować za dobrą monetę z entuzjazmem czy nutką rozrzewnienia każdej miłej dla ucha duchownego wypowiedzi młodzieży o jej przeżyciach religijnych, lecz śmiało odsłaniać maskę zakłamania, religijnej minoderii czy wreszcie bezmyślnego powtarzania zwrotów przyswojonych zewnątrz w szkole. Wielką zaletą tego dzieła jest również to, że autor, chociaż jest niewątpliwie odczytany w literaturze z zakresu psychologii młodzieży, nie ulega sformułowanym w niej sugestiom immanentnych „linij rozwojowych” i wykształcających się epigenetycznie cech psychicznych, charakterystycznych jakoby w ich związkach strukturalnych dla poszczególnych faz rozwojowych każdego osobnika gatunku ludzkiego. Życie religijne młodzieży proletariackiej — stwierdza Dehn — nie ulega w ogóle rozwojowi lecz rozkładowi. Nie dziwi się również autor, że młodzież proletariacka nie przechodzi okresu durzenia, zatapiania się w własnych przeżyciach wewnętrznych, estetyzującego egocentryzmu światoburczych dążeń czy panteistycznych tęsknot. Najbardziej charakterystyczne cechy psychiczne tej młodzieży: jej anty- lub przynajmniej — a-tradycjonalizm, bezhistoryczność, wyzwolenie się wewnętrzne spod działania tradycyjnych autorytetów, postawę ektrowersyjną a zarazem aktualistyczną, afirmację nowoczesnej techniczno-racjonalnej epoki, brak respektu dla wszystkiego co wzrokowo niewidzialne, co nie jest widocznym, rzeczowym osiągnięciem, indywidualistyczny rys jej charakteru, powierzchowny racjonalizm i utyłitarystyczną, trzeźwą, realistyczną dzielność życiową — wszystkie te i wiele innych cech psychicznych stara się autor wyjaśnić i zrozumieć przez swoistą konstelację warunków społeczno-gospodarczych, w których żyje

dzisiejszy wielkomijski proletariat a w szczególności jego młodzież. Zestawienia statystyczne są w tej książce zredukowane do minimum; służą jedynie do ilustracji lub uzasadnienia wniosków istotnie ważnych. W teorii *Adlera*, w jej niesłychanie upraszczającym rzeczywistość schemacie: poczucia niższości oraz tendencji do kompensacji tego poczucia — nie widzi autor klucza otwierającego bramy wszelkich zagadnień psycho-społecznych; korzysta z niej oszczędnie i nigdy wyłącznie.

Dzieło prof. G. Delma składa się z dwóch części mniej więcej równych objętościowo. W części pierwszej daje autor naprzód ogólną charakterystykę młodzieży proletariackiej oraz etiologię jej zasadniczych cech psychicznych, następnie omawia typy pracującej młodzieży proletariackiej dzieląc je na cztery grupy: młodzieży wykształconej zawodowo, młodzieży pracującej w zakładach kupieckich, młodzieży bez wykształcenia zawodowego i wreszcie młodzieży wykołonej. W każdej z tych grup — zwłaszcza w trzech pierwszych — przeprowadza nadto bardziej szczegółową charakterystykę według rodzaju wykonywanego zawodu. Najlepiej i najciekawiej wypadła tu charakterystyka młodzieży pracującej w kupiectwie. Autor słusznie podkreśla, że młodzież ta tylko z zastrzeżeniami może być zaliczona do proletariackiej. Z sytuacji gospodarczej należy ona do proletariatu; natomiast cały jej świat duchowy i postawa życiowa są zgoła obce typowemu proletariatowi — burżuazyjne i to w gorszym tego słowa znaczeniu. Charakterystyczne cechy tej młodzieży, wyróżniające ją od innych grup, jak pustkę życia wewnętrznego, powierzchowność, chęć, wywarcia dobrego wrażenia, zwracanie nadmiernej uwagi na strój i maniery, piętno wewnętrznej nierzetelności, sprywatyzowanie dążeń życiowych, nadmierne konsumowanie najbardziej powierzchownych przyjemności wielkomijskich: operetki, kina, dancingu — wyprowadza autor z faktu zajmowania przez kupca typowo zewnętrznej pozycji w procesie produkcji, obcowania z klientami oraz specyficznych ideałów zawodu kupieckiego. Część druga zawiera przedstawienie religijnego życia młodzieży proletariackiej.

Ogółem biorąc, dzieło *G. Dehna* stanowi rzetelny i dobry przyczynek do poznania warstwy proletariackiej a zwłaszcza jej młodzieży. Godne też jest bliższego poznania. Dziś zapewne wiele rzeczy wygląda nieco inaczej w Niemczech; praca oparta jest na materiale z przed 1929 r. Jeśli jednak chodzi o warunki polskie bardzo wiele stwierdzeń i charakterystyk autora można by przynieść i zastosować bez wyraźniejszych poprawek. Z drugiej jednak strony należy uprzedzić czytelnika, że nie jest to książka zbyt głęboka. Dociekliwych i subtelných analiz prowadzących czytelnika

do odkrywania nieznanych łądów ani zbyt rozległych horyzontów myślowych w dziele tym nie znajdzie. W przedstawieniu czynników, warunkujących ogólne cechy młodzieży proletariackiej zostały nawet pominięte momenty oczywiste, leżące niejako „pod ręką”. Gdzież np. znajdzie się u autora omówienie rozkładu rodziny proletariackiej, zaniku w niej tradycyjnych więzów i w ogóle zaniku tradycji rodzinnej. Wniknąć tylko bliżej w te zagadnienia a zaraz dogrzebiemy się istotnych złoży sytuacji społecznej „bezhistorycznego” proletariatu. W rodzaju wykonywanej przez robotnika fabrycznego pracy można by wykryć wiele źródeł jego mechanistycznego światopoglądu, jego racjonalizmu i aktualistycznej postawy — w przeciwieństwie do pracy rolnej, zwłaszcza niezmechanizowanej, sprzyjającej wytworzeniu irracjonalizmu, tradycjonalizmu oraz hydlozoistycznego światopoglądu u chłopa. A dalej: zmienność i wielość „wzorów” społecznych w środowisku wielkomiejskim, odbijająca się na całym życiu psychicznym. I wiele, wiele innych jeszcze czynników natury zarówno ekonomicznej jak socjologicznej.

Więc chyba raz jeszcze przyjdzie powtórzyć, co się już nieraz na tym miejsca pisało: czas już dopełnić a na razie nawet zastąpić „psychologię” dziecka czy młodzieży przez „socjologię” tych obu okresów życiowych (zwłaszcza, że określenie „dziecko” czy „młodzież” to również i przede wszystkim pewna „kategoria społeczna”), socjologię opartą na jak najszerszej podstawie porównawczej

Tadeusz Szczurkiewicz (Poznań)

- Angell Robert Coolney: The family encounters the depression. New York, Scribner, 1936, str. 309, 1,50 \$.
- Baumgarten Eduard: Benjamin Franklin. Der Lehrmeister der amerikanischen Revolution. (Die geistigen Grundlagen des amerikanischen Gemeinwesens. Bd. I). Frankfurt a. M., Klostermann, 1936, str. 248, 7,50 M.
- Becker-Dillinger Joseph: Quellen u. Urkunden zur Geschichte des deutschen Bauern. Bd. I. Urzeit bis Ende d. Karolingerzeit. Berlin, Verlagsgesellschaft f. Ackerbau, 1935, str. 753, 40 M.
- Bentley John Edward: Problem children. New York, Norton, 1936, str. 460, 3,50 \$.
- Blatz W. E. a. Beauchamp Dorothy: The development of emotion in the infant. London, Oxford Univ. Pr., 1936, str. 44, 3 zł.
- Block Martin: Zigeuner. Ihr Leben u. ihre Seele. Dargest. auf Grund eigener Reisen u. Forschungen. Leipzig, Bibliogr. Institut, 1936, str. 219, 5,80 M.
- Brown Esther Lucile: Social works as a profession. 2. ed. New York, Russell Sage Found. 1936, str. 120, 0,75 \$.
- Cavallucci G.: L'intelligenza come forza rivoluzionaria. Roma, Bibl. del Secolo Fascista, 1936, str. 152, 10 L.

- Child Harwood Lawrence: Propaganda a. dictatorship; a collection of papers. New York, Princeton, 1936, str. 159, 1,50 \$.
- Cunningham Bess V.: Family behavior; a study of human relations. Philadelphia, Saunders, 1936, str. 471, 2,75 \$.
- Gunningham C. Willet: Feminine attitudes in the 19. century. New York, Macmillan, 1936, str. 325, 3,50 \$.
- Dünbier Otto: Der Kumpel. Bd. III. Von Sitte, Brauch u. Sprache des deutschen Bargmanns. Düsseldorf, Be-Vau-Verlag, 1936, str. 320, 3 M.
- Ermarth Fritz: The new Germany. National Socialist government in theory a. practice. Washington, Digest Pr., 1936, str. 218, 2 \$.
- Evrenol H. M.: Revolutionary Turkey. London, Luzac, 1936, str. 146.
- Ferré Louise-Marie. Les classes sociales dans la France contemporaine. Paris, Hachette, 1936, str. 268, 35 fr.
- Franz Eugen: München als deutsche Kulturstadt im 19. Jahrhundert. (Gestalten u. Geschlechter. 1.). Berlin, de Gruyter, 1936, -sir. 249, 4,80 M.
- Gillete John Morris: Rural sociology. 3. ed. New York, Macmillan, 1936, str. 812, 4,50 |.
- Gompel Claude: URSS, pays de la jeunesse. Préf. de Jean Victor Meunier. Paris, Rieder, 1935, str. 166, 10 fr.
- Graetz Hirsch Heinrich Prof. Dr: Historja Żydów. Wyd. nowe. Przeł St. Szenhak. 9 tomów. Warszawa, E. Gitlin, 1936.
- Grothe Joseph: Was wird aus d. Landjugend? Vergleichende Untersuchungen über Berufswahl in d. ländlichen Bevölkerung Westfalens. Berlin, Deutsche Landbuchhandlung, 1936, str. 108, 3 M.
- Hall Gladys Mary: Prostitution in the modern world; a survey a. a challenge. New York, Emerson Books, 1936, str. 200, 2 \$.
- Hannemann Max.: Das Deutschtum in d. Vereinigten Staaten, seine Verbreitung u. Entwicklung seit d. Mitte des 19. Jahrhunderts. Gotha, Perthes, 1936, str. 62, 12 M.
- Hansen Johannes u. Fischer Gustav: Geschichte d. Deutschen Landwirtschafts-Gesellschaft. Berlin, Deutsche Verlagsges., 1936, str. 494, 3,40 M.
- Hegemann Werner: City planning a. housing. Vol. I. Historical a. sociological. New York. Architectural Books Pubi. Co., 1936, str. 280, 3,75 \$.
- Helwig Paul: Charakterologie. Leipzig, Teubner, 1936, str. 295, 8,60 M.
- Humphrey Grace: Piłsudski, builder of Poland. New York, Scott a. More, 1936, str. 301, 3,25 \$.
- Isenberg Heinrich: Das Gesellenwandern u. was damit zusammenhing. Münster, Buschmann, 1936, str. 150, 1,50 M.
- Jahm (Ahle Michael): Die katholische Kirche als Gefahr für d. Staat. Leipzig, Nat. Verlagsgesellschaft, 1936, str. 321, 3,50 M.
- Jensen Adoolf E.: Im Lande des Gada. Wanderungen zwischen Volkstrümmern Südbessiniens. Hrg. unter Mitarbeit v. Hellmut Wohlenberg u. Alf Bayrle. Stuttgart, Strecker u. Schröder, 1936, str. 608, 17 M.

- Kemp Tage: Prostitution. An investigation of its causes, especially with regard to hereditary factors. Transl. from the Danish. Kobenhaven, Levin a. Munksgaard, 1936, str. 254, 10 kr.
- Konarski Szymon: Szlachta kalwińska w Polsce. Z przedmową Prof. Dr Stan. Kętrzyńskiego. Warszawa, Antykwariat K. Fiszlera, 1936, str. 357
- Krige Eileen Jensen: The social system of the Zulus. London, Longmans, 1936, 1936, str. 439, 25 szl.
- Lackmann Bruno: Beiträge zur Bestimmung des soziologischen u. juristischen Standesbegriffs. Düsseldorf, Nolte, 1936, str. 52.
- Leigh Robert D.: Group leadership, with modern rules of procedure. New York, Norton, 1936, str. 259, 2,50 \$.
- Lundberg Ferdinand: Imperial Hearst; a social biography. Pref. by Ch A. Beard. New York, Equinox Cooperative Pr., 1936, str. 406, 2,75 \$.
- Malatyński Antoni: Nowy ruch narodowy. Warszawa, „Reduta”, 1936, str. 160.
- Manteufflowa Marja: J. K. Szaniawski. Ideologia i działalność. 1815—1830. Warszawa, Tow. Naukowe Warszawskie, 1936, str. 173.
- Mańkowski Tadeusz: Lwowski cech malarzy w XVI i XVII wieku. Lwów, Książnica-Atlas, 1936, str. 126.
- Maurois André: Życie Voltaire'a. Przeł. H. Hellerówna Warszawa, St. Cukrowski, str. 147.
- Millin Sarah Gertrude Liebson: General Smuts. Vol. I. Boston, Little, Brown, 1936, str. 374, 3,50 \$.
- Muir D. Erskine: Machiavelli a. his times. London, Heineraann, 1936, str. 280.
- Miisebeck Ernst: Wandlungen des religiösen Bewusstseins in der deutschen akadem. Jugend während des Weltkrieges. Berlin, Furche-Verlag, 1936, str. 100, 2 M.
- Pfeffer Karl Heinz: Die bürgerliche Gesellschaft in Australien. (Neue deutsche Forschungen. Abt. Volkslehre u. Gesellschaftskunde. 6.). Berlin, Junker u. Dünnhaupt, 1936, str. 479, 16 M.
- Pillips C. S.: The church in France, 1848—1907. London, Church Hist. Soc, 1936, str. 341.
- Podkulska Helena Dr.: Środowisko wielkowiejskie w współczesnej literaturze pedagogicznej niemieckiej. (Lwowska Biblioteczka Pedagogiczna. Zesz. 11). Lwów, Księg. „Książka”, 1936, str. 46.
- Poznańska Adela Mgr.: Pierwszy rok życia dziecka. Warszawa, „Nasza Księgarnia” 1936, str. 46.
- Poznańska Adela Mgr.: Pierwsze dzieciństwo. Drugi i trzeci rok życia dziecka. Warszawa, „Nasza Księgarnia”, 1936, str. 55.
- Poznańska Adela Mgr.: Drugie dzieciństwo. Czwarty—siódmy rok życia dziecka. Warszawa, „Nasza Księgarnia”, 1936, str. 64.
- Priesdorf Kurt v.: Soldatisches Führtum. Lfg. 1. Hamburg, Hanseat. Verlags-Anstalt, 1936, str. 64, 3,60 M.

- Ptaszyńska Wanda Dr.: Trzecie dziecięstwo. Siódmy—jedenasty rok życia dziecka. Warszawa, „Nasza Księgarnia”, 1936, str. 47.
- Rodzina. Pamiętnik I Katolickiego Studium o Rodzinie w Poznaniu, w dn. 2—6 września 1935. Poznań, Naczelny Instytut Akcji Katolickiej, str. 495.
- Rowid Henryk: Młodzież współczesna w świetle własnej opinii. Uwagi o kulturze młodzieży szkół średnich. Kraków, Gebethner i Wolff, 1936, str. 72.
- Rychliński Stanisław: Warszawa jako stolica Polski. Warszawa, Biuro Ekonom. Zarządu Miejskiego w m. st. Warszawie, str. 189.
- Schertz Erwin Friedrich: Das landwirtschaftliche Genossenschaftswesen in Belgien. Berlin; Wien, Industrieverlag Spaeth u. Linde, 1936, str. 259, 4,80 M.
- Schmidt Herta: Knaben u. Mädchen im Sozialleben d. Schulklasse. Borna-Leipzig, Noske, 1936, str. 102.
- Schmitz Wilhelmir<e: Der Mensch u. die Gesellschaft im Werke John Galsworthys. Bochum-Langendreer, Pöppinghaus, 1936, str. 199.
- Scott George Ryley. A history of prostitution: from antiquity to the present day. London, Laurie, 1936, str. 246, 10 szlg.
- Smolarski Mieczysław: Dawna Polska w opisach podróżników. Lwów, Książnica-Atlas. 1936, str. 175.
- Stalin J. a. an.: The Soviet Union: a symposium by Soviet leaders. New York, Intern. Pubi., 1936, str. 440, 1,25 |.
- Strong Anna Louise: The Soviet world. New York, Holt. 1936, str. 312, 2 \$.
- Studencki Stanisław M.: O badaniu charakteru. Warszawa, Pol. Tow. Psychotechniczne, 1936, str. 47.
- Sullenger T. Earl: Social determinants in juvenile delinquency. New York, Wiley, 1936, str. 412, 3,50 \$.
- Szczepański Wład.: Stan, potrzeby i idee wsi polskiej Wolsztyn, L. Wróbel, 1936, str. 125.
- Thompson James Matthew: Robespierre. 2 tomy. New York, Appleton-Century, 1936, T. I. str. 366, T. II. str. 308, 7 \$.
- Weigel Wenzel: Vom Wertereich der Jugendlichen. Ergebnisse d. Untersuchungen über Tatbestände d. emotionalen Lebens in d. Reifezeit. Prag, Calve in Komm., 1936, str. 210, 6 M.
- Weisenberg Theodor a. an.: Adult intelligence: a psychological study of test performances. London, Oxford Univ. Pr., 1936, str. 155.

VI.

Wytwory społeczne.

- Bardèche Maurice et Brasillach Robert: Histoire du cinéma. Paris, Denoël et Steele, 1936, str. 423, 25 fr.
- Baumann Hermann: Schöpfung u. Urzeit des Menschen in Mythos der afrikanischen Völker. Berlin, Reimer, 1936, str. 435, 30 M.

- Bystron Jan Stanisław: Kultura ludowa. Warszawa, „Nasza Księgarnia”. 1936, str. 462, 12 zł.
- Chętnik Adam: Pożywienie Kurpiów. Jadła i napoje zwykłe, obrzędowe i głodowe. Kraków, Pol. Akademia Umiejętności, Prace Komisji Etnograficznej, Nr. 16, 1936, str. 134.
- Evans David-Owen: Le roman social sous la monarchie de juillet. Paris, Presses univ. de France, 1936, str. 168, 25 fr.
- Eyre Edward: European civilization; its origin a. development. Vol. 4. The reformation. New York, Oxford Univ. Pr., 1936, str. 754, 5,50 \$.
- Forster Lancelot: The new culture in China. Introd. by sir M. E. Sadler. London, Allen a. Unwin, 1936, str. 240.
- Frazer James George: Le cycle du rameau d'or. Vol. 1/2. et Vol. 7/8. Vol. 1/2: Le roi magicien dans la société primitive. Str. 442 i 399. 50 fr. Vol. 7/8: Esprits des blés et des bois. Str. 348 i 360. 50 fr. Paris, Geuthner, 1935.
- Hain Mathilde: Das Lebensbild eines oberhessischen Trachtendorfes. Von bäuerlicher Tracht u. Gemeinschaft. (Forschungen zur deutschen Volkskunde. 1). Jena, Diederichs, 1936, str. 83, 5,80 M.
- Harasser Albert: Die Rechtsverletzung bei den australischen Eingeborenen. Ein Beitrag zur monographischen Darstellung d. Strafrechts d. austral. Primitiven. (Zeitschrift f. vergleichende Rechtswissenschaft. 50. Beilageheft). Stuttgart, Enke, 1936, str. 167, 10 M.
- Koppers Wilhelm: Der Totemismus als menscheitsges nichtliehes Problem. Aus „Anthropos” Bd. 31. H. 1/2. Mödling, „Anthropos”, 1936, str. 159—176, 1,80 M.
- Kostrzewski Józef: Biskupin, zatopiona wieś prastłowińska z przed 2500 lat. Poznań, Instytut Prehistoryczny, 1936, str. 19.
- Langford Howard David: Education a. the social conflict. New York, Macmillan, 1936, str. 210.
- Laprade William Thomas: Public opinion a. politics in 18. century. England to the fall of Walpole. New York, Macmillan, 1936, str. 471, 4 \$.
- Peuckert Will Erich: Pansophie. Ein Versuch zur Geschichte der weissen und schwarzen Magie. Stuttgart, Kohlhammer, 1936, str. 588, 18 M.
- Roxlius Ernst: Amerikanische Jugend schreibt Zeitungen. Mittel der Erziehung z. Gemeinschaftsgeist in d. Vereinigten Staaten. (Wesen u. Wirkung der Publizistik. Bg. III). Leipzig, Univ.-Verlag, 1936, str. 152, 5,60 M.
- Rybiccki Paweł: Socjologia czytelnictwa. (Odb. z „IV Zjazd Bibliotekarzy Polskich”). Warszawa, 1936, str. 12.
- Wagner Friedrich: Geschichte des Sittlichkeitbegriffes. Bd. III. Sittlichkeitsbegriff in d. christlichen Ethik d. Mittelalters. (Münsterische Beiträge zur Theologie. 21). Münster, Archendorff, 1936, str. 380, 14,50 M.